

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN NİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRK MİMARİSİNDE KULLANILAN
KUBBEYE GEÇİŞ ELEMANLARI; 13.YY.
ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ KONYA
MAHALLE MESCİTLERİ ÖRNEĞİ**

Şefika Nur TURAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

**Ağustos-2018
KONYA
Her Hakkı Saklıdır**

TEZ KABUL VE ONAYI

Şefika Nur Turan tarafından hazırlanan "Türk Mimarisinde Kullanılan Kubbeye Geçiş Elemanları: 13.Yy. Anadolu Selçuklu Dönemi Konya Mahalle Mescitleri Örneği" adlı tez çalışması 02/08/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan

Dr. Öğretim Üyesi Bahtiyar EROĞLU

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Esra YALDIZ

Üye

Dr. Öğretim Üyesi Fatih SEMERCİ

İmza

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

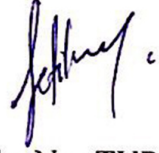
Prof. Dr. Ahmet Avcı
FBE Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Şefika Nur TURAN

Tarih: 03.09.2018

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK MİMARİSİNDE KULLANILAN KUBBEYE GEÇİŞ ELEMANLARI; 13.YY. ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ KONYA MAHALLE MESCİTLERİ ÖRNEĞİ

Şefika Nur TURAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Esra Yıldız

2018, 150 Sayfa

Jüri

Dr. Öğretim Üyesi Esra YALDIZ
Dr. Öğretim Üyesi Bahtiyar EROĞLU
Dr. Öğretim Üyesi Fatih SEMERCİ

Kubbe mimarlık tarihi boyunca en önemli mimari üst örtü elemanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kubbenin gelişimi, dörtgen ya da çokgen plan şemasından, daire tabanlı kubbe örtüsüne geçişi sağlayan, mimari sistemlerin gelişimi ile doğru orantılı olarak değerlendirilmektedir. Türk mimarisinde pandantif, tromp, üçgenli kuşak, düzlem üçgen ve kubbe kasnağı başlıkları altında incelenen geçiş elemanları, tarihsel süreç içerisinde cami, han, hamam, medrese ve mescit gibi farklı yapı türlerinde kullanılmıştır. 13. Yüzyılda Anadolu Selçukluları tarafından inşa edilen tek kubbeli mahalle mescitleri de bu yapı türleri arasında yer almaktadır. Çalışma kapsamında Konya kent merkezinde yer alan özgün biçimi ve yapı karakterlerini halen sürdüren, 21 mahalle mescidi ele alınmıştır. Mescitlerde kullanılan kubbeye geçiş elemanları temel birim, yükseklik, derinlik/genişlik, görünüm ve yapı malzemesi değerlendirme ölçütleri kapsamında incelenmiştir. İnceleme sonucunda 13. Yüzyıl Konya Mahalle Mescitlerinde kullanılan kubbeye geçiş elemanlarının küçük ölçekli ve genellikle bezemesiz olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra karşılaştırma yöntemi ile bütün mescitler kubbeye geçiş elemanlarına göre değerlendirildiğinde; 13. Yüzyıl Konya Mahalle Mescitlerinde Büyük Selçuklu geleneğinin devamı olarak en çok tercih edilen geçiş elemanının tromp, daha sonra üçgenli kuşak çeşitleri olduğu görülmektedir. Pandantifin yalnızca iki mescitte kullanılması, bu geçiş sisteminin Konya mahalle mescitlerinde tercih edilen bir geçiş elemanı olmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kubbe, kubbeye geçiş elemanı, Konya, mescit

ABSTRACT

MS THESIS

TRANSITION ELEMENTS INTO DOME IN TURKISH ARCHITECTURE; 13th CENTURY ANATOLIAN SELJUKS PERIOD EXAMPLE OF KONYA NEIGHBOURHOOD MOSQUES

Şefika Nur TURAN

THE GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCE OF
NECMETTİN ERBAKAN UNIVERSITY
THE DEGREE OF MASTER OF SCIENCE OF PHILOSOPHY
IN ARCHITECTURE

Advisor: Dr. Öğretim Üyesi Esra Yaldız

2018, 150 Pages

Jury

Dr. Öğretim Üyesi Esra YALDIZ
Dr. Öğretim Üyesi Bahtiyar EROĞLU
Dr. Öğretim Üyesi Fatih SEMERCİ

Dome is one of the most significant elements used as top covering in the history of architecture. Development of domes are considered parallel to the transition from rectangular or polygonal plan scheme to the architectural systems that provides circle based dome covering. Transition elements analyzed under pendant, squinch, triangular belt, plane triangle and dome hoop titles in Turkish architecture are used in mosques, taverns, bathhouses, madrasas and small mosques in historical process. Single domed neighborhood mosques built by Anatolian Seljuks in 13th Century are also one of these building types. 21 Konya neighborhood mosques at the city center, which still preserves its original function and structural character, are studied within the research. Transition elements into domes are used in small mosques are studied as a part of height, basic unit, depth/width, and view and material criteria. As a result of the search; transition elements into dome in 13th century Konya neighborhood mosques are determined to have small scale and usually plain. After all mosques are evaluated for transition elements into dome with comparison method; in 13th century Konya neighborhood mosques most preferred transitions elements are squinch, after that triangular belt styles are continuation of Great Seljuks. The use of pendant only in two mosques shows that this transition system is not a preferred transition element in Konya neighborhood mosques.

Keywords: Dome, transition components to dome, Konya, masjid

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde benden bilgilerini, yardımlarını ve desteğini esirgemeyen değerli danışmanım sayın *Dr. Öğretim Üyesi Esra YALDIZ*'a,

Çalışmam için gerekli olan her türlü bilgi, belge ve dokümana ulaşmam da büyük kolaylıklar sağlayan Konya Vakıflar Genel Müdürlüğü çalışanlarından sayın *Y. Mimar Kıvanç Hamdi KUŞÜZÜMÜ'ne, Y. Mimar Dilek TAŞOLUK'a, Mimar Ayşenur BÜYÜKBAYRAM'a* ve Anıtlar Yüksek Kurulu çalışanlarına,

Alan çalışmasında yer alan mescitlere ulaşmamda büyük kolaylıklar sağlayan Konya İl Müftülüğü, Karatay İlçe Müftülüğü, Meram İlçe Müftülüğü ve Selçuklu İlçe Müftülüğü çalışanlarına,

Alan çalışmasında gerekli bilgi, belge ve dokümana ulaşmamda büyük kolaylıklar sağlayan Gökalp Proje çalışanlarına,

Bu zorlu süreç boyunca hep yanımda olan, benden maddi manevi desteğini esirgemeyen, başta sevgili eşim *Cenap* olmak üzere tüm aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Şefika Nur Turan
KONYA-2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç	1
1.2. Kapsam	2
1.3. Materyal ve Yöntem	3
1.4. Kaynak Araştırması	4
2. KUBBE, KUBBEYE GEÇİŞ ELEMANLARI VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	7
2.1. Türk Mimarlığında Anadolu Öncesi Ve Anadolu’da Kullanılan Kubbeye Geçiş Elemanları	13
2.1.1. Pandantif	13
2.1.2. Tromp.....	20
2.1.3. Üçgenli kuşak	29
2.1.4. Düzlem üçgen	34
2.1.5. Kubbe kasnağı.....	36
3. XIII. YÜZYIL ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ KONYA MAHALLE MESCİTLERİ VE KULLANILAN KUBBEYE GEÇİŞ ELEMANLARI.....	41
3.1. Mescit Mimarisi	41
3.2. XIII. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemi Konya Mahalle Mescitlerinde Kullanılan Kubbeye Geçiş Elemanları	44
3.2.1. Abdülmümin Mescidi	45
3.2.2. Zevle Sultan Mescidi	49
3.2.3. Abdülaziz Mescidi	53
3.2.4. Erdemşah (Kale-i Cerp) Mescidi	57
3.2.5. Şekerfuruş Mescidi	61
3.2.6. Taş (Hacı Ferruh, Akçe Gizlenmez) Mescit	65
3.2.7. Başarabey (Ferhuniye) Mescidi	69
3.2.8. Cemel Ali Dede (Turut) Mescidi	73

3.2.9. Hoca Hasan Mescidi	77
3.2.10. İç Karaaslan Mescidi	82
3.2.11. Tercüman Mescidi	86
3.2.12. Zenburi Mescidi	90
3.2.13. Aksinne Mescidi	95
3.2.14. Bulgur Dede Mescidi	99
3.2.15. Halka Beğüş Mescidi	103
3.2.16. Hoca Ahmet Fakih Mescidi	107
3.2.17. Karatay Mescidi	112
3.2.18. Sakahane (Şifahane) Mescidi.....	116
3.2.19. Sırçalı Mescidi	120
3.2.20. Tahir ile Zühre (Sahip Ata) Mescidi.....	125
3.2.21. Beyhekim Mescidi	131
3.3. Değerlendirme	135
4. SONUÇLAR.....	141
KAYNAKLAR.....	143
ÖZGEÇMİŞ	150

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

H.	: Hicri
M.	: Miladi
Vb.	: Ve benzeri
VBM	: Vakıflar Bölge Müdürlüğü
YY.	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

Geniş açıklıkları ortada hiçbir düşey taşıyıcı eleman olmadan geçmesi sebebiyle farklı kültür çevrelerinde sık sık kullanılan kubbe, mimarlık tarihi boyunca en etkin mimari üst örtü elemanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kubbenin gelişimi, dörtgen ya da çokgen plan şemasından, daire tabanlı kubbe örtüsüne geçişi sağlayan, mimari sistemlerin gelişimi ile doğru orantılı olarak değerlendirilmektedir. Farklı kültür çevrelerinde olabildiğince çeşitlenen kubbeye geçiş elemanları için, farklı terminolojik kavramlar kullanılmıştır. Türk mimarlığında geçiş elemanlarıyla ilgili terminoloji karmaşasına yeni problemlerin eklenmemesi düşüncesiyle yaygın olarak kullanılan terimler tercih edilmiştir. Bu bağlamda Türk Mimarlığında kullanılan kubbeye geçiş elemanları; (i) *Pendantif*, (ii) *Tromp*, (iii) *Üçgenli kuşak*, (iv) *Düzlem Üçgen*, (v) *Kubbe kasnağı* şeklinde sınıflandırılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde cami, han, hamam, medrese gibi farklı yapı türlerinde kullanılan geçiş elemanları, 13. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemi mahalle mescitlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Çalışma kapsamında Konya ili Meram, Karatay ve Selçuklu ilçelerinde, XIII. Yüzyıla ait, özgün biçimi ve yapı karakterlerini halen sürdüren, 21 mahalle mescidi tespit edilmiştir. Mescitler tarihsel betimleme yoluyla tanımlanmış ve mescitlerde kullanılan kubbeye geçiş elemanları temel birim, yükseklik, derinlik/genişlik, görünüm ve yapı malzemesi başlıkları altında incelenmiştir. İnceleme sonucunda 2 mescitte pendantif, 10 mescitte tromp, 8 mescitte üçgenli kuşak ve 1 mescitte eğik düzlemlili baklavalı kuşak kullanımı tespit edilmiştir. Pendantifin yalnızca iki mescitte kullanılması bu geçiş sisteminin Konya mahalle mescitlerinde birinci derecede kullanılan bir geçiş elemanı olmadığını göstermektedir. Konya mahalle mescitlerinde en çok tercih edilen kubbeye geçiş elemanı tromp, daha sonra ise üçgenli kuşaktır.

1.1. Amaç

Mimarlık tarihi boyunca en önemli mimari üst örtü elemanlarından biri kubbe olmuştur. Kubbenin ortaya çıkışıyla birlikte kubbe yuvarlağı ile kare alt yapının birbirine bağlanması sorunu ve geçiş elemanları ayrı birer sorun olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Konya kentinde yer alan XIII. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemi Mescitlerinde kullanılan farklı biçimlenişteki kubbeye geçiş elemanlarının tipolojik olarak tespit edilmesi ve biçimsel analizlerinin yapılmasıdır. Bu tespit

sonucunda mescitler kubbeye geçiş elemanlarına göre sınıflandırılacak ve mevcut durumlarıyla incelenecektir.

1.2. Kapsam

Çalışmanın amacı doğrultusunda ilk olarak ikinci bölümünde kavramsal alt yapı başlığı altında kubbeye geçiş elemanlarının tanımı yapılarak tarihsel gelişimiyle ilgili bilgiler verilmiştir. Ayrıca Türk mimarlığında Anadolu öncesi ve Anadolu'da kullanılan geçiş elemanlarının dönemlere göre kullanımı incelenmiştir. Üçüncü bölümde Anadolu mescitleri özelinde mescidin tanımı ve tarihsel gelişimi irdelenmiştir. Mescidin bölümleri tanımlanmıştır. Ardından araştırma alanı olarak Konya kenti seçilmiş, ayakta olan XIII. Yüzyıl mahalle mescitleri ve kubbeye geçiş elemanları çalışma kapsamında incelenmiştir.

Çalışma alanı olarak seçilen Konya kenti, tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, en ihtişamlı mimari yapılarını Anadolu Selçuklu devletine başkentlik yaptığı 12.-13.yüzyıllarda inşa edilmiştir. Başkent olması nedeniyle Konya ve çevresi bu dönemde Anadolu Selçuklularının han, hamam, medrese, saray, cami vb. yapılarıyla donatılmıştır. Bu dönemde inşa edilen yapılar arasında mahalle mescitleri de yer almaktadır. Bu mescitlerden bir kısmı günümüze kadar ulaşabilmişken, bir kısmı ise zamanla harap olmuş doğal afetler sonucu yıkılmış veya yıktırılmışlardır.

Çalışma kapsamında öncelikle Konya ili Meram, Karatay ve Selçuklu ilçelerinde XIII. Yüzyıla ait literatürde 38 mescide ulaşılmıştır. Ancak bu mescitlerden 17'si yıkılmış veya bilinçsizce yapılan onarım çalışmalarıyla özgün biçimlerinden tamamen uzaklaşmışlardır. Bu mescitler Akıncı Mescidi, Alevi Sultan (Ulvi Sultan) Mescidi, Ali Hoca Mescidi, Anber Reis Mescidi, Bagavi (Kapturğa) Mescidi, Devlet Hatun (Hatuniye Mescidi), Ebu'l Fazl Bin Abdülcebbar Mescidi, Hacı İsa Mescidi, Hoca Yusuf Mescidi, Hüseyin Paşa Mescidi, İnce Minareli Medrese Mescidi, Kadı İzzeddin Mescidi, Mihmandar (Kınacı Mahmut) Mescidi, Sincari Mescidi, şeyh Sadreddin Konevi Mescidi, Tac'ül Vezir Mescidi, Yusuf Bin Süleyman Mescididir. Geriye kalan 21 tane mescit ise mimari biçim ve özelliklerine kısmen korumayı başarabilmiştir.

Günümüze ulaşabilen 21 mescitte tespit çalışması yapılmıştır. Bu mescitler aşağıda incelenen sraya göre verilmiştir.

1. Abdülmümin Mescidi (1275)
2. Zevle Sultan Mescidi (1219-1236)

3. Abdülaziz Mescidi (1253)
4. Erdemşah Mescidi (1220)
5. Şekerfuruş Mescidi (1220)
6. Taş (Hacı Ferruh) Mescit (1215)
7. Başarabey (Ferhuniye) Mescidi (1219)
8. Cemel Ali Dede (Turut) Mescidi (XIII. Yüzyıl)
9. Hoca Hasan Mescidi (XIII. Yüzyıl)
10. İç Karaaslan Mescidi (XIII. Yüzyıl'ın ilk yarısı)
11. Tercüman Mescidi (XIII. Yüzyıl'ın ilk yarısı)
12. Zenburi Mescidi (XIII. Yüzyıl)
13. Aksinne Mescidi (XIII. Yüzyıl)
14. Bulgur Dede Mescidi (XIII. Yüzyıl)
15. Halka Beğüş Mescidi (XIII. Yüzyıl'ın ilk çeyreği)
16. Hoca Ahmet Fakih Mescidi (XIII. Yüzyıl başları)
17. Karatay Mescidi (1248)
18. Sakahane (Şifahane) Mescidi (XIII. Yüzyıl)
19. Sırçalı Mescit (XIII. Yüzyıl sonları)
20. Tahir ile Zühre (Sahip Ata) Mescidi (XIII. Yüzyıl)
21. Beyhekim Mescidi (XIII. Yüzyıl'ın ikinci yarısı)

Çalışma kapsamında Konya kent merkezinde yer alan özgün biçimi ve yapı karakterlerini halen sürdüren, 21 adet XIII. yüzyıl Konya mahalle mescidi ve bu yapılarda kullanılan kubbeye geçiş elemanları temel birim, yükseklik, derinlik/genişlik, görünüm ve yapı malzemesi başlıkları altında incelenmiştir. Mescitlerde kullanılan kubbeye geçiş elemanlarının türlerine göre tipolojik sınıflandırma yapılmıştır.

1.3. Materyal ve Yöntem

Çalışmamızın kapsamı doğrultusunda verilerin elde edilmesi amacıyla öncelikle konuyla ilgili olarak literatür araştırması yapılmıştır. Kaynak araştırması yaparken kitaplar, tezler, makaleler, bildiriler, internet ortamında taramalar değerlendirilmiştir. Literatür araştırması kapsamında öncelikle kubbe ve kubbeye geçiş elemanları ile ilgili kaynaklar incelenmiştir. Türk mimarlığında Anadolu öncesi ve Anadolu da kubbeye geçiş elemanları, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı döneminde kullanılan kubbeye geçiş elemanları dönemlere göre farklı kaynaklardan araştırılmıştır. Daha sonra

Konya tarihi araştırılmış, Selçuklu tarihi ve mimarisi hakkında bilgiler elde edilmiştir. XIII. Yüzyıl Konya mescitleri hakkında araştırma yapıp günümüze kadar ulaşabilen ve ulaşamayan mescitler belirlenmiş, daha sonra yapı bazında araştırmalara devam edilmiştir.

Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Anıtlar Yüksek Kurulu arşivinden yararlanılarak, incelenen yapıların rölöve ve restorasyon çalışmalarına ulaşılmıştır. Yerinde çekilen fotoğraflar, alınan rölöve ölçüleri ve tespit çalışmalarıyla alan çalışması desteklenmiştir.

Günümüze ulaşabilen mescitler incelenirken kronolojik bir sıralama yapılmamış, kullanılan kubbeye geçiş elemanlarına göre (pandantif, tromp, üçgenli kuşak ve eğik düzlemliler baklavalı kuşağı) incelenmiştir. Aynı geçiş elemanının yer aldığı mescitler ise kendi içlerinde alfabetik bir sıraya göre düzenlenmiştir. Mescitler tarihsel betimleme yoluyla tanımlanmış ve mescitlerde kullanılan kubbeye geçiş elemanları temel birim, yükseklik, derinlik/genişlik, görünüm ve yapı malzemesi değerlendirme ölçütleri kapsamında incelenmiştir. İncelenen geçiş elemanlarının biçimsel analizleri yapılmıştır. Daha sonra karşılaştırma yöntemi ile bütün mescitler kubbeye geçiş elemanlarına göre kendi içerisinde değerlendirilmiştir.

1.4. Kaynak Araştırması

Konu ile ilgili literatür tarandığında kubbeye geçiş elemanları ve Konya tarihi ile ilgili bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Kubbe ve buna bağlı olarak kubbeye geçiş elemanlarının yer aldığı çalışmaların bazıları geçiş elemanlarının mimarlık tarihi boyunca nasıl bir gelişim sergilediğini gözler önüne sererken bazıları ise belirli bir dönemde kullanılan geçiş elemanları üzerine yoğunlaşmıştır. Konya tarihinin bahsedildiği kaynaklarda ise XIII. Yüzyılda Konya'da yer alan günümüze kadar ulaşabilmiş veya çeşitli nedenlerle yıkılmış mescitlerin özellikleriyle ilgili bilgi edinmek amaçlanmıştır. Bu kapsam da tez çalışmamızda bahsedilen kaynaklara aşağıda yer verilmiştir.

ROSİNTAL, J., 1928, *Pendentifs Trompes Et Stalactites* çalışmasında; mimarlık tarihini boyunca ortaya çıkan geçiş formlarının kökenlerini ve tarihsel gelişimini incelemektedir. Ayrıca geçiş elemanlarını ele alan ilk eser olması sebebiyle de ayrı bir öneme sahiptir.

RUMPLER, M., 1956, *La coupole dans l'architecture Byzantine et Musulmane*, çalışmasında; örtü sistemleri ve geçiş öğelerinin çeşitlerini incelemiş ve İslam mimarisinden örnekler vermiştir.

ÖNDER, M., 1971, *Mevlâna Şehri Konya* isimli çalışmasında; Konya kenti ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve Anadolu Selçuklu Dönemi Konya mescitleri ile ilgili kısa bilgiler verilmiştir. Alan çalışmasında yer alan mescitlerin dönem ve yapım bilgileri için bu kaynaktan faydalanılmıştır.

BATUR, A., 1980, *Osmanlı Camilerinde Eğrisel Örtüler ve Geçiş Öğeleri* doçentlik çalışmasında; kubbeye geçiş elemanları incelenmiş ve Osmanlı devletinin kuruluşundan gelişmenin doruğu sayılan 16.yy. sonuna kadar geçen süredeki örnekler değerlendirilmiştir. Kubbeye geçiş elemanlarının isimlendirilmesi ve tanımlanması yönünde bu kaynaktan yararlanılmıştır.

TUNCER, O.C., 1980, *Anadolu Selçuklu Yapılarında Açıklıkların Örtülmesi Ve Sorunları* isimli makalesinde; Anadolu Selçuklu dönemi yapılarında tonoz, kubbe ve ahşap örtü çeşitlerini incelemiş ve birbirleriyle kıyaslamıştır.

ŞAMAN, N., 1985, *Anadolu Selçuklu Dönemi Yapılarında Örtü Sistemi* konulu yüksek lisans çalışmasında; Anadolu Selçuklu dönemi yapılarında örtü çeşitlerini incelemiş ve kıyaslamıştır.

OKÇUOĞLU, T., 1995, *Anadolu Selçuklu Mescitlerinde Kubbeye Geçiş Alanının Değerlendirilmesi* konulu yüksek lisans tez çalışmasında; Türk mimarlığında Anadolu öncesi ve Anadolu'da kubbeye geçiş elemanlarının kullanımını incelenmiştir. Çalışma Konya ve Akşehir'de yer alan mescit örnekleriyle desteklenmiştir.

BAYKARA, T., 1998, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya* çalışmasında; 13.yüzyılda Konya'da bulunan mescitler ile ilgili bir liste yapılmıştır. Tek kubbeli Konya Anadolu Selçuklu dönemi mescitlerini detaylı olarak incelemektedir.

ÖZAKIN, R., 1998, *VII. Milli Selçuklu kültür ve medeniyeti semineri (II. Orta çağ ve Türk dönemi kazı -araştırmaları sempozyumu bildirileri)* çalışmasında; Konya'da bulunan tek kubbeli Selçuklu dönemi mescitlerinin tarihsel gelişimini ve mimari özelliklerini incelemektedir. XIII. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemi Konya mahalle mescitlerinin belirlenmesinde bu kaynaktan faydalanılmıştır.

KUBAN, D., 1998, *Mimarlık Kavramları* çalışmasında; kubbe ve kubbeye geçiş sistemleri ile ilgili genel bilgiler verilmektedir.

KÜÇÜKDAĞ, Y., ARABACI, C., 1999, *Selçuklular ve Konya* konulu çalışmasında; Anadolu Selçuklu Dönemi Konya mescitlerini listelemiş ve genel özellikleriyle incelemiştir.

KOLAY, İ.A., 1999, *Batı Anadolu 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri* çalışmasında; örtü sistemleri, geçiş sistemleri, malzeme ve yapım teknikleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

BAŞ, T., 2008, *Anadolu Selçuklu dönemi Konya mahalle mescitlerinin restorasyon sorunları* konulu yüksek lisans çalışmasında; öncelikle mescidin bölümleri ve tarihi gelişimine yer verilmiş, daha sonra ise Anadolu Selçuklu Dönemi Konya mahalle mescitleri incelenmiştir.

ÖZCAN, A., 2008, *14.15. Yüzyıl Bursa cami ve mescitlerinde kubbeye geçiş elemanları* konulu yüksek lisans tez çalışmasında; geçiş sistemlerinin tarihsel gelişimine yer verilmiş ve 14. 15. Yüzyıl Bursa'da yer alan cami, mescit örnekleri incelenmiştir.

ŞİMŞEK, H., 2010, *Erken Osmanlı Mimarisinde Kubbeye Geçiş Sistemlerinden Üçgenler Kuşağı* konulu yüksek lisans çalışmasında; kubbeye geçiş sistemleri tarihsel olarak incelenmiş, üçgenler kuşağı sistemi ile ilgili detaylı bir inceleme yapmıştır. Tez katalog çalışmasıyla desteklenmiştir.

2. KUBBE, KUBBEYE GEÇİŞ ELEMANLARI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

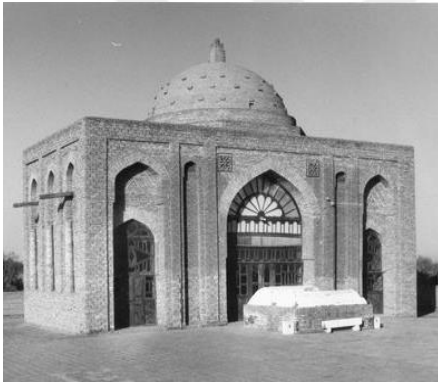
Erken bir yapı biçimi olan kubbe (Kuban, 1998), geniş açıklıkları ortada hiçbir düşey taşıyıcı eleman olmadan geçmesi sebebiyle en etkin taşıyıcı sistemdir (Altın, 2010). Hasol Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğünde kubbeyi *“küre takkesi, yarım küre veya toparlakça kümbet biçimi verilen yapı örtüsü; bir kemerin, yayının tepe noktasından inen dikin çevresinde dönmesiyle meydana gelen örtü”* (Hasol, 1998) olarak tanımlamaktadır. Farklı mimari kültür çevrelerinde sık sık kullanılan kubbe, mimari kaynaklara göre ilk olarak Mezopotamya’da dairesel planlı küçük evlerin üzerini örterken (Akdeniz, 2016) daha sonraki dönemlerde Sasani mimarisiyle birlikte kare planlı mekanlarda kullanılmaya başlamıştır (Ünsal, 1967). M.Ö. 16 ve 13.yüzyıllarda Ege yöresindeki yapılarda, M.Ö. 1. Yüzyıldan itibaren de Roma mimarisinde belirleyici bir faktör olarak ortaya çıkmıştır (Şimşek, 2010). Bu dönemde inşa edilen, mimarlık tarihinde önemli bir yere sahip yapı örneklerden biri de Roma’daki Pantheon binasıdır. M.Vispanius Agrippa tarafından M.S. 27 yılında inşa ettirilmiş, M.S. 80 yılında yıkılmış, sonra İmparator Hadrianus tarafından (M.S. 118-128) yeniden yaptırılmıştır (Altın, 2010). Mimari olarak yapının kompozisyonunu önemli ölçüde etkileyen kubbenin açıklığı ve yüksekliği 43.4 metredir (Roth, 2000). Kafesleme tekniğiyle yapılan üst örtü, yapıyı anlamlı kılan bir kavram niteliğiyle mimariye hâkim olmuştur (Resim 2.1).

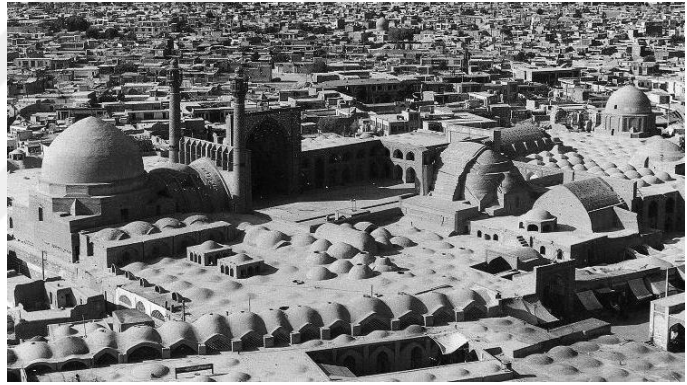
Resim 2.1. M.S. 27’de Roma’da yapılan Panteon’un kubbesi (Web iletisi 1)

Türk mimarisinde yüzyıllar boyu sembolik ve mistik bir anlamı olan kubbe, geniş bir mekânı bölmeden örtebilen tek çözüm olması sebebiyle geleneksel teknoloji

de tercih sebebi olmuştur. Türklerde bir kültürün uzantısı olan tek kubbeli yapıların ilk örneği (Özakın, 1998), Uygur Döneminde (745-940), Hoço Harabelerindeki kubbeli mezarlarda (Tuncer, 1980), daha sonra ise Türkistan ve İran'da kubbeyle örtülü kare planlı türbe mimarisinde görülmektedir (Özakın, 1998). Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklular döneminde biçimsel özellikleri ve simgesel değeri ile birlikte kubbe oldukça yaygın kullanılan bir yapı ögesi haline almıştır. Karahanlı dönemi eseri olan Talhatan Baba Cami (11.yüzyıl sonu-12.yüzyıl başı) (Resim 2.2) ve Selçuklu sanatının ilk anıtsal örneklerinden olan İsfahan Mescit-i Cuma'sında (11.yüzyıl) (Resim 2.3) kullanılan kubbeler, teknik ve estetik açıdan dikkat çekmektedir. Büyük Selçuklu Dönemi'nin en önemli eserlerinden biri olan Sultan Sencer Türbesi de 17 metre çapındaki kubbesiyle Türk mimarlığında önemli bir yere sahiptir (1157) (Resim 2.4-2.5).

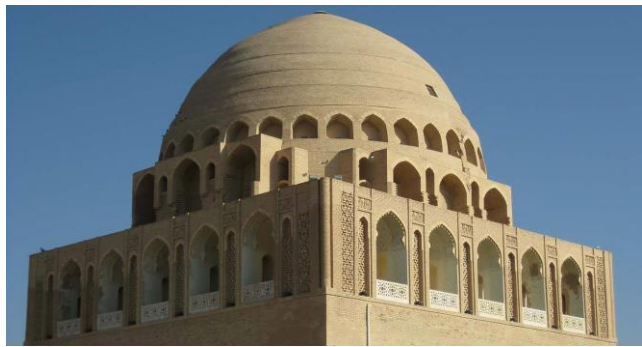
Resim 2.2. Talhatan Baba Cami (Web iletisi 25)

Resim 2.3. İsfahan Mescit-i Cuması (Web iletisi 3)

Resim 2.4. Sultan Sencer Türbesi (Web iletisi 4)

Resim 2.5. Sultan Sencer Türbesi (Web iletisi 5)

İran ve Suriye'de ortaya çıkıp gelişen Selçuklu mimarisi ve kubbeli yapı kültürü 1071 yılından sonra Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleriyle birlikte Anadolu'da da

kendini göstermiştir. Anadolu Selçuklu döneminde camilerde, mahalle mescitlerinde, hamamlarda, medreselerde, hanlarda ve mezar anıtlarının üst örtüsünde kubbe mimari bir çözüm olarak başarıyla uygulanmıştır (Özakın, 1998). Özellikle XIII. Yüzyıldan sonra bütün Anadolu-Türk mimarisinin esas örtü sistemi tuğla tonoz ve kubbe üzerine kurulmuştur (Kuban, 1973).

Resim 2.6. Mardin Zinciriye Medresinde Kullanılan Kubbeler (E. Yıldız)

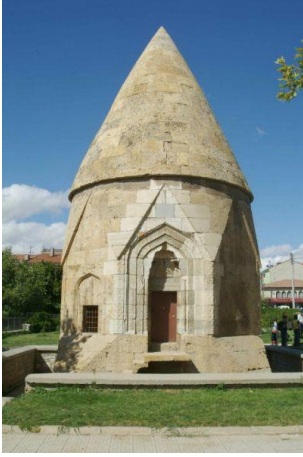

Resim 2.7. Konya Karatay Medresesi avlu üzerinde yer alan kubbesi (E. Yıldız)

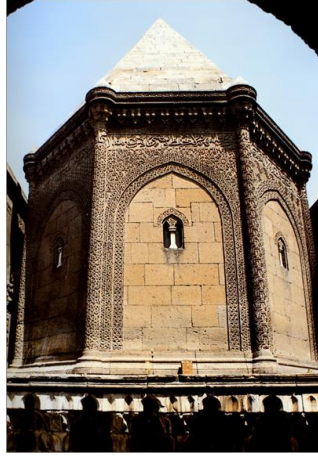

Resim 2.8. Konya Sakahane Mescidi harim bölümü üzerinde yer alan kubbesi

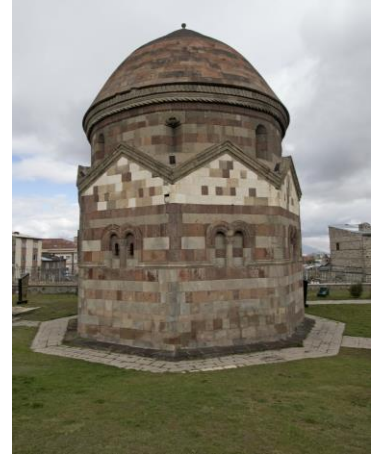
Anadolu Selçukluları döneminde inşa edilen türbeler, tarihi, coğrafi, kültürel şartların getirdiği form, malzeme, süslemedeki yenilik ve değişikliklere rağmen, ana formunu koruyan Büyük Selçuklu mimari türbe geleneğinin bir devamıdır (Önkal, 2015). Selçuklu mezar anıtlarının üst örtüsünde kullanılan kubbe Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu mezar anıtları yanında çok mütevazi ölçekte kalmakla beraber, mimari açıdan inanılmaz bir zenginlik göstermektedir. Genellikle şekilleri sekiz, on, on iki köşeli veya silindirik gövde üzerine piramit veya konik külahlı kümbetler başta olmak üzere nadiren de olsa dilimli gövdeli kümbetler, kare plan üzeri kübbeli veya dikdörtgen plan üzeri tonozlu kümbetlerde bulunmaktadır (Aslanapa, 2017). Anadolu Selçuklu Dönemi'nde çoğu zaman dışarıdan konik külahlı olarak tasarlanan üst örtü aslında iç mekânda kubbe şeklini almıştır. Kırşehir Melik Gazi Kümbeti (Resim 2.9), Kayseri Huand Hatun Kümbeti (Resim 2.10), Erzurum Emir Saltuk Kümbeti (Resim 2.11) bu döneme verilebilecek kübbeli örnekler arasında yer almaktadır (Tuncer, 1986).

Resim 2.9. Melik Gazi Kümbeti
(Web iletisi 6)

Resim 2.10. Huand Hatun Kümbeti (Web iletisi 7)

Resim 2.11. Erzurum Emir Saltuk Kümbeti (Web iletisi 8)

Anadolu Selçuklu Dönemi'nde kubbelerin sayıca en fazla kullanıldığı yapı türü hamamlardır. Çoğunlukla kubbeli olan soğukluk ve sıcaklık mekanlarının yanı sıra halvetlerde de yaygın bir kullanımı görülmektedir (Kuban, 2008).

Anadolu'da Selçuklularında kubbe kullanımını örnekleyen mimari yapı türlerinden biride abidevi eserler olan kervansaraylar olmasına rağmen bu yapı türünde kubbenin kullanımı sınırlıdır. Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçukluların Ribat adını verdiği yapı türü, en önemli kervan yolları üzerinde ticareti ve sosyal yardımı desteklemek amacıyla yapılmıştır. Kubbe kullanımı, genellikle hol kısmında aydınlık kubbesi ya da köşk mescidi kubbesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kervansarayların diğer bölümlerinde genel olarak tonoz kullanımı tercih edilmektedir.

Selçuklu mimarisinde kubbe, Osmanlı mimarisinde olduğu gibi, her mekân ve birimi örtebilen genel bir örtü tipi değil, özel mekanların örtü çeşididir (Kuban, 2008). Bazı yapı türlerinde kubbe, bir ya da birkaç mekânın üzerinde, genellikle farklı işlevdeki mekanları vurgulamak amacıyla kullanılmıştır (Tuncer, 1980). Tüm İslam ülkelerinde gelenek haline gelen cami mimarisinde kubbe kullanımı, Selçuklular döneminde de genellikle mihrap önü kullanımıyla ortaya çıkmıştır. Anadolu Selçuklu Dönemi'nde mihrap önü kubbe kullanımının örnekleri Konya Alâeddin Cami (Resim 2.12), Malatya Ulu Cami (Resim 2.13), Kayseri Hacı Kılıç Cami ve Kayseri Develi Ulu Cami'sidir.

Resim 2.12. Konya Alâeddin Cami (Web iletisi 9)

Resim 2.13. Malatya Ulu Camii (Web iletisi 10)

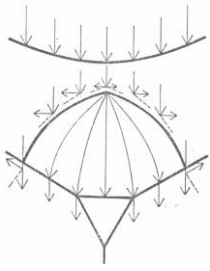
Selçuklu mezar anıtlarının üst örtüsünde, kare planlı mescitlerde, kapalı avlulu medrese mimarisinde, Beylikler dönemi yapılarında da Selçuklu geleneğinin devamı olarak üst örtü elemanı kubbe kullanılmıştır (Turan ve Yıldız 2018). Anıtsal mimarlığın en gözde elemanlarından biri olarak egemenliğini sürdüren kubbe, bütün yapı üsluplarındaki gelişmelerin en son aşamasını ise Osmanlı mimarlık geleneğinde gerçekleştirmiştir (Kuban, 1998). Erken Osmanlı döneminde, Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminin etkisi devam etmiş; kubbe kullanımı mimari bir gelenek halini almıştır. Osmanlı Döneminde merkezi mekân arayışları ile birlikte kubbe çapları büyümüş Klasik Osmanlı Mimarisinde kubbe ve kubbeye geçiş elemanlarının kullanımı zirveye ulaşmıştır (Şimşek, 2010). Osmanlı mimarisinde cami, medrese gibi anıtsal yapılarda, ana mekânı örten ana kubbe, büyüklüğüne göre iki ya da dört adet yarım kubbelerle, payandalarla ya da ağırlık kuleleriyle desteklenmiş (Anonim, 2013) ve taşımadaki problemlere rasyonel çözümler getirilmiştir (Şimşek, 2010). Son cemaat yeri, avlu, vb. mekanların örtülerinde de genellikle küçük kubbeler kullanılarak örtü sistemi bütünleştirilmiştir (Anonim, 2013). Türk mimarisinin o zamana kadar ortaya koyduğu yeniliklerin toplu bir ifadesi olan Mimar Sinan tarafından inşa edilen Klasik devir mimarisinin en önemli eserlerinden Edirne Selimiye Camii (Resim 2.14), 31,50 metre çapındaki kubbesinin çarpıcı ölçüleriyle üstün bir düzen tasarımı içinde imparatorluğun sembolü olmuştur (Aslanapa, 2017).

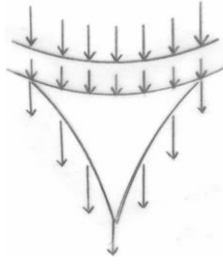
Resim 2.14. Edirne Selimiye Camii (Web iletisi 11)

Tarihsel süreç içerisinde belirli bir olgunluğa ulaşan ve insanların büyük açıklıkları tek parçada geçme isteklerinin sonucu olarak ortaya çıkan kubbenin gelişimi, kubbeye geçiş sistemlerinin gelişimi ile doğru orantılı olarak değerlendirilmektedir (Turan ve Yıldız 2018).

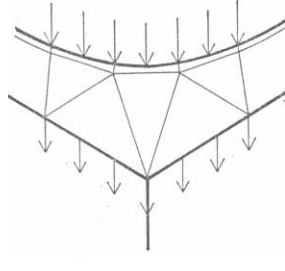
Dörtgen ya da çokgen şeklindeki plan şemasından, tabanı daire şeklinde olan kubbe örtüsüne geçiş, önemli mimari sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Anonim, 2013). Daire tabanlı kubbenin düz duvarlara oturtulması problemi, daireden kareye geçiş problemidir. Bu da üst üste gelen ve kenar sayıları gittikçe artan çokgenlerin aracılığıyla gerçekleşir. Kare ile daire arasında kalan alan pratikte genellikle bir tek ara çokgen yani sekizgenle örtülmektedir. Kubbeli bir yapıda, yapı ile örtü arasında ki geçişi sağlayan sekizgen ya da dairesel tabanı elde etmek için oluşturulan öğeler (Kuban, 1998) hem üst örtünün yükünü güvenli bir şekilde duvarlara aktarmak, hem de mekânsal bütünlüğü bozmadan estetik bir geçiş sağlamak için gerekli elemanlardır. Bundan dolayı mimaride farklı dönemlerde akılcı çözümler geliştirilmiş ve uygulanmıştır (Anonim, 2013). Taşıyıcı duvarlar ile örtü sistemi arasındaki geçişi sağlamak amacıyla yapılan bu elemanlara geçiş elemanları adı verilmektedir (Anonim, 2013). Sistemdeki konumuna bağlı olarak, geçiş elemanı kubbeden gelen yükleri, altyapıya aktaran strüktür elemanı olarak tanımlanmaktadır. Sistemdeki konumuna göre geçiş elemanları; kubbeden gelen yükleri ya belli noktalarda lokalize ederek (Şekil 2.1.) ya da düzgün yayılı olarak (Sekil 2.2; Sekil 2.3; Sekil 2.4) altyapıya iletmektedir (Batur, 1980).

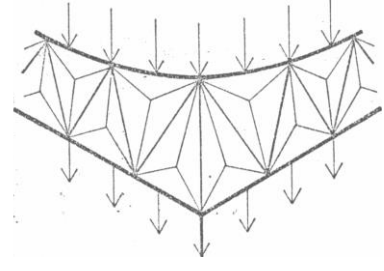
Şekil 2.1. Tromp ögede yük aktarma şeması (Batur 1980).

Şekil 2.2. Pandantifte yük aktarma şeması (Batur 1980).

Şekil 2.3. Düzlem üçgenli kuşak yük aktarma şeması (Batur 1980).

Şekil 2.4. Prizmatik üçgenli kuşak yük aktarma şeması (Batur 1980).

2.1. Türk Mimarlığında Anadolu Öncesi Ve Anadolu'da Kullanılan Kubbeye Geçiş Elemanları

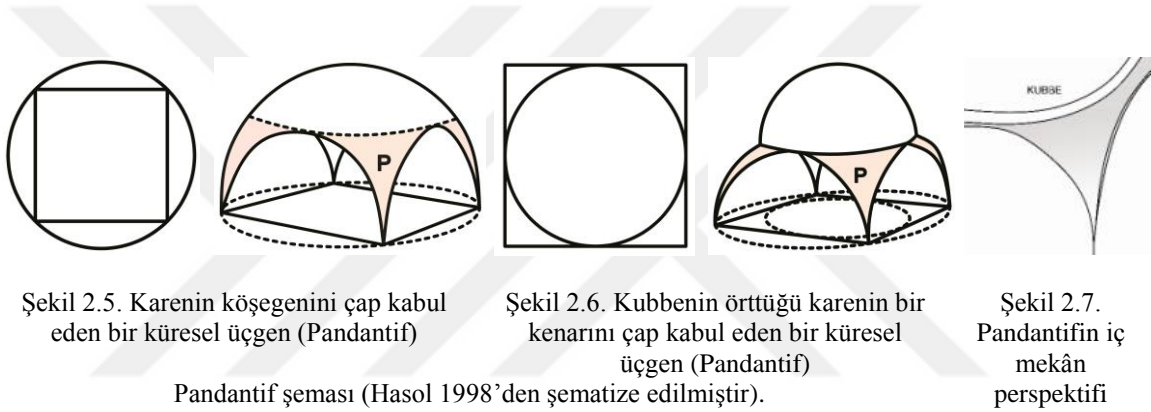
Çok yönlü bir yapım ögesi olduğu için yüzyıllardır tercih edilen kubbe ve kubbeye geçiş elemanları farklı kültür çevrelerinde olabildiğince çeşitlenmişlerdir. Bu çeşitlilik beraberinde öğelerin tanımlanmasında zorluklara yol açmış ve aynı geçiş sistemleri için farklı terminolojik kavramlar kullanılmıştır. Kubbeye geçiş elemanları ile ilgili olarak geçmişten günümüze yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu konuyla ilgili yapılan ilk çalışmalarda daha basit bir şema söz konusuysen, daha sonraki dönemlerde yapılan çalışmalarda, geçiş elemanlarının biçimlenişlerindeki farklı organizasyonlara göre bu şemanın daha detaylı bir hal almaya başladığı görülmektedir. Türk mimarlığında geçiş elemanlarıyla ilgili terminoloji karmaşasına yeni problemlerin eklenmemesi düşüncesiyle yaygın olarak kullanılan terimler tercih edilmiştir. Çalışma kapsamında Türk Mimarlığında kullanılan kubbeye geçiş elemanları için; (i) *Pendantif*, (ii) *Tromp*, (iii) *Üçgenli kuşak*, (iv) *Düzlem Üçgen*, (v) *Kubbe kasnağı* şeklinde bir sınıflandırma kullanılmıştır.

2.1.1. Pendantif

Pendantif tanımı ilk olarak Rosintal (1928) daha sonra Rumpler (1956) tarafından kullanılmıştır. Aynı geçiş sistemini E. Ayverdi (1966), "*kürevi müselles alika*"; A. Batur (1980), "*küresel üçgen*"; O.C. Tuncer (1980), "*aslan göğsü*"; D.Kuban (1998), "*küresel bingi*"; İ. Aktuğ Kolay (1999), "*eğrisel üçgen*" olarak farklı araştırmacılar tarafından farklı şekilde adlandırmıştır. Hasol (1998) mimarlık sözlüğünde pendantifi, "*bir kubbeyi taşıyan kemerler ile kubbe kaidesinin arasını*

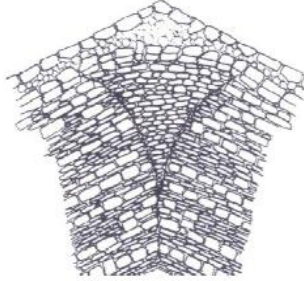
kapatan ve kare bir plandan kubbenin dairesel kaidesine geçmeyi sağlayan küresel üçgen” (Hasol, 1998) olarak tanımlamıştır.

Pendantifte, küresel-binginin geometrik tasarımı alt yapıdan çok örtünün biçimine bağlı olup iki şekilde biçimlenmektedir. Bunlar (i) Karenin köşegenini çap kabul eden bir küresel üçgen şeklinde veya (ii) kubbenin örttüğü karenin bir kenarını çap kabul eden bir küresel üçgen şeklindedir. İlk durumda, kubbe ile küresel-bingi, sürekli bir yüzey halini almakta; küresel-bingi örtüyle bir bütün olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil: 2.5). İkinci durumda ise, küresel-bingi örtüden farklılaşmış olup, küresel bingi, alt yapının, yani taşıyıcılarının bir parçası olarak ele alınmaktadır (Şekil: 2.6). Mimarlık tarihi boyunca uygulamada kubbenin örttüğü karenin bir kenarını çap kabul eden küresel-bingi, daha çok tercih edilmiştir (Kuban, 1998).

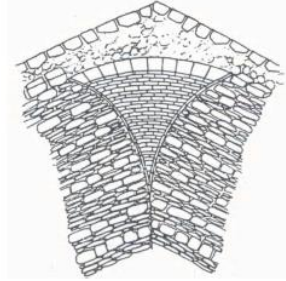

İlk olarak Doğu Akdeniz’de ortaya çıkan, M.S.1 ve 4.yüzyıllarda Orta ve Kuzey Suriye’de geliştiği bilinen pendantif (Rosintal, 1928), Roma Dönemi’nden başlayarak Bizans dönemi sonuna kadar yaygın olarak kubbeye geçiş elemanı olarak tercih edilmiştir. Roma ve Erken Bizans mimarisinde kubbe yarıçapıyla aynı yarıçapa sahip olan pendantif kullanımı görülmektedir. Efes (Meryem Kilisesi, Yedi Uyuyanlar yapı grubu), Philadelpiha ve Sard’daki kiliselerde bu Erken Bizans yapılarına örnektir. Bizans döneminde M.S. 6.yüzyılın ikinci yarısından sonra pendantif geliştirilerek kubbe yarıçapından farklı yarıçapa sahip biçimiyle kullanılmaya başlanmıştır. Bu geçiş ögesi Bizans mimarisinin ana geçiş ögesi olmuş ve gerçek pendantif olarak adlandırılmıştır (Aktuğ Kolay, 1999). Romalıların hafif ahşap çatı örtüsü yerine büyük açıklıkların üzerini örten kâgir tonoz ve kubbeleri tercih etmeleri, taş sütunu esas taşıyıcı olarak kullanma olanağını kısıtlarken Roma Çağı mimarisini yansıtan masif, ağır taşıyıcı duvarları ön plana çıkarmıştır (Kuban, 1973). Yine bu amaçla geçiş ögesinde, Roma döneminin erken tarihlerinde ağırlıklı olarak kabayonu taş kullanılırken (Şekil 2.8) Geç

Roma dönemi yapılarında duvar örgüsünden farklı olarak geçiş elemanında tuğla kullanımının daha yaygın olduğu görülmektedir (Şekil 2.9). Bizans Dönemi'nde ise sadece tuğla malzeme kullanılmıştır (Aktuğ Kolay, 1999).

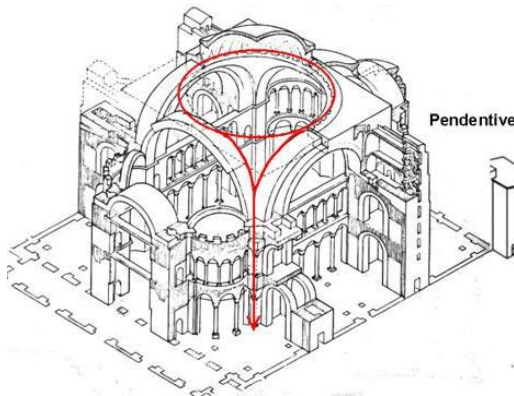

Şekil 2.8. Moloz taş duvar içinde moloz taş örgü pantantif (İ.A. Kolay)

Şekil 2.9. Moloz taş duvar içinde tuğla örgü pantantif (İ.A. Kolay)

Roma ve Bizans Dönemi'nde oldukça yaygın bir şekilde kullanılan pantantif uygulaması 6.yüzyılda Bizans Dönemi'nde ki zirvesine Ayasofya'daki (Rosintal, 1928) kullanımı ile ulaşmıştır. Bazı kaynaklarda pantantifin ilk anıtsal kullanımının Ayasofya'da görüldüğü (Hasol, 1998) söylenmektedir (Şekil 2.10) (Resim 2.15). Miletli İsidoros ve Trallesli Anthemios tarafından (Rosintal, 1928) 532-537 yılında tasarlanan yapının kubbe çapı 32,6 metre genişliğindedir (Roth, 2000). Ayasofya'nın bu büyük kubbesi, kare plan oluşturan dört pantantif üzerine oturtulmuştur. Kubbe, yapının içerisindeki dört büyük fil ayağına oturan dört büyük kemerle taşınmaktadır (Altın, 2010).

Şekil: 2.10. Ayasofya (Web iletisi 12)

Resim 2.15. Ayasofya kubbeye geçiş elemanı (Web iletisi 13'den şematize edilmiştir)

İslam tarihinde bilinen en erken tarihli pantantif kullanımı ise Kudüs'te bulunan Mescid-ül Aksa'nın (Resim 2.16) mihrap önü kubbesidir (Rosintal, 1928). İran ve Orta

Asya'da pandantif diğer geçiş elemanlarına göre daha az tercih edilmiştir. Büyük Selçuklular döneminde İran'da ana kubbelerde kullanılmamış, daha az önem taşıyan bölümlerde uygulanmıştır (Okçuoğlu, 1995). İsfahan Mescidi Cuma'sı'nda (1092 H.485) yer alan Melikşah kubbesi (1080 H.473) ve Terken Hatun Kubbesi (1088 H.481) tromplar üzerine otururken, revak bölümünde kullanılan daha küçük ölçekli bazı kubbelerde pandantifler de kullanılmıştır (Resim 2.17).

Resim 2.16. Mescid-ül Aksa'nın kubbeye geçiş elemanı (L.Danışık)

Resim 2.17. İsfahan Mescit-i Cuma'sı pandantif (Web iletisi 14)

XI. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türkler, İslam dininin toplum yapılarının gereklerine uygun mimari bir ortam oluşturmaya çalışmışlardır. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde egemen olan mimari gelenekleri, yerli ve İran, Azerbaycan, Suriye'den bölgelerinden gelen ustaların üretim özgürlüğünün kısıtlanmamasıyla sentezlemiş ve mimarinin oluşumuna katkıda bulunmuşlardır. Bazen Anadolu'nun geleneksel malzeme olanaklarından yararlanılırken, bazen de İran, Mezopotamya, Suriye'nin malzeme ve teknikleri Anadolu'ya aktarılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ilk yıllarda oluşturulan ürünlerde bir bütünlüğe ulaşılamazken, daha sonraki dönemlerde mimari bir bütünlük söz konusu olmuştur (Sözen ve ark., 1975). Bu durum geçiş elemanlarını farklı mimari tekniklerin bulunduğu bir ortamda geliştirmiştir. Geçiş öğelerinin farklı mimari tekniklerde uygulansa bile genel olarak aynı oranlarda kullanıldığı gözlenmektedir (Aktuğ Kolay, 1999).

Erken dönem beyliklerinden Artuklu, Saltuklu, Danişmentli ve Mengüceklilerin Anadolu Türk Mimari yapılarında pandantif kullanıldığı gözlenmektedir. Danişmentliler Dönemi'nde yapılan Tokat Garipler Cami (1080-1090) (Resim 2.18) ve

Saltuklular Dönemi'nde yapılan Erzurum Ulu Cami'de (1179) (Resim 2.19) kubbeye geçiş elemanı olarak pandantif kullanılmıştır.

Resim 2.18. Tokat Garipler Cami kubbeye geçiş elemanı (Web iletisi 15)

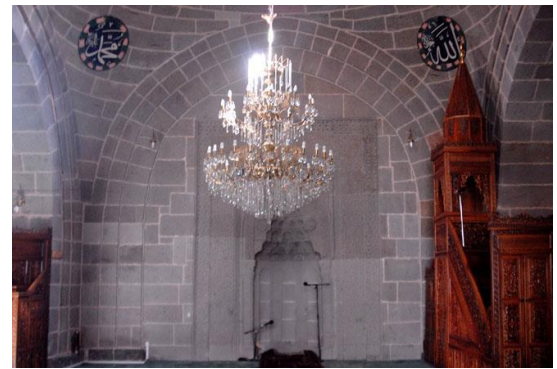

Resim 2.19. Erzurum Ulu Cami (Web iletisi 16)

Anadolu Selçuklu yapılarında İran ve Orta Asya'ya göre daha çok kullanılan bir geçiş ögesi haline gelen pandantif (Okçuoğlu, 1995), özellikle mihrap önü kubbelerine geçişte kullanılmıştır. Kayseri Huand Hatun Camisi (1238) (Resim 2.20) ve Hacı Kılıç Camisi'nin (1249) (Resim 2.21) mihrap önü kubbesinde kullanılan pandantifler, bu uygulamaya örnek olarak gösterilebilir. Bu döneme ait diğer yapı türlerine de örnek vermek gerekirse, Kırşehir Caca Bey Medresesi (1272/73) (Resim 2.22) ve Kayseri-Sivas yolunda yer alan Sultan Hanı'nın da (1236) aydınlık kubbesine geçiş pandantiflerle sağlanmıştır (Resim 2.23).

Resim 2.20. Kayseri Huand Hatun Cami (Web iletisi 17)

Resim 2.21. Kayseri Hacı Kılıç Cami (Web iletisi 18)

Resim 2.22. Kırşehir Caca Bey Medresesi kubbeye geçiş elemanı (Web iletisi 19)

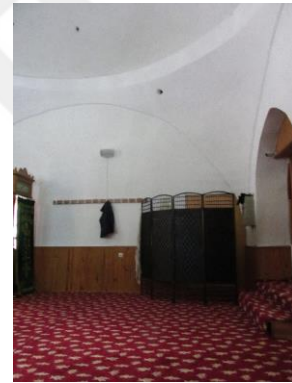

Resim 2.23. Sultan Han'ı kubbeye geçiş elemanı (Web iletisi 20)

Anadolu Selçuklu mescitlerinde ise pandantif genel olarak tercih edilmemiştir. Konya'da yer alan 13.yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemi mescitlerinden sadece Abdülmümin Mescidi (Resim 2.24) ve Zevle Sultan Mescidi'nde (Resim 2.25) pandantif kullanılmıştır.

Resim 2.24. Abdülmümin Mescidi kubbeye geçiş elemanı

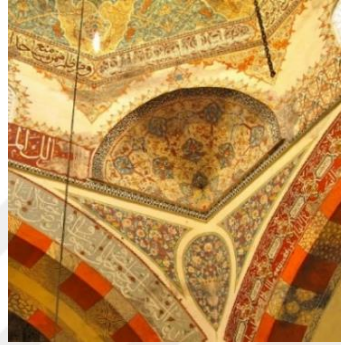
Resim 2.25. Zevle Sultan Mescidi kubbeye geçiş elemanı

Pendantif kullanımı 13.yüzyılın ortalarından başlayarak Beylikler ve özellikle Osmanlı yapılarında yaygın olarak tercih edilmiştir (Şaman, 1985). Osmanlı cami mimarisi daha 14. yüzyılda anıtsal mekân tasarımı açısından büyük gelişmeler göstermeye başlamış (Benian, 2011) ve bununla birlikte Osmanlı Dönemi'nin merkezi planlı camilerinin kubbelerine geçişte yaygın olarak pendantif kullanılmıştır (Şaman, 1985). Ancak bu yaygın kullanım erken dönem Osmanlı mimarlığında özellikle camilerde söz konusu değildir. Bu dönemde pendantif daha çok ikinci derecede önem taşıyan mekanlarda kubbeye geçiş elemanı olarak tercih edilmiştir (Okçuoğlu, 1995). Pendantifin bu kullanımına örnek Edirne Eski Cami'de (1414 H.816) görülmektedir. Dokuz kubbeli bu ulu camide mihrap önü kubbesine geçiş beş adet düzlem üçgenden

oluşan bir köşe grubuyla (Resim 2.26), orta sahında yer alan kubbeye geçiş tromplarla (Resim 2.27) ve yan sahninlardaki üç kubbeye geçiş pandantiflerle (Resim 2.28) sağlanmaktadır (Batur, 1980). XV. yüzyıl sonlarına doğru ise pandantif birinci derecede önem taşıyan mekanlarda kullanılmaya başlamıştır (Üsküdar Rum Mehmed Paşa Camii (1471 H.876). Bu dönemden sonra pandantif, Osmanlı mimarlığında kubbeye geçiş elemanları arasında ilk sıraya oturmuş ve inşa edilen yapılarda ana kubbe olarak kullanılmıştır (Okçuoğlu, 1995).

Resim 2.26. Edirne Eski Cami üçgenler kuşağı kullanımı (Web iletisi 21)

Resim 2.27. Edirne Eski Cami tromp kullanımı (Web iletisi 22)

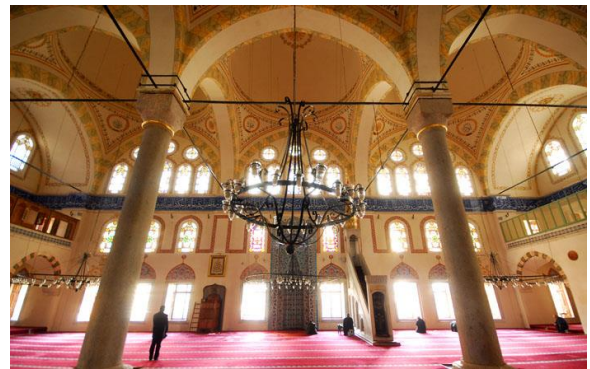

Resim 2.28. Edirne Eski Cami pandantif kullanımı (Web iletisi 23)

Osmanlı'nın dönemine ait çok ayaklı çok kubbeli camiler grubunda yer alan Piyale Paşa Cami (1571) (Resim 2.29-2.30) strüktürel öğelerin dışarıya yansıtılmasıyla ve pandantiflerin dışarıdan izlenebilmesiyle bu dönem örnekleri arasında farklılık oluşturmaktadır (Benian, 2011).

Resim 2.29. Piyale Paşa Cami Kubbeye Geçiş Elemanı (Web iletisi 24)

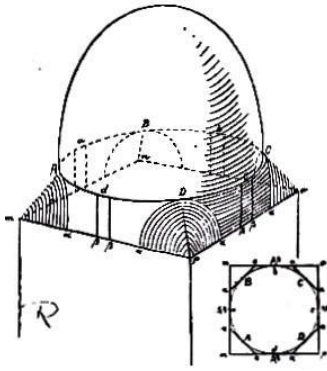

Resim 2.30. Piyale Paşa Cami Kubbeye Geçiş Elemanı (Web iletisi 25)

2.1.2. Tromp

En az terminoloji farklılığı gösteren geçiş elemanıdır. Yine de Rosintal (1928), “bir bina köşesine bindirmeli olarak örülen tonoz parçası”, E.H. Ayverdi (1966), “tonozlu köşe alikası”; O. C. Tuncer (1980), “bir köşe kemeri ve arkasına yerleştirilen küre dilimi” ve Doğan Kuban tarafından (1998), “tonoz bingi” olarak farklı adlandırmaları mevcuttur. Hasol (1998), mimarlık sözlüğünde trompu, “bir bina köşesine bindirmeli olarak örülen tonoz parçası; kare planlı kubbeli bir yapının duvarları arasındaki köşelerin üst bölümüne yapılan ve binanın üstünü sekiz kenarlı bir şekil haline koyarak kubbenin oturmasına elverişli bir kaide meydana getirmek üzere köşeleme örülen tonoz, tonozbingi, köşe tonozu” (Hasol, 1998) olarak tarif etmektedir.

Doğu dünyasında İran ve Türkistan civarlarında geliştiği bilinen tromp, farklı geometrisi, mekân özellikleri, strüktürel kuruluşu, gelişme potansiyeli ve dekorasyon olanakları açısından da Doğu Akdeniz’de ortaya çıkan üçgen kökenli geçiş biçimlerinden farklılaşmaktadır (Batur, 1980). Trompun en erken örneklerine yaklaşık olarak M.S. 1. yüzyılda Türkmenistan’da Part şehri Nisa’da yapılan kazılarda rastlanmıştır (Okçuoğlu, 1995). Trompun daha sonraki dönemleri etkileyen ilk örnekleri ise İran’da Sasani mimarlığında görülmektedir. Duvarların üst seviyesiyle 45° açı yaparak paralel yarım daire kemerlerden oluşan tromp, geçilen açıklık kullanılan malzeme boyutuyla kemer örülemeyecek kadar küçüldüğünde, eğrisel bir yüzey elde edecek şekilde boşluk doldurulmaktadır. Rosintal’ın yarım kubbe tromp olarak adlandırdığı bu sistem Firuzabad Sarayı (224-238) (Resim 2.31) ve Servistan Sarayı’nda (420-438) (Resim 2.32) aynı teknikle uygulanmış (Şekil 2.11), kubbeye geçiş elemanı probleminin çözülmesinde önemli bir yere sahip olmuştur (Rosintal, 1928). Tromp Sasani mimarlığından sonra İran ve Orta Asya’da gelişmeye devam etmiştir. Yapısal özelliklerinin dışında dekoratif yönüyle de en çok tercih edilen kubbeye geçiş elemanı haline gelmiştir (Okçuoğlu, 1995). Tromp geçiş sistemi 3.yüzyıldan sonra batıda, 5.yüzyıldan başlayarak Bizans’ın doğu eyaletlerinde, 7.yüzyıldan başlayarak da Ermenistan’da kullanılmaya başlamıştır. Küçük Asya’nın kapsadığı bölgelerde, tromplu geçişin yaygın kullanılması, bu geçiş ögesini bir gelenek haline getirmiştir.

Şekil 2.11. Firuzabad Sarayı ve Servistan Sarayı tromp şeması (Rosintal 1928)

Resim 2.31. Firuzabad Sarayı (Web iletisi 26)

Resim 2.32. Servistan Sarayı kubbeye geçiş elemanı (Web iletisi 27)

Roma ve Bizans döneminde fazla tercih edilmeyen tromp, bu dönemde ilk olarak Rusafa'daki (Sergiopolis) Aziz Sergios Bazilikası'nın yan odalarını örten kubbelere geçişte görülmektedir. Anadolu'da bu şekilde uygulanan ilk örnek ise Karaman-Mut yolu üzerinde bulunan Alacahan Manastırı'nın en önemli yapısı olan Doğu Kilisesi'dir. Burada karenin köşelerine yerleştirilen tromplar, sekizgen veya yuvarlak bir örtünün temelini oluşturmaktadır (Eyice, 1971).

Türklerde tromp kullanımının ilk örnekleri Uygur Türklerine ait Hoço'da bir saray harabesinde İran ateşgahları biçiminde yapılmış Maniheizm mabetlerinde görülmektedir (Aslanapa, 2017). İslam mimarisinin ilk dönemlerinde Kayravan Camisi'nde (670) mihrap önündeki dilimli kubbeye geçiş istiridye biçimli tromplarla sağlanmaktadır (Resim 2.33). Fatımi mimarisinin izlerini taşıyan Kahire'deki El-Ezher Camisi'nde (970-972); Kayravan Camisi'ndeki düzene uyularak mihrap önündeki bölüm ile iç kapının önündeki son cemaat mahallinin önüne birer kubbe yerleştirilmiştir. Bu kubbeleri de sekizgen biçiminde birer kasnak taşımaktadır. Kubbe yuvarlığına geçiş, gemi teknesi biçiminde kırık kemerli köşe tromplarıyla sağlanmıştır. Fatımi yapılarından bir diğeri olan El-Hâkim Cami'nde (990-1103) bulunan mihrap önündeki kubbe, kıble duvarı ile çifte sütunların taşıdığı üç büyük sivri kemere oturmaktadır ve kubbe yuvarlığına geçiş tromplarla sağlanmaktadır. El-Cuyuşi Cami'nde de (1085), mihrap önünde yükselen büyük yumurtamsı kubbeye geçiş, El-Ezher ve El-Hâkim camilerinde olduğu gibi, tromplarla sağlanmaktadır (Yetkin, 1965). Özkent Nasr Bin Ali Türbesi'nde (1012) (Resim 2.34) ve Özkent Celaleddin Hüseyin Türbesi'nde de (1152) kubbeye geçiş elemanı olarak tromp kullanılmaktadır. Gaznelilere ait Sengbest'teki Aslan Cazip Türbesi'nde (997-1028) ise kubbeye tekne biçiminde tromplarla geçilmektedir (Aslanapa, 2017).

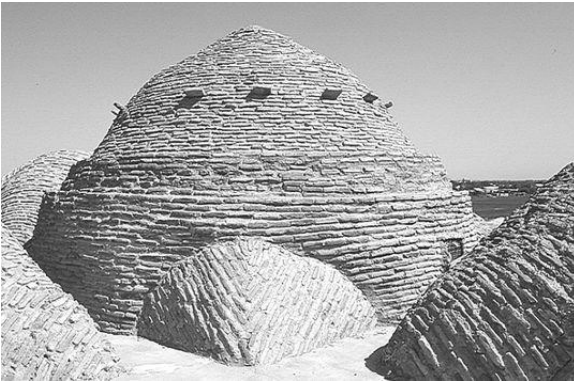

Resim 2.33. Kayravan Camii kubbeye geçiş elemanı
(Web iletisi 28)

Resim 2.34. Nasr Bin Ali Türbesi kubbeye geçiş elemanı
(Web iletisi 29)

10.yy.dan itibaren Orta Asya Türk mimarisinde artmayan başlayan tromp kullanımı, Karahanlılar Dönemi'nde sivri kemerli tromplar olarak karşımıza çıkmaktadır. Karahanlıların erken yapılarından Meşhed'deki Şir Kebir (10.yy) adlı yapının kubbesine geçiş, içe doğru kademeli olarak küçülen beş sivri kemerli trompun olduğu sekizgen kasnakla sağlanmaktadır. Tim'deki Arap Ata Türbesi'nde (978) (Resim 2.37), ve Horasan'da Hazar şehrinde bulunan Degaron Camisi'nde de (11.yy) (Resim 2.35-2.36), kubbeye tromplarla geçilmektedir. Degaron Camii'nde tromplar, dikine yerleştirilmiş tuğlalarla örülmüştür. Trompların aralarında sivri kemerli kör nişler yer almaktadır (Çeşmeli, 2005). Merv yakınlarındaki Talhatan Baba Camisi'nin (11.yüzyıl sonu-12.yüzyıl başı) yanlara doğru küçük çapraz tonozlarla genişletilmiş tek kubbeli dikdörtgen bir plana sahiptir. Mihrap önündeki kare planlı alanı örten bir kubbesi bulunmaktadır. Kare alt yapı tromplarla sekizgene dönüşmüş ve kubbe yuvarlağına geçiş sağlanmıştır (Resim 2.38). Trompların arasında, kare şeklinde kör nişler yer almaktadır. Cephede ve iç mekânda tuğlaların çeşitli şekillerde dizilmesinden meydana gelen süslemeler söz konusudur.

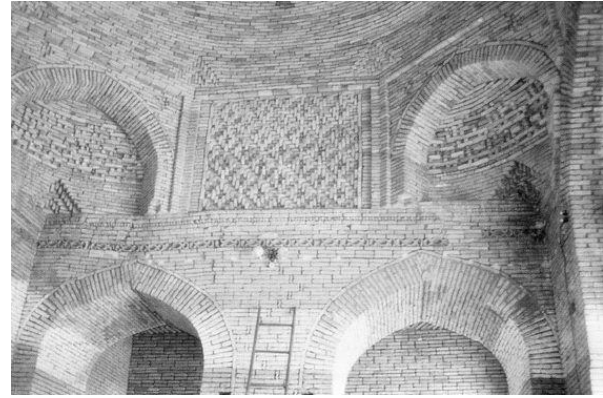
Resim 2.35. Degaron Camii kubbeye geçiş elemanının dış yansıması (Web iletisi 30)

Resim 2.36. Degaron Camii kubbeye geçiş elemanı (Web iletisi 31)

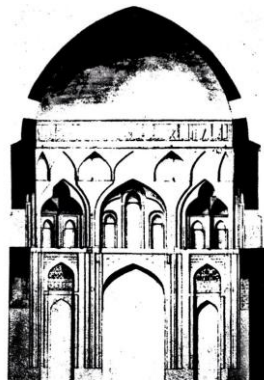

Resim 2.37. Arap Ata Türbesi (Web iletisi 32)

Resim 2.38. Talhatan Baba Cami kubbeye geçiş elemanı (Web iletisi 33)

İran'da Büyük Selçuklu dönemi eserlerinden, İsfahan Mescid-i Cuma'sında (1121 H.515) dört köşeden kubbeye geçişi sağlayan, içi mukarnaslarla döşeli tromplardır (Şekil 2.12). Dört kavsaranın amacı kubbenin yükünü kare yapının duvarlarına aktarmak ve aynı zamanda estetik bir görünüm kazandırmaktır (Yetkin, 1965). Büyük tromplarla sekizgene dönüşen üst yapı, iki yanda yer alan küçük tromplarla on altıgene dönüşmektedir. Sekizgeni ve on altıgeni oluşturan tromplar birbirine üçgen yüzeylerle bağlanmaktadır (Resim 2.39). İran'da daha sonraki dönemlerde yapılan Selçuklu camileri tuğladan, hafif sivri tromplu kubbeleriyle İsfahan'da Melikşah kubbesinin devamı olarak görünmektedirler (Aslanapa, 2017) Gülpayegan Mescidi Cuması (1118 H.512), Zevvare Mescid-i Cuması (1135 H.530) ve Ardistan Mescid-i Cuması'nda (1158 H.553) kullanılan tromplar bu uygulamaya örnek oluştururlar.

Şekil 2.12. İsfahan Mescid-i Cuması Kesiti (Kuban; Özcan 2008)

Resim 2.39. İsfahan Mescid-i Cuması (Web iletisi 34)

Anadolu Türk İslam Mimarisinde trompun erken örnekleri Güneydoğu Anadolu'da Artuklular dönemine ait Silvan Ulu Cami (1031), Mardin Ulu Camisi (12.yy) ve Kızıltepe Ulu Camisi'nin (Dunaysır) (12.yüzyıl sonu), mihrap önü kubbelerine geçişte ve Mardin Eminateddin Külliyesi'nin (1122-1123) hamam kubbesine geçişte görülmektedir. Silvan Ulu Camii'nin 13,50 metre çapındaki mihrap önü kubbesi, mihrap yönü dışında, üç yana üçer kemerle açılmaktadır. Planda enine dört sahn bulunmaktadır. Yapının tamamı kesme taştan inşa edilmiştir (Resim 2.40). Kare alt yapı önce dört adet mukarnas dolgulu tromp ile sekizgene, daha sonra ana trompların üzerine yerleştirilen iki küçük tromp aracılığıyla onaltıgene dönüşerek kubbeye geçiş sağlanmaktadır (Resim 2.41) (Altun, 1978). Danişmentli dönemi eserlerinde ise tromp kullanımı Kayseri Ulu Cami (1281) ve Kayseri Kölük Camisi (1210) mihrap önü kubbelerinde görülmektedir.

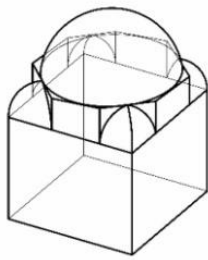
Resim 2.40. Silvan Ulu Cami (Web iletisi 35)

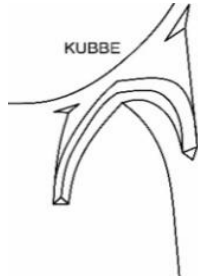
Resim 2.41. Silvan Ulu Cami kubbeye geçiş elemanı (Web iletisi 36)

Anadolu Selçuklu mimarisinde tromp, camilerde, medreselerde, kervansarayların kapalı bölümlerinin kubbelerinde, köşk mescitlerde ve hamam yapılarında sıklıkla tercih edilmiştir (Turan ve Yıldız 2018). Anadolu Selçuklu yapılarında tromp, üçlü tromp ve tekli tromp sistemi olmak üzere iki tipte kullanılmaktadır. Üçlü tromp kuruluşunda büyük tromp kemerinin üst noktasının iki yanına, küçük tromplar eklenmesiyle kubbe kaidesi on altıgene oturmaktadır. Ana trompun iki üst köşesine yerleştirilen küçük tromplar sayesinde çokgen sayısı artmakta ve kubbe yuvarlağına geçiş, daha hareketli bir kuşak yüzeyiyle sağlanmaktadır. Okçuoğlu (1995), bu trompların kare altyapının çokgen sayısını artırıp böylelikle kubbenin daire tabanına geçişini kolaylaştırdığını düşünürken, Özcan (2008) buradaki

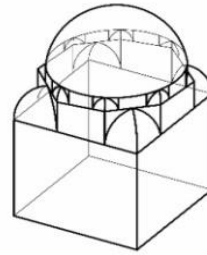
küçük trompların kuşağa fazladan yük getirecekleri gibi işçilik süresinin de uzamasına neden olacağı ve tamamen dekoratif kaygılarla yapıldığını ileri sürmektedir.

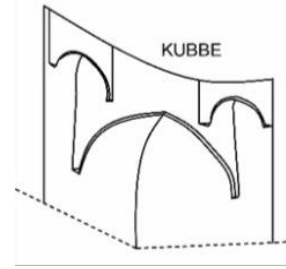
Şekil 2.13. Tekli tromp sistemi

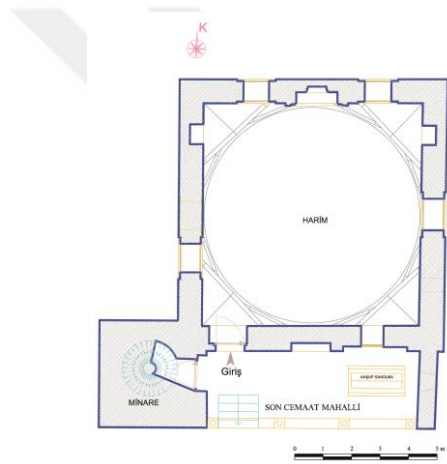
Şekil 2.14. Tekli tromp sistemi iç mekân perspektif

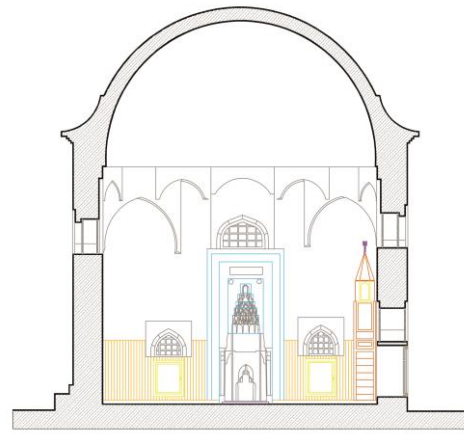
Şekil 2.15. Üçlü tromp sistemi

Şekil 2.16. Üçlü tromp sistemi iç mekân perspektif

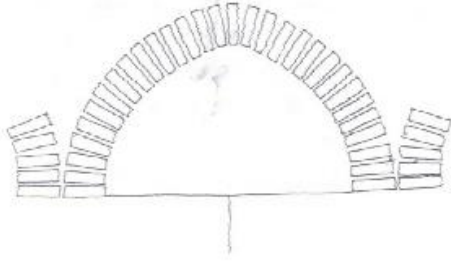

Şekil 2.17. Anadolu Selçuklu Dönemi üçlü tromp kullanımı, Hoca Hasan Mescidi planı (VBM arşivinden şematize edilmiştir)

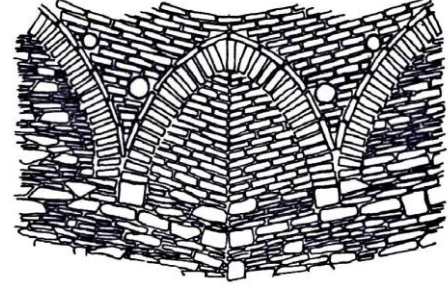

Şekil 2.18. Anadolu Selçuklu Dönemi üçlü tromp kullanımı, Hoca Hasan Mescidi kesit (VBM arşivinden şematize edilmiştir)

Anadolu mimarisinde trompun bir çeşitlemesi daha görülmektedir. Yarım kubbe tromptan farklı olarak duvarların üst seviyesiyle 45° açı yaparak sivri kemerlerin paralel olarak sıralanmasıyla oluşan tromp çeşidini, Afife Batur (1980), “*ayrıtli tromp*”; Tarkan Okçuoğlu (1995), “*düşey yivli tromp*” olarak adlandırmaktadır. Çalışmamızda “ayrıtli tromp” olarak kullanılacaktır (Şekil: 2.20).

Şekil 2.19. Yarım kubbe tromp (Altuğ Kolay 1999)

Şekil 2.20. Ayrıtlı tromp (Altuğ Kolay 1999)

Anadolu Selçuklu mimarisinin erken dönemleri ile daha sonraki dönemlerini mimari olarak ayıran en önemli unsur bezeme kaygısıdır. Erken örneklerde İran mimarisinde görülen bezeme unsuru, ayrıtlı tromplar, üzeri mukarnaslarla bezeli düzlem üçgenler ve eğrisel üçgenler (15.-16. Yüzyıla kadar hamamlarda kullanılmıştır) dikkat çekmektedir (Şekil: 2.37-2.38). Daha sonraki dönemlerde, özellikle İç Anadolu’da yerel Bizans mimari geleneğine uygun bezeme kaygısından uzak, yalın, strüktürel yapısını yansıtan pandantifin yanı sıra tromp da yoğun bezeme anlayışından uzak haliyle kullanılmıştır (Aktuğ Kolay, 1999).

Anadolu Selçuklu mimarisinde sıklıkla kullanıldığı görülen tromp, medreselere baktığımızda Tokat Yağbasan Medresesi (1151) (Resim 2.42) ve Isparta Ertokuş Medresesi’nin (1224) kubbesine geçişte görülmektedir (Aslanapa, 2017). Klasik Selçuklu cami mimarisinin bütün unsurlarını orijinal haliyle içinde toplayan Niğde Alâeddin Camisinde (1223), derinliğine kuruluşlu üç sahında, mihrap önünde farklı büyüklüklerde üç kubbe yer almaktadır. Üç kubbenin içindeki çeşitli süslemeler mekânı zenginleştirmektedir. Mihrap önü kubbesi, taştan mukarnas dolgulu tromplar üzerine oturmaktadır (Aslanapa, 2017). Bu dönemde inşa edilen dikdörtgen bir plan şemasına sahip olan Malatya Ulu Camii (1224) (Rumpler, 1956) kubbeye geçişte kullanılan üç dilimli tromp uygulamasıyla ve kubbe içindeki tuğla malzemeyle sağlanan döngüsel motifle kubbe mimarisinin ne kadar geliştiğini gözler önüne sermektedir (Resim 2.43). Ancak burada kullanılan kubbeye geçiş elemanı, Anadolu yapılarında daha sonra tercih edilmemiştir.

Resim 2.42. Tokat Yağbasan Medresesi (Web iletisi 37)

Resim 2.43. Malatya Ulu Cami kubbeye geçiş elemanı (Web iletisi 38)

Kervansarayların kapalı bölümlerinin kubbelerinde ve köşk mescitlerinde tromp yaygın olarak kullanılmaktadır. Konya-Aksaray yolunda bulunan Sultan Han'ının (1229) kapalı bölümünde yer alan kubbeye mukarnas dolgulu tromplarla geçilmektedir (Resim 2.44). Avlunun orta kısmında yer alan köşk mescidin kubbesi günümüze kadar ulaşmasa da kubbeye geçişte yer alan mukarnas dolgulu tromplar günümüze kadar ulaşabilmiştir (Resim 2.45). Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış önemli kervansaraylardan bir başka örnek ise Ağzıkara Han ve Karatay Han'dır. Ağzıkara Han'da aydınlık kubbesinde ve köşk mescidinde, Karatay Han'ın ise hol kubbesinde mukarnas dolgulu tromp geçişler görülmektedir.

Resim 2.44. Sultan Han'ı kubbeye geçiş elemanı (Web iletisi 39)

Resim 2.45. Sultan Hanı köşk mescidi kubbeye geçiş elemanı (Web iletisi 40)

Erken dönemde kullanımı yaygın olan tromplar 13. Yüzyılın sonundan itibaren daha az tercih edilmiştir. 14.yüzyılda Beylikler Dönemi'nde belirli bir oranda kullanılırken, bu oran Osmanlı Dönemi kubbeye geçişlerinde daha da azalmıştır

(Şaman, 1985). Beylikler Dönemi'nde tümü sivri kemerli olmak üzere genellikle ayrıtlı tromp kullanımı görülmektedir (Aktuğ Kolay, 1999). Candaroğullarına ait kare mekân üzeri kubbeye örtülü Kastamonu İbn Neccar Cami (1353 H.736) ve en eski Saruhanlı eseri olan Manisa İlyas Bey Mescidinde kubbeye geçiş tromplarla sağlanmaktadır. Anadolu'nun en güney batısında beylik kuran Menteşeoğulları dönemine ait Milas Firuz Bey Cami'nin (1394) (Resim 2.46) mihrap önü kubbesi mukarnaslı tromplarla geçilmiştir. Aynı döneme ait Balat İlyas Bey Camii (1404) 14 metre çapındaki kubbesi ile tek kubbeli camilerin arasında ayrı bir yere sahiptir. Kare plandan kubbeye geçişte sırasıyla üçgenler kuşağı, mukarnas ve istiridyeye şekilli tromplar kullanılmaktadır (Resim 2.47). Trompların süslemeleri ve dolguları birbirinden farklıdır (Aslanapa, 2017).

Resim 2.46. Milas Firuz Bey Cami (Web iletisi 41) Resim 2.47. Balat İlyas Bey Camii (Web iletisi 42)

Her ne kadar Osmanlı Dönemi'nde pandantif trompa göre daha çok tercih edilmiş olsa da trompun olanaklarını özellikle de biçime yönelik kullanımlarını çok iyi sentezleyen Osmanlı mimarisi, bu geçiş ögesini geliştirerek çok ileri noktalara taşımıştır (Batur, 1980). Osmanlı devleti döneminde statik ve dekoratif açıdan geliştirilen tromp kare alt yapıdan kubbe yuvarlağına bağlanırken, kubbeye geçiş elemanı yivler ve mukarnaslarla doldurulup, düşey etki estetik bir görünüme kavuşmuştur. İstanbul Davud Paşa Cami'nde (1485) (Resim 2.48) yer alan tromplu, mukarnas dolgulu geçiş biçimi büyüyen kubbe boyutlarının sonucudur. Gebze Çoban Mustafa Paşa Cami'nde (1523) (Resim 2.49) ise kubbeye geçiş elemanı olarak dilimli tromplar kullanılmıştır. Ayrıca erken dönem (14.yüzyılın ilk yarısında) Osmanlı eserlerinden olan Gebze Orhan Camisi tek bir hacimden oluşan kare bir plana sahiptir. Kubbeye geçiş ayrıtlı tromplarla sağlanmaktadır (Resim 2.50). Bu eser Osmanlı Dönemi'nde trompun sade kullanıldığı nadir örneklerdendir. 1551 yılında dikdörtgen planlı olarak inşa edilen Hadım İbrahim

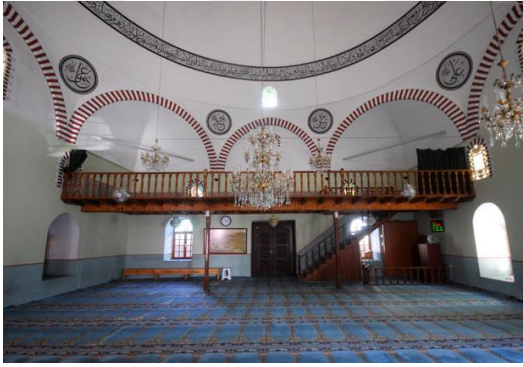
Paşa Cami'nde yer alan geçiş kuşağı ise köşelerde mukarnas dolgulu tromp olarak biçimlenen aralarında da pendentifler olan sekiz kemerden oluşmaktadır (Resim 2.51).

Resim 2.48. İstanbul Davud Paşa Cami (Web iletisi 43)

Resim 2.49. Gebze Çoban Mustafa Paşa Cami (Web iletisi 44)

Resim 2.50. Orhan Cami (Web iletisi 45)

Resim 2.51. Hadım İbrahim Paşa Cami (Web iletisi 46)

2.1.3. Üçgenli kuşak

Hasol (1998) mimarlık sözlüğünde Türk Üçgenini “*Türk mimarisinde duvar ile kubbe arasında bir geçiş ögesi olarak kullanılmış üçgendir*”, şeklinde ifade etmektedir. Ve bu üçgenlerden meydana gelen kuşak, kubbeye yumuşak bir geçiş sağlamaktadır.

Anadolu Selçuklu mimarlığının kubbeye geçiş alanında ürettiği özgün bir çözüm olarak kabul edilen (Okçuoğlu, 1995) ve bu yüzden bazı kaynaklarda Türk üçgeni olarak geçen geçiş ögesidir (Batur, 1980). Türk üçgeninin en basit uygulamaları Uygur kubbelerinde görülmektedir (Hasol, 1998) Üçgenli kuşak ve varyantı olan geçiş biçimlerinin Anadolu’da yayılması ise kümbetlerle başlayan bir gelişme sonucunda 12.yüzyılın ikinci yarısı ile 13.yüzyılın başında ortaya çıkmıştır (Batur, 1980). Kubbe kullanımının mimari bir gelenek halini aldığı Erken Osmanlı döneminde ise Anadolu

Selçuklu ve Beylikler döneminin etkisi görülmektedir. Bu dönemde merkezi plan arayışları artmış, geçiş elemanlarının geliştirilmesiyle birlikte yapılardaki kubbe çapları büyümüştür. Üçgenli kuşak kullanımı yeniden ele alınmış ve Beylikler Dönemi mimarisindeki yenilikler, Osmanlı Dönemi'nde zirvesine ulaşmıştır. Üçgenli kuşak, Osmanlı mimarlığının 14. ve 15.yüzyıllarında en çok merkez ve mihrap önü geçişlerinde taşıyıcı özelliğinin yanı sıra dekoratif yönüyle de birincil öge olarak tercih edilmiştir. 15.yüzyılın ikinci yarısından sonra ise ikinci derecede önem taşıyan mekanlarda kullanılmıştır.

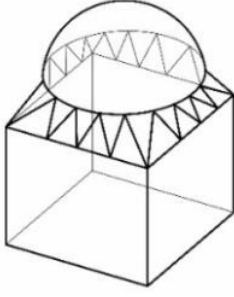
Üçgenli kuşağı, (i) *düzlem üçgenli kuşak*, (ii) *prizmatik üçgenli kuşak* ve (iii) *köşe grubu yapan üçgenli kuşak* olarak üç grupta incelemek mümkündür.

Düzlem üçgenli kuşak

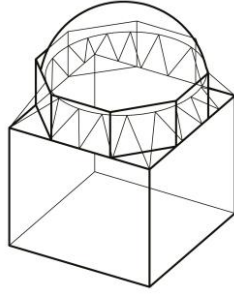
E.Ayverdi (1966), "*basit müsellesli kuşak*"; A.Batur (1980) ve Ö.Gönülal (1997), "*üçgenli kuşak*", olarak isimlendirmişlerdir. Ayrıca Osmanlı anıt mimarisinde klasik yapı detayları isimli kitapta bu geçiş sistemi yedi ve sekizler olarak da nitelendirilmiştir. Bunun nedeni Arapçadaki yedi (٧) ve sekiz (٨) rakamlarının yan yana konulması ile oluşan zikzakları andırmasından kaynaklanmaktadır (Uluengin, 2001). Çalışmamızda kuşağı oluşturan elemanların şekillerine uygun olarak "üçgenli kuşak" olarak adlandırılacaktır.

Kare planlı alt yapı ile dairesel bir üst yapı arasında geçişi sağlamak amacıyla birim üçgen elemanın bir ters bir düz olarak kuşak şeklinde yerleştirilmesiyle oluşan ara elemana üçgenler kuşağı denilmektedir (Şekil 2.21).

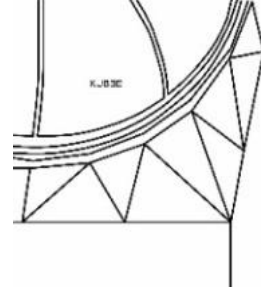
Düzlem üçgenli kuşakta en önemli kural, kuşağı oluşturan üçgenlerin tabanlarının eşit ve kubbe yönünde olmasıdır (Şekil 2.24'de "a" ile gösterilen birimler). Köşeye gelen üçgenleri oluşturan kubbeyle birleşen taban kenarı dışında kalan yan kenarlarının uzunlukları (Şekil 2.24'de "b" ile gösterilen birimler) birbirine eşittir. Altyapının dört tarafına bulunan tam ortadaki üçgenler de ikizkenar olup (Şekil 2.24'de "c" ile gösterilen yerler) boyutları birbirlerine eşittir. Bunlar dışında kalan diğer üçgenler ise eğik birleştikleri için kenarlarının hiçbiri birbirine eşit olamaz (Özcan, 2008).

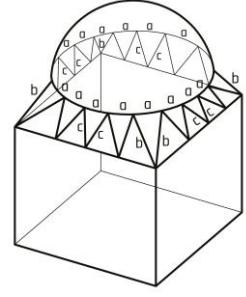
Şekil 2.21. Düzlem Üçgenli kuşak

Şekil 2.22. Düzlem üçgenli kuşak kasnaklı

Şekil 2.23. Düzlem üçgenli kuşak iç mekân perspektif görünüşü

Şekil 2.24. Düzlem üçgenli kuşak

Kubbeye geçiş elemanı üçgenli kuşak olan bir yapının iç mekânında kubbe ile üçgenli geçiş arasında kasnak olmayıp birebir birleşmektedir. Dışarıdan bakıldığında ise kubbe yüksek bir kasnağın üzerine oturmuş gibi görülmektedir. Kubbenin tam yarım küre olan formu ya kasnağın üzerinde olduğu gibi görünmekte ya da kasnak daha fazla yükseltilerek kubbe daha basık bir görünüme sahip olmaktadır. Bu sebeple Anadolu Selçuklu Dönemi yapılarında istisnalar söz konusu olsa da üçgenli kuşak genellikle yapı içerisinde kalmakta ve dışarıdan algılanmamaktadır.

Anadolu Selçuklu yapılarında kullanılmaya başlanan düzlem üçgenli kuşağın ilk örneklerinden biri Konya Alâeddin Camisi'nin (Resim 2.52-2.53) mihrap önü kubbesidir (Rosintal, 1928).

Resim 2.52. Konya Alâeddin Camisi kubbeye geçiş elemanı

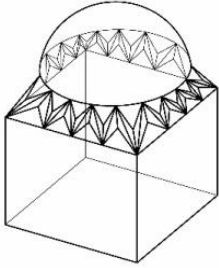

Resim 2.53. Konya Alâeddin Camisi kubbesi

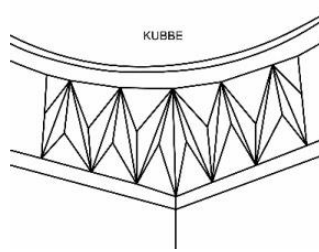
Prizmatik üçgenli kuşak

E.Ayverdi (1966), “müsellesli kuşak”; A.Batur (1980), “prizmatik üçgenli kuşak” ve Ö.Gönülal (1997), “piramitli kuşak” şeklinde birçok farklı adlandırma mevcuttur. Çalışmamızda ise, üçgenli kuşağın üç boyutlu durumda olması nedeniyle “prizmatik üçgenli kuşak” olarak kullanılacaktır. Prizmatik üçgenli kuşak, kare planlı alt yapı ile dairesel bir üst yapı arasında geçişi sağlamak amacıyla birim prizmatik üçgen elemanın kuşak şeklinde yerleştirilmesiyle oluşan ara elemana denir.

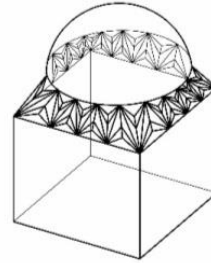
İlk olarak Batı Anadolu’da ortaya çıkan ve Selçuklu yapılarında örneği bulunmayan (Özcan, 2008) prizmatik üçgenli kuşak, Osmanlı mimarlığında en çok kullanılmış ve tanınmış geçiş elemanıdır (Batur, 1980). Birim ögesi baklava veya badem olarak adlandırılmaktadır. A. Batur bu geçiş sistemini, “basit üçgenli kuşak” ve “bileşik kuşak” olarak iki grupta incelemiştir. Basit üçgenli kuşakta prizmatik üçgen öğeler önce köşelere yerleştirilmektedir (Şekil 2.25-2.26). Daha sonra köşe öğelerinin iki yanına, kenar ortalarına doğru küçülen öğeler oturtulmaktadır. Bileşik üçgenli kuşak dediğimiz ikinci tipte ise, basit kuşağın üçgen ögesinin ana prizma ara boşluklarının ortalarına ikincil prizmalar eklemektedir (Şekil 2.27-2.28) (Batur, 1980).

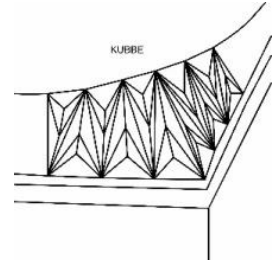
Şekil 2.25. Basit üçgenli kuşak

Şekil 2.26. Basit üçgenli kuşak iç mekân perspektif

Şekil 2.27. Bileşik üçgenli kuşak

Şekil 2.28. Bileşik üçgenli kuşak iç mekân perspektif

Osmanlı mimarlığında XIV.-XV. Yüzyıllarda yaygın olarak kullanılan üçgenler kuşağı biçim ve strüktür olarak Anadolu Selçuklu mimarlığından farklıdır. Bu dönem örneklerinden Bursa Yeşil Cami’nde (1412-1419), mihrap önünde ve merkez sahında geçiş ögesi üçgenler kuşağıdır (Resim 2.54). Merkez sahında basit üçgenli kuşak, mihrap önünde ise göze çarpan dekoratif içeriğiyle bileşik üçgenli kuşak kullanımı görülmektedir. Bursa Muradiye Cami’nde (1426) ise XV. Yüzyılda yaygın olarak kullanılan kademeli bir geçiş sistemi mevcuttur (Resim 2.55). İlk aşamada kare planlı

alt yapı mukarnas dolgulu köşe üçgenleriyle sekizgene dönüşmekte, ikinci aşamada ise prizmatik üçgenli kuşak aracılığıyla kubbe eteğine geçiş sağlanmaktadır.

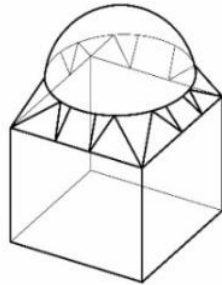
Resim 2.54. Bursa Yeşil Cami mihrap önu kubbesi (Web iletisi 47)

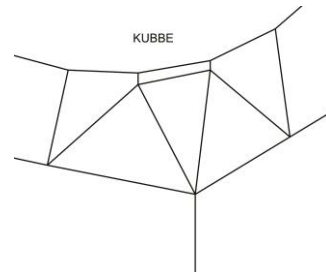
Resim 2.55. Bursa Muradiye Cami (Web iletisi 48)

Köşe grubu yapan üçgenli kuşak

Geçiş kuşağı üzerinde yer alan fakat geçiş öğeleri kuşak üzerinde yayılmayan, sadece köşelerde bulunan geçiş biçimidir (Şekil: 2.29-2.30) (Batur, 1980). Köşelerde en az üçer adet üçgen bulunmakta ve üçgenler alt yapı boyunca kuşak oluşturmadan duvar yüzeyi ile birleşmektedirler. Sadece köşelerde yer aldıkları için altyapının köşeler dışında kalan kısımları üçgen kuşağın bitiş seviyesi kubbenin başlangıç kısmına kadar kasnak oluşturacak şekilde bir düzenleme içermektedirler (Turan ve Yıldız 2018). Anadolu Selçuklu döneminde özellikle mescit mimarisinde köşe grubu yapan üçgenli geçiş kuşağı sık sık karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 2.29. Köşe grubu yapan üçgenli kuşak

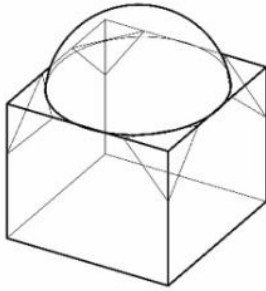

Şekil 2.30. Köşe grubu yapan üçgenli kuşak iç mekân perspektif

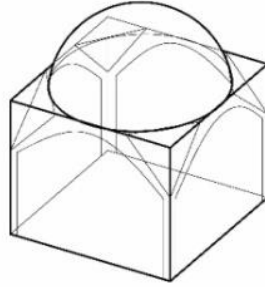
2.1.4. Düzlem üçgen

Kare planlı alt yapı ile kubbe arasındaki geçişin en basit biçimlerindedir. Rosintal (1928), “büyük destek üçgeni”; Rumpler (1956), “köşe piramidi”; Afife Batur’un (1980), “düzlem üçgen”; Özand Gönülal (1997), “köşe üçgeni”; D. Kuban (1998), “düz köşe pandantifi” ve Hüseyin Şimşek’in (2010), “düz yüzeyli pandantifi” şeklinde farklı terminolojik söylemleri mevcuttur. Çalışmamızda düzlem üçgen olarak adlandırılacaktır.

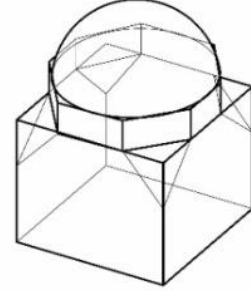
Bu geçiş sistemi (i) altyapının duvar örgüsü içine yerleştirilen üçgenler (Şekil 2.31) ve (ii) altyapıda kemer yüzeyleri arasına yerleştirilen üçgenler (Şekil 2.32) olmak üzere iki farklı şekilde kullanılmaktadır. Düzlem üçgen kübik gövde içinde belli bir noktada başlamakta, alt kısımdaki dörtgen planı, geçiş elemanı bitiş seviyesinde sekizgen plana dönüşerek doğrudan kubbeye geçiş sağlanmaktadır. Farklı bir düzenlemede sekizgen kasnak aracılığıyla (Özcan, 2008) kubbe yüzeyine geçiş sağlanmaktadır (Şekil 2.33).

Şekil 2.31. Duvar örgüsü içine yerleşen düzlem üçgen

Şekil 2.32. Kemerler arasına yerleştirilen düzlem üçgen

Şekil 2.33. Kasnaklı düzlem üçgen

Pendantifin bir önceki dönem biçimi olan düzlem üçgeni, Orta ve Kuzey Suriye’den gelmektedir (Batur, 1980). Anadolu’daki erken örnekleri ise Bizans dönemi yapısı olan Karaman-Karadağ Kiliselerinin Mahalaç Tepesi’nde yer alan ve 4. ve 6. Yüzyıllar arasına tarihlenen şapelde görülmektedir (Eyice, 1971). Düzlem üçgeninin Türk mimarisindeki en erken örneği, Uygur döneminde Komül yakınında İli Køl’de 8. yüzyıla tarihlenen mabette görülmektedir (Aslanapa, 2017). Anadolu Selçuklu mimarisinde ise Konya Sahip Ata Hanıgahı’nın kubbesine geçişte yer almaktadır (Resim 2.56). Osmanlı mimarisinde ise düzlem üçgen 15.yüzyıl sonuna kadar Osmanlı camilerinde birincil hacimlerin geçiş biçimi olarak tercih edilmiştir. Bursa Orhan Camisi’nin orta kubbesine geçişte kullanılan düzlem üçgen, bu dönem camilerindeki ilk

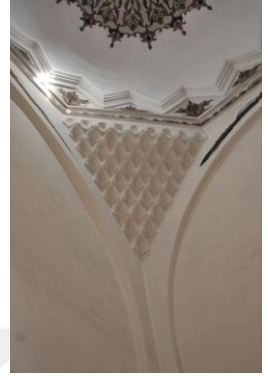
örnektir (Resim 2.57) (Batur, 1980). Düzlem üçgen daha erken örneklerde düz yüzeyli bırakılırken, geç dönemlerde genellikle dekoratif tekniklerle işlenmiştir. Hem bezemesel hem de strüktürel açıdan mukarnaslı örnekler sık sık karşımıza çıkmaktadır (Resim 2.58).

Resim 2.56. Konya Sahip Ata Hanıgahı
(Web iletisi 49)

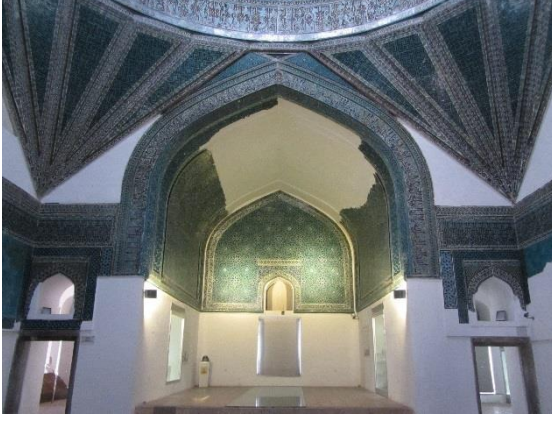
Resim 2.57. Bursa Orhan Camisi
(Web iletisi 50)

Resim 2.58. Bursa
Timurtaş Cami
mukarnas bezemeli
düzlem üçgen (Web
iletisi 51)

Düzlem üçgeninin gelişme olanakları yalnız bindirme tekniğinin olanaklarıyla sınırlı kalmamıştır. Bunun en açık kanıtı erken Anadolu-Türk mimarisinde kullanılan, köşede yelpaze biçiminde gruplanmış, üç, dört veya beş üçgenden meydana gelen geçiş elemanlarıdır (Batur, 1980). Rosintal (1928) uygulamayı, “*yalancı pandantif*”; A. Batur (1980), “*düzlem üçgen*”; N. Şaman (1985), “*tromp işlevini yüklenen parçalı üçgenler*”; T. Okçuoğlu (1995), “*üçgen yüzeyli yelpaze geçişler*”; H. Şimşek (2010) ise “*yelpaze pandantif*” olarak adlandırmaktadır.

Selçuklu döneminde Konya Karatay Medresesi (1251-1252), Konya İnce Minareli Medrese (1260-1265), Sivas Buruciye Medresesi (1271-1272), ve Afyon Çay Medrese'nin (1278-1279) kubbelerine üçlü, dördlü ve beşli düzlem üçgen gruplarından oluşan elemanlarla geçilmiştir. Yelpaze biçiminde yan yana gelen üçgenlerden oluşan geçişlerde üçgenin sayısı farklılık göstermektedir. Karatay Medresesi'nde beşli (Resim 2.59), İnce Minareli Medrese 'de dördlü (Resim 2.60), Buruciye Medresesi'nde beşli, Çay Medresesi'nde beşli düzlem üçgenlerden oluşmaktadır. Anadolu'daki üç, dört veya beşli düzlem üçgenlerin erken örneklerinin malzemesi tuğla, daha geç örneklerinin malzemesi taştan yapılmıştır (Batur, 1980).

Resim 2.59. Karatay Medresesi kubbeye geçiş elemanı, beş üçgenden oluşan düzlem üçgen

Resim 2.60. İnce Minareli Medrese kubbeye geçiş elemanı, dört üçgenden oluşan düzlem üçgen

Beylikler döneminin ilk yıllarında kubbeye geçiş elemanı olarak Selçuklu döneminde uygulanan çözümler kullanılmaya devam etmektedir. Ancak daha sonraki zamanlarda döneme özgün tasarımlar ortaya çıkmıştır. Anadolu’da Beylikler Dönemi camileri içinde en ilgi çekici olanlarından Aydınoğullarına ait Selçuk İsa Bey Camii’nin (1374 H.776) mihrap önü kubbesinin köşelerinde yer alan düzlem üçgenlerle sekizgen plana geçilmiş, sekizgen plandan da kubbe eteğine geçiş mukarnaslarla sağlanmıştır (Resim 2.61-2.62).

Resim 2.61. Selçuk İsa Bey Cami kubbesi (Web iletisi 52)

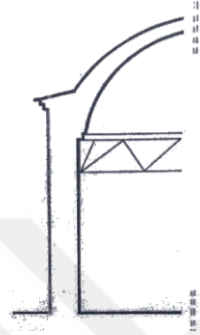

Resim 2.62. Selçuk İsa Bey (Cami kubbeye geçiş elemanı (Web iletisi 53)

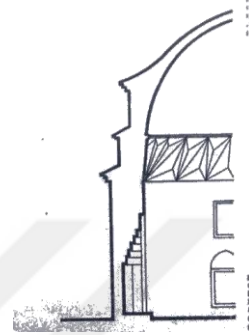
2.1.5. Kubbe kasnağı

Hasol (1998) mimarlık sözlüğünde kubbe kasnağını; “*Bir kubbeyi taşıyan, daire, kare ya da çokgen planlı kaide, kubbe kasnağı, kubbe bileziği*”, şeklinde ifade etmektedir. Kubbe kasnağı, pandantif, tromp, üçgenli kuşak ve düzlem üçgen gibi kubbeye geçişi tek başına sağlayabilecek geçiş elemanlarının sonrasında yer alarak

karşılaştığımız bir diğer uygulama ise Tire yapılarında görülen geçiş öğelerinin kasnak içine yerleştirilmesidir (Şekil: 2.35). Bazı örneklerinde üst üste iki kasnak bulunan bu yapılarda geçiş elemanı alt kasnakta yer almaktadır (Şekil: 2.36) (Tek kasnak: Tire Hüsamettin Camisi, Birgi Sultan Şah Türbesi (1310); çift kasnak: Tire Karahasan Camisi, Karahasan Camisi haziresinde türbe, Mehmet Bey Camisi) (Aktuğ Kolay, 1999).

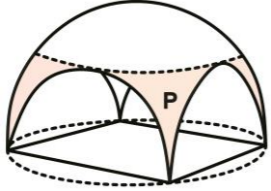
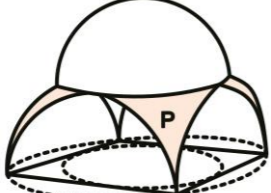

Şekil 2.35. Manisa Saruhan Bey Türbesi (Geçiş öğesi duvar içinde) (İ.A.Kolay 1999)

Şekil 2.36. Tire Karahasan Camisi (Geçiş öğesi alttaki kasnak içinde) (İ.A.Kolay 1999)

Tablo 2.1. Kubbeye geçiş elemanlarının dönemsel değerlendirmesi

		Kubbeye geçiş elemanları			
		Pendantif	Tromp	Üçgenli kuşak	Düzlem üçgen
Dönemler	Roma Dönemi	<p>-Roma Dönemi'nde yaygın olarak karenin köşegenini çap kabul eden pendantif kullanılmıştır.</p> <p>Şekil 2.37. Pendantif (Hasol 1998).</p>	<p>-Bu dönemde çok fazla tercih edilmemiştir.</p>	<p>-Roma Dönemi'nde kullanılmamıştır.</p>	<p>-Roma Dönemi'nde kullanılmamıştır.</p>
	Bizans Dönemi	<p>-Bizans Dönemi'nde yaygın olarak karenin bir kenarını çap kabul eden pendantif kullanılmıştır.</p> <p>-Ayasofya bu dönemin en önemli örneğidir.</p> <p>Şekil 2.38. Pendantif (Hasol 1998).</p> <p>Resim 2.63. Ayasofya kubbeye geçiş elemanı (Web iletisi 13)</p>	<p>-Bu dönemde çok fazla tercih edilmemiştir.</p> <p>Resim 2.64. Aksaray Güzelyurt Kızıl Kilise kubbeye geçiş elemanı</p>	<p>-Bizans Dönemi'nde kullanılmamıştır.</p>	<p>Karaman-Karadağ Kiliselerinin Mahalaç Tepesi'nde yer alan şapelde görülmektedir (Eyice, 1971).</p>
	Uygurlar	<p>Bu dönemde pendantif fazla tercih edilmemiştir.</p>	<p>Türklerde tromp kullanımının ilk örnekleri Uygur Türklerine ait Hoço'da bir saray harabesinde Maniheizt mabetlerde görülmektedir (Aslanapa, 2017)</p>	<p>Üçgenli kuşağın ilk ve en basit örnekleri bu dönemde görülmektedir (Hasol, 1998)</p>	<p>En erken örneği, Uygur döneminde Komül yakınında İli Köl'de 8. yüzyıla tarihlenen mabette görülmektedir (Aslanapa, 2017).</p>
	Büyük Selçuklu	<p>İran ve Orta Asya'da pendantif diğer geçiş elemanlarına göre daha az tercih edilmiştir. Büyük Selçuklular döneminde İran'da ana kubbelerde kullanılmamış, daha az önem taşıyan bölümlerde uygulanmıştır (Okcuoğlu, 1995).</p> <p>Resim 2.65. İsfahan Mescit-i Cuma'sı pendantif (Web iletisi 14)</p>	<p>Büyük Selçuklu yapılarında genellikle sivri kemerli olan tromplar dışarıdan algılanmaktadır.</p> <p>Resim 2.66. İsfahan Mescit-i Cuma'sı üçlü tromp (Web iletisi 54)</p>	<p>Bu dönemde üçgenli kuşak fazla tercih edilmemiştir.</p>	<p>Bu dönemde düzlem üçgen fazla tercih edilmemiştir.</p>

Anadolu Selçuklu	<p>-Anadolu Selçuklu yapılarında pandantif, İran ve Orta Asya'ya göre yapılarda daha çok kullanılan bir geçiş ögesi haline gelmiştir (Okçuoğlu, 1995). -Genellikle mihrap önü kubbelerine geçişlerde görülmektedir. -Anadolu Selçuklu mescitlerinde tercih edilmeyen bir geçiş ögesidir.</p> <p>Resim 2.67. Kırşehir Caca Bey Medresesi kubbeye geçiş elemanı (Web iletisi 19)</p>	<p>Anadolu Selçuklu mimarisinde tromp, camilerde, medreselerde, kervansarayların kapalı bölümlerinin kubbelerinde, köşk mescitlerde ve hamam yapılarında sıklıkla tercih edilmiştir</p> <p>Resim 2.68. Malatya Ulu Cami kubbeye geçiş elemanı (Web iletisi 55)</p>	<p>Anadolu Selçuklu yapılarında kullanılmaya başlanan düzlem üçgenli kuşağın ilk örneklerinden biri Konya Alâeddin Camisi'nin mihrap önü kubbesidir (Rosintal, 1928) Prizmatik üçgenli kuşağın bu dönemde örneği bulunmamaktadır.</p> <p>Resim 2.69. Konya Alâeddin Camisi</p>	<p>Anadolu Selçuklu döneminde tercih edilen geçiş sistemlerindedir. Sahip Ata Hangahının kubbesine geçişte kullanılmıştır.</p> <p>Resim 2.70. Konya Sahipata Külliyesi (Web iletisi 49)</p>
Beylikler Dönemi	<p>Erken dönem beyliklerinden Artuklu, Saltuklu, Danişmentli ve Mengüceklilerin Anadolu Türk Mimari yapılarında pandantif kullanıldığı gözlenmektedir.</p> <p>Resim 2.71. Erzurum Ulu Cami (Web iletisi 16)</p>	<p>Beylikler Dönemi'nde tümü sivri kemerli olmak üzere genellikle ayrıntılı tromp kullanımı görülmektedir (Aktuğ Kolay, 1999).</p> <p>Resim 2.72. Kastamonu İbn Neccar Cami (Web iletisi 56)</p>	<p>Bu dönemde düzlem üçgenlerden veya prizmatik üçgenlerden oluşan üçgenli kuşak kullanılmıştır. (Aktuğ Kolay, 1999).</p> <p>Resim 2.73. Kütahya Vacidiye Medresesi (Web iletisi 57)</p>	<p>Birkaç yapı da kare plandan, köşelerde tek birimden oluşan düzlem üçgenlerle sekizgen plana ve dairesel kubbeye geçilmektedir. (Aktuğ Kolay, 1999).</p> <p>Resim 2.74. Selçuk İsa Bey Cami (Web iletisi 52)</p>
Osmanlı Devleti	<p>Erken dönemlerinde özellikle camilerde pandantifin yaygın bir kullanımı görülmemektedir. XV. yüzyıl sonlarına doğru pandantif birinci derecede önem taşıyan mekanlarda kullanılmaya başlamıştır. (Okçuoğlu, 1995).</p> <p>Resim 2.75. Üsküdar Rum Mehmed Paşa Cami (Web iletisi 58)</p>	<p>Osmanlı devleti döneminde tromp statik ve dekoratif açıdan geliştirilmiştir. Kubbeye geçiş elemanı yivler ve mukarnaslarla doldurulup, düşey etki estetik bir görünüme kavuşmuştur.</p> <p>Resim 2.76. İstanbul Davud Paşa Cami (Web iletisi 43)</p>	<p>Osmanlı mimarlığında üçgenler kuşağı XIV.-XV. Yüzyıllarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Anadolu Selçuklu Dönemi kullanımından farkı ise prizmatik üçgenli kuşak kullanımı ve kademeli geçişin söz konusu olmasıdır.</p> <p>Resim 2.77. Bursa Muradiye Cami (Web iletisi 48)</p>	<p>Erken Osmanlı mimarisinde birçok örneği bulunmaktadır. Bu dönemdeki ilk örneği, Bursa Orhan Camisi'nin (1339-1340) kubbesine geçişte görülmektedir.</p> <p>Resim 2.78. Bursa Orhan Camisi (Web iletisi 50)</p>

3. XIII. YÜZYIL ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ KONYA MAHALLE MESCİTLERİ VE KULLANILAN KUBBEYE GEÇİŞ ELEMANLARI

Bu bölümde öncelikle mescit mimarisi başlığı altında mescidin bölümleri ve plan şemasına göre mescitler incelenmiştir. Ardından çalışma kapsamında tespit edilen mescit yapıları ve bu yapılarda kullanılan kubbeye geçiş elemanlarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

3.1. Mescit Mimarisi

"Mescid" ya da "Mascid" kelimesi Arapça kökenli olup, dini ibadetin yapıldığı yeri tanımlar. Bu kelime, "dik durmak, baş eğmek, alını yere koymak...v.b." anlamlarını içeren "scd" kökünden bir mekân ismi olmakla birlikte, İslamiyette "ibadet yeri, mescit, cami" anlamlarını türetmiştir (Sönmezer, 1996). Anadolu da mescid ise minberi olmayan, içinde Cuma ve bayram namazlarının kılınmadığı, çoğu minaresiz küçük camilerdir (Hasol, 1998). İlk örnekleri Karahanlılar zamanında görülmüş ve daha sonra Türk Mimarisinde giderek yaygınlaşmışlardır (Karpuz, 2001).

Mescidler harim (kapalı kısım), medhal (hazırlık mekânı) ve minare şeklinde üç kısımdan meydana gelmektedir. Harim bütün mescitlerde bulunurken, hazırlık mekânı ve minare bazı mescitler yer almaktadır (Baş, 2008).

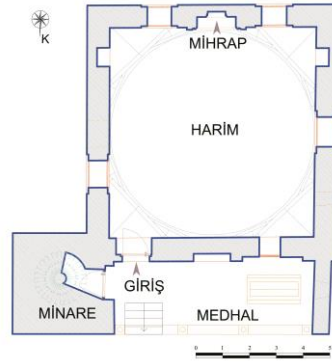
Harim: Camilerde ve mescitlerde namaz kılmaya ayrılan bölüme denir. Harim, Allah'la insan arasında kısmi bir bağ kurma yeri olması nedeniyle kutsal kabul edilir. Harim kısmı eğitim ve öğretim gibi bazı faaliyetlerin uygulanmasında kullanılabilir (Baş, 2008).

Medhal: Namaza geç kalanlar için camilerin giriş bölümünde yer alan revaklı bölüme verilen isimdir, son cemaat mahalli olarak da adlandırılır (Hasol, 1998). Bu bölüm mescide gelen cemaatin namazdan önce oturup dinlenebilmesi ve sohbet edebilmesi için yapılmıştır. Ancak zamanla bu bölümün işlevi değişmiş ve namaza geç kalanların namazlarını kıldığı yer haline almıştır (Baş, 2008).

Minare: Camilerde sesin çevreye yayılması amacıyla, müezzinin çıkıp ezan okuduğu yüksek ve ince yapılı kuleye minare denir. Türk-Osmanlı minareleri aşağıdan yukarıya doğru yedi bölümden meydana gelmektedir. Bu kısımlar kürsü, pabuç, gövde, şerefe, petek, külah ve alemdir. İlk minare Mısır Valisi olan Müslüme tarafından yaptırılan

Muaviye Amr camii minareleridir (Hasol, 1998) Kısa sürede cami ve mescitlere minare yapılması gelenek haline gelmiştir (Kuşüzümü, 2010).

Mihrap: Camilerin kible tarafındaki duvarının ortasında bulunan ve imamın namaz kıldırırken durması için ayrılmış olan girintili yere mihrap denir (Hasol, 1998). Ayrıca mihrap, cami harimlerinde, Müslümanların namaz kılacakları kible yönünü de belirlemektedir.

Şekil 3.1. Mescitin bölümleri (Hoca Hasan Mescidi'nden şematize edilmiştir)

Anadolu Selçuklularını XIII. Yüzyıl Anadolu'sunda yapı tipleri, kesme taş anıtsal mimarileri, mekân etkisini zenginleştiren bezemeleri ile mimari alanında adeta yeni bir ufuk açmışlardır. Bu dönemde yapılan tek kubbeli mescitler ise Selçukluların anıtsal yapıları arasında daha küçük ölçekte ve daha sade oldukları için geri planda kalmışlardır. Fakat farklı tasarımlarıyla kendi içlerinde bir gelişmeyi içermesinden dolayı, Selçuklu mimarlık ve bezeme anlayışını anlamak amacıyla bu yapılar ayrı bir öneme sahiptir (Özakın, 1998). Sınırlı sayıdaki bu yapılar ayrıca kent örgütlenmesindeki değişik bir aşamayı da temsil etmektedir. Büyük devlet memurlarının ve zenginlerin görkemli bir cami yaptırma istekleri bu mescitlerde ortaya çıkmaktadır. O zamanlarda güçlenen bir tüccar sınıfının toplum statüsünü vurgulayan bir yapı modası da olduğu söylenebilir (Kuban, 2008). Kaynak isimlerinden de anlaşılacağı üzere mescitlerin mahallenin zenginleri tarafından yaptırıldığı ve bundan dolayı aynı kişilerin oturdukları mahalleye de adlarını verdikleri görülmektedir. Dolayısıyla mescit ile mahalle isimlerinin aynı olduğu örnekler söz konusudur (Baykara, 1998).

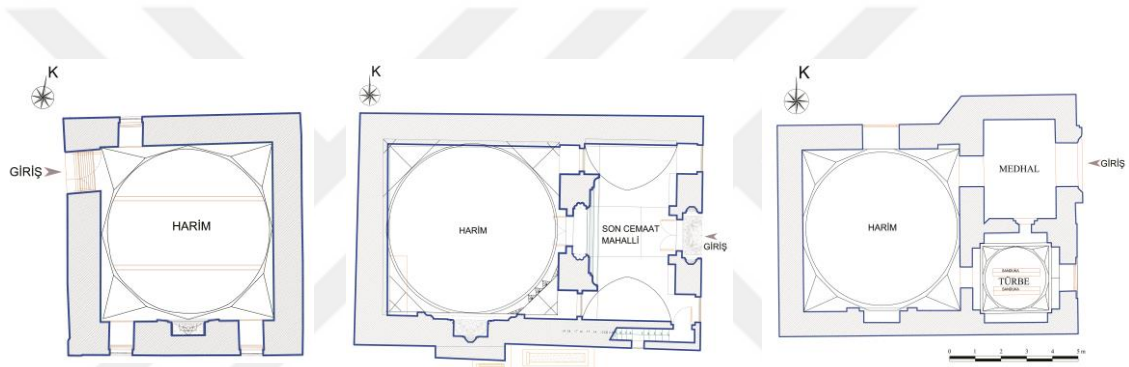
Tek kubbeli mescitler, mahalle aralarında inşa edilmiş küçük boyutları 4.70 m. ile 8.25 m. arasında değişen kare veya kareye yakın planlı, üzeri kubbe ile örtülü yapılardır. Özakın (1998), bu mescitleri plan yapılarına göre üç grupta incelemiştir;

- I. Tek mekanlı,
- II. İki mekanlı (giriş bölümü “yarı açık mescitler, giriş bölümü kapalı mescitler, giriş bölümü olduğu bilinen özgün biçimi belirsiz mescitler, giriş bölümü türbeli mescitler)

III. Üç mekanlı mescitler

Karpuz (2001) ise plan yapılarına göre mescitleri farklı üç grupta incelemiştir.

- I. Kubbe ile örtülü kübik bir harimden oluşanlar (Konya Sakahane),
- II. Kubbeli harimin önünde bir ön mekânı olanlar (Konya Taş, Sırçalı, Başarabey mescitleri). Ön mekânda bir revak veya minare bulunur.
- III. Kubbeli harimin önünde veya yanında türbe ya da tekke odası bulunanlar (Konya Tahir ile Zühre, Beyhekim mescitleri)

Şekil 3.2. Konya Sakahane Mescidi planı (VBM arşivinden şematize edilmiştir.)

Şekil 3.3. Konya Taş Mescit planı (VBM arşivinden şematize edilmiştir.)

Şekil 3.4. Tahir ile Zühre Mescidi planı (VBM arşivinden şematize edilmiştir.)

Çalışmamızda bu iki gruptandırma göz önünde bulundurularak plan şemasına göre mescitler için yeni bir değerlendirme yapılmıştır.

- I. Tek mekanlı mescitler (Harimden oluşanlar): Abdülaziz Mescidi, Abdülmümin Mescidi, Zevle Sultan Mescidi, Tercüman Mescidi, Sakahane Mescidi, İç Karaaslan Mescidi, Şekerfuruş Mescidi (Mescitten bağımsız bahçe sınırları içinde türbesi var), Halka Beğüş Mescidi (Alt katında harim kısmında geçişi olmayan bağımsız bir türbe odası bulunmaktadır).
- II. İki mekânlı mescitler:
 - A. Harim ve medhalden oluşanlar: Karatay Mescidi, Taş (Hacı Ferruh) Mescit, Aksinne Mescidi, Başarabey (Ferhuniye) Mescidi, Erdemşah Mescidi
 - B. Harim ve türbeden oluşanlar: Cemal Ali Dede Mescidi
- III. Üç mekanlı mescitler

- A. Harim, türbe ve medhalden oluşanlar: Beyhekim Mescidi, Hoca Ahmet Fakih Mescidi, Tahir ile Zühre Mescidi,
- B. Harim, minare ve medhalden oluşanlar: Hoca Hasan Mescidi, Sırçalı Mescit, Zenburi Mescidi
- C. Harim, medhal ve harim bölümüne ek ikinci bir mekândan oluşanlar: Bulgur Dede Mescidi

Tek mekanlı olarak tasarlanan mescitlerde karşımıza sekiz örnek çıkmaktadır. Kubbeye örtülü kübik bir harimden oluşan bu mescitlerin çoğunluğu XIII. Yüzyılın ilk yarısında, sadece iki yapı XIII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. Bunlar Abdülmümin (1275) ve Abdülaziz (1253) mescitleridir.

İki mekânlı olarak harim ve medhalden oluşanlarda, ana mekânın önüne ikinci bir ön mekân eklendiği görülmektedir. 13.yüzyılda tek kubbeli strüktüre dayalı yapı; biçimsel olarak kendi içinde bir bütün oluşturmasına karşın, kubbe boyutları henüz geniş bir mekânın örtüsü olabilecek niteliğe erişemediğinden sınırlı bir ibadet yapısı durumundadır. Bu nedenle kubbeli ana mekânın önüne giriş bölümü olarak kullanılan ikinci bir mekân eklenmektedir (Özakın, 1998). Kubbeli harimin önünde bir ön mekânı bulunan mescitlerde bu bölüm kapalı veya yarı açık bir mekândan oluşabilmektedir. Kapalı veya yarı açık şekilde tasarlanan bu mekanlar son cemaat yerinin ilk örnekleridir. İki mekânlı olarak harim ve türbeden oluşanlarda ise tek örnek Cemal Ali Dede Mescididir. Harim bölümünün batısında bulunan türbenin girişi, harim bölümünden bağımsız ve kuzey yönündedir.

Üç mekanlı olarak tasarlananlar ise üç grup altında incelenmiştir. Harim, türbe ve medhalden oluşan, harim, medhal ve minareden oluşan, harim, medhal ve harim bölümüne ek ikinci bir mekândan oluşan mescitlerdir.

3.2. XIII. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemi Konya Mahalle Mescitlerinde Kullanılan Kubbeye Geçiş Elemanları

Konya ili Meram, Karatay ve Selçuklu ilçelerinde yer alan, özgün biçimi ve yapı karakterlerini halen sürdüren, XIII. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemi mescitlerinden: Abdülmümin Mescidi (1275), Zevle Sultan Mescidi (1219-1236), Abdülaziz Mescidi (1253), Erdemşah Mescidi (1220), Şekerfuruş Mescidi (1220), Taş (Hacı Ferruh) Mescit (1215), Başarabey (Ferhuniye) Mescidi (1219), Cemal Ali Dede (Turut) Mescidi (XIII.

Yüzyıl), Hoca Hasan Mescidi (XIII. Yüzyıl), İç Karaaslan Mescidi (XIII. Yüzyıl'ın ilk yarısı), Tercüman Mescidi (XIII. Yüzyıl'ın ilk yarısı), Zenburi Mescidi (XIII. Yüzyıl), Aksinne Mescidi (XIII. Yüzyıl), Bulgur Dede Mescidi (XIII. Yüzyıl), Halka Beğüş Mescidi (XIII. Yüzyıl'ın ilk çeyreği), Hoca Ahmet Fakih Mescidi (XIII. Yüzyıl başları), Karatay Mescidi (1248), Sakahane (Şifahane) Mescidi (XIII. Yüzyıl), Sırçalı Mescit (XIII. Yüzyıl sonları), Tahir ile Zühre (Sahip Ata) Mescidi (XIII. Yüzyıl) ve Beyhekim Mescidi (XIII. Yüzyıl'ın ikinci yarısı) çalışma kapsamında verilen sırayla incelenmiştir. İlk olarak mescitler tarihi ve mimari özellikleriyle ele alınarak tanımlanmış, ardından yapılarda kullanılan kubbeye geçiş elemanları temel birim, yükseklik, derinlik/genişlik, görünüm ve yapı malzemesi başlıkları altında incelenmiştir.

3.2.1. Abdülmümin Mescidi

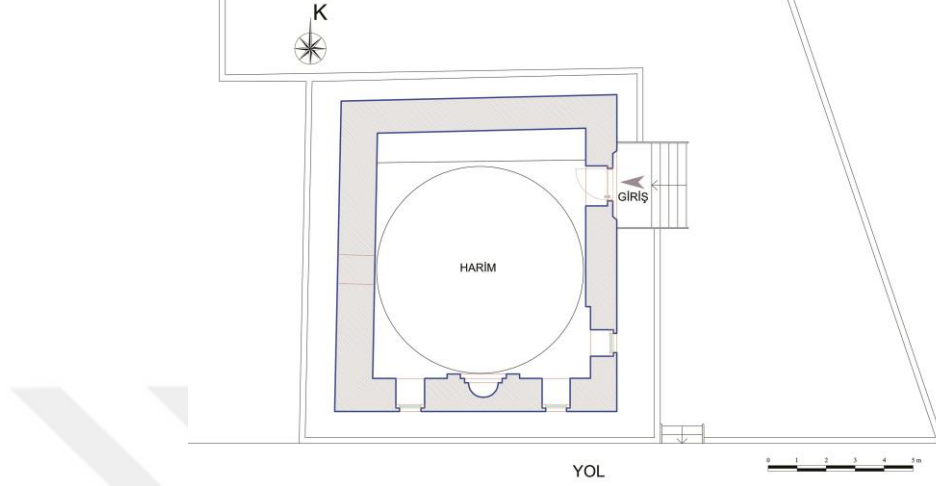
Yapı, Meram ilçesi, Abdülaziz Mahallesi, Aslan Ağzı Sokak'ta Alaaddin tepesinin güneybatısında yer almaktadır. Mescidin doğu cephesinde bulunan kitabesinde Megaribe mescidi adıyla anılan yapının, 1275 (H.674) yılında, Emir-i Haçzade Mahmut tarafından yenilediği anlaşılmaktadır. Ayrıca Önder (1971), halk arasında ve vakfiyesindeki bir diğer isminin de Yediler Mescidi olduğu söylemektedir. Mescit olarak inşa edilmiş olan yapı günümüzde halen mescit olarak kullanılmaktadır.

Resim 3.1. Abdülmümin Mescidinin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

Dikdörtgen planlı bir harim kısmına sahip olan yapı tek mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır. Harim bölümüne giriş, mescit zamanla yol kotundan daha alt

kotta kaldığı için, beş basamakla doğu cephesinden sağlanmaktadır. Mescidin bahçesine giriş ise yapının güney cephesinde yer alan sokaktan üç basamakla sağlanmaktadır. Yapının üzeri kubbeye örtülmüş ve kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır.

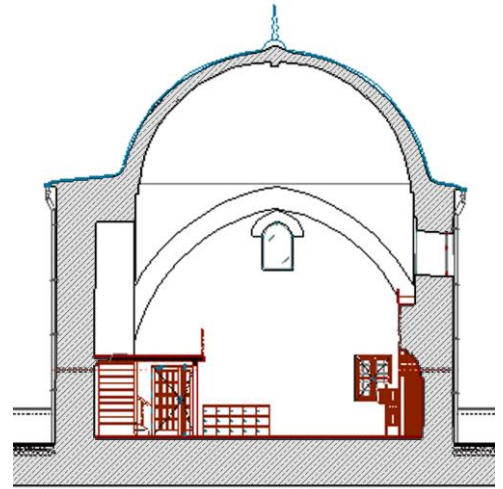

Şekil 3.5 Abdülmümin Mescidi mevcut planı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Mescide girişin sağlandığı doğu cephesinde, kapının güneyinde bir adet havalandırma penceresi bulunmaktadır (Şekil 3.6). Üst kısımda ise bir adet aydınlatma penceresi vardır. Mescidin kuzey cephesi sağır olarak tasarlanmıştır. Batı cephesinde üst kısımda bir adet havalandırma penceresi bulunurken, mihrabın yer aldığı güney cephesinde ise, mihrabın iki yanında birer havalandırma penceresi ve üzerinde bir adet aydınlatma penceresi bulunmaktadır.

Şekil 3.6. Abdülmümin Mescidi mevcut doğu cephesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.7. Abdülmümin Mescidi mevcut kesiti (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Abdülümün Mescidi, giriş cephesinde belirli bir yükseklikten sonra moloz taşın kullanıldığı tek örnektir (Aktaş Yasa, 2016). Yapının duvarlarında genellikle moloz taş ve yer yer kesme taş, kubbesinde ise tuğla malzeme kullanılmıştır. Kubbenin üzerinde tuğla malzeme ile yapılmış çıkıntılar bulunmaktadır. Kubbe günümüzde kurşun kaplıdır. Tuğla malzeme iç mekânda ise sıvayla kaplanmıştır. Giriş kapısı basık kemerli olarak tasarlanmış ve mermer malzeme kullanılmıştır (Resim 3.4).

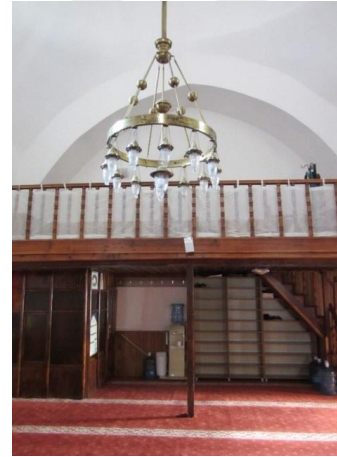
Resim 3.2. Abdülümün Mescidi fotoğrafı (Konyalı 1997)

Resim 3.3. Abdülümün Mescidi güney doğu cephesi

Resim 3.4. Abdülümün Mescidi giriş kapısı

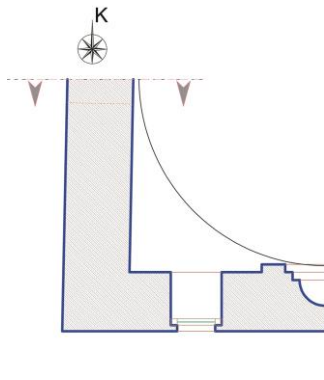

Resim 3.5. Abdülümün Mescidi iç mekân

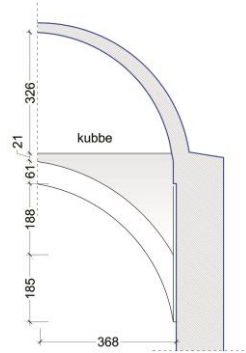
Abdülümün Mescid'inde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

Dikdörtgen bir plan şemasına sahip olan yapının üzeri kubbe ile örtülmüştür. 720 cm çapındaki kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Yapı da dört adet pandantif bulunmaktadır. Bu pandantifler içeride, harim kısmının duvarlarına oturan

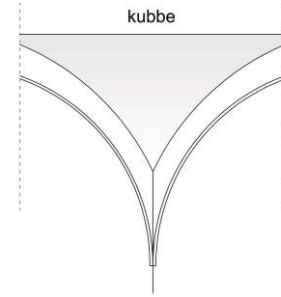
büyük sivri kemerlere bağlanmaktadır. Kuzey cephede bulunan ve diğer cephelerden farklı olan sivri kemerin derinliği 100 cm'dir.

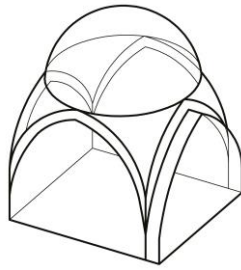
Şekil 3.8. Abdülmümin Mescidi pandantif planı

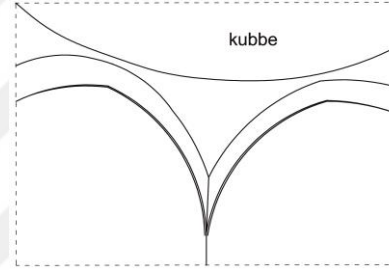
Şekil 3.9. Abdülmümin Mescidi pandantif kesiti

Şekil 3.10. Abdülmümin Mescidi pandantif görünüşü

Şekil 3.11. Abdülmümin Mescidi pandantif şematik gösterim

Şekil 3.12. Abdülmümin Mescidi pandantif iç mekân perspektif

Temel birim: Geçiş elemanının temel birimi eğrisel üçgendir. Yapının iç köşe noktalarında yer alan ve eğrisel bir yüzeyi tanımlayan dört pandantifle kurgulanmıştır.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan pandantif zeminden 425 cm yükseklikten başlayıp kübeye eteğine kadar 270 cm yükselmektedir. Pandantiflerin oturduğu büyük sivri kemerler zeminden 236 cm yükseklikten başlamaktadır. Kemerlerin genişliği 60 cm, derinliği ise 8 cm'dir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç köşe noktalarından başlayıp kübeye merkezinden geçen doğrudaki, geçiş kuşağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 165 cm'dir.

Görünüm: Sivri kemerlerin arasında kalan pandantifler üçgen bir yüzey etkisi oluşturmaktadır. Kubbeye geçiş elemanı yüzeyindeki sade üslubun sağladığı yumuşak hareketlenme, sistemin estetiğine katkıda bulunmaktadır.

Yapı malzemesi: Yapının kübesinde ve kubbeye geçiş elemanında malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Ancak günümüzde kübe ve kubbeye geçiş elemanı sıvalıdır.

Resim 3.6. Abdülmümin pandantifleri bağlayan sivri kemer

Resim 3.7. Kuzey cephede bulunan sivri kemer

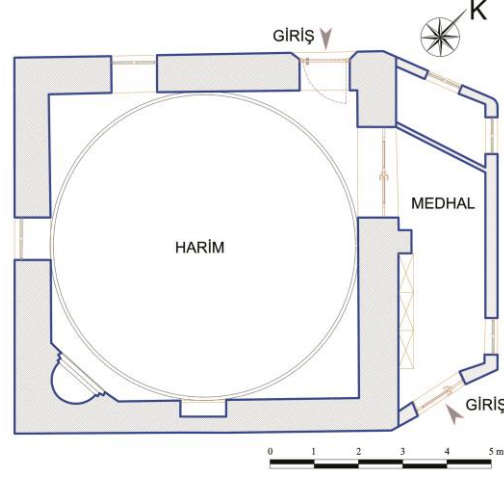
3.2.2. Zevle Sultan Mescidi

Yapı Selçuklu ilçesi, Hamidiye Mahallesi, Abdüzel Caddesi'nde yer almaktadır. Mescidin giriş kapısının üzerinde yer alan dört satırlık kitabede inşa tarihi gibi yaptıranın da adı yoktur. Ancak kitabede zamanın hükümdarı I. Alâeddin Keykubad ismi geçtiğinden dolayı mescidin 1219-1236 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir (Konyalı, 1997). Mescit olarak inşa edilen yapı günümüzde de mescit olarak kullanılmaktadır.

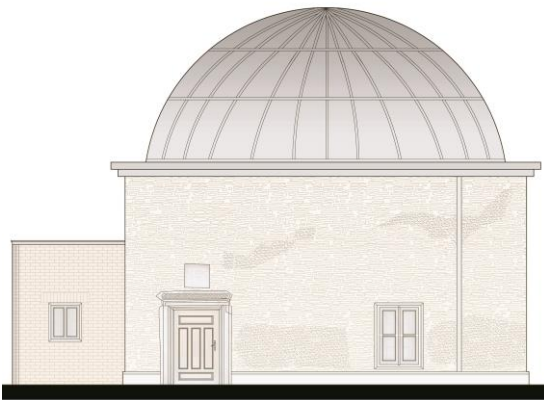
Resim 3.8. Zevle Sultan Mescidi'nin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

Kare planlı bir harim bölümü ve bu bölümün kuzey doğusunda yer alan muhdes bir medhalden oluşan yapı, tek mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır. Mescidin harim bölümünün üzeri kubbe ile örtülmüş ve kubbeye geçişte pandantif kullanılmıştır.

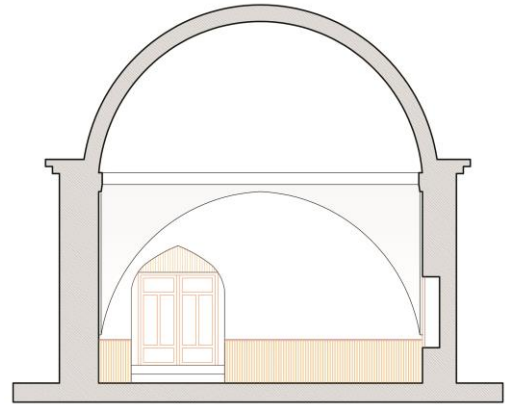

Şekil 3.13. Zevle Sultan Mescidi mevcut planı

Mescidin özgün girişi kuzey batı cephesinde yer alırken, günümüzde kullanılan mevcut girişi, muhdes son cemaat mahallinin doğu cephesinde yer almaktadır. Mescidin özgün girişinin bulunduğu kuzey batı cephesinde, mermer söveli ahşap bir kapı ve onun batısında harimi aydınlatan dörtgen bir pencere bulunmaktadır. Güney doğu cephesi sağır olarak tasarlanmıştır. Güney batı cephesinde ise alt kısımda dörtgen bir pencere, üst kısımda sivri kemerli bir pencere yer almaktadır.

Şekil 3.14. Zevle Sultan Mescidi mevcut kuzey batı cephesi

Şekil 3.15. Zevle Sultan Mescidi mevcut kesiti

Yapının duvarlarında tümüyle tuğla malzeme kullanılmıştır. Tuğla malzeme iç mekânda sıvayla kaplanmıştır. Mescidin kuzey batısında yer alan orijinal giriş kapısında

mermer söve kullanımı görülmektedir. Yapının tuğla malzemeden inşa edilen kubbesi günümüzde kurşun kaplıdır.

Resim 3.9. Zevle Sultan Mescidi fotoğrafı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden)

Resim 3.10. Zevle Sultan Mescidi kuzey batı cephesi

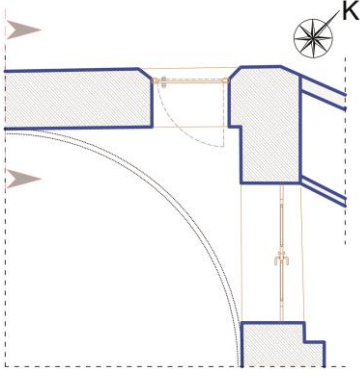
Resim 3.11. Zevle Sultan Mescidi güney batı cephesi

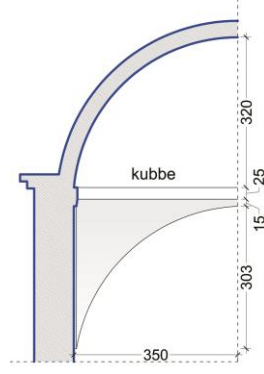
Resim 3.12. Zevle Sultan Mescidi iç mekân

Zevle Sultan Mescid'inde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

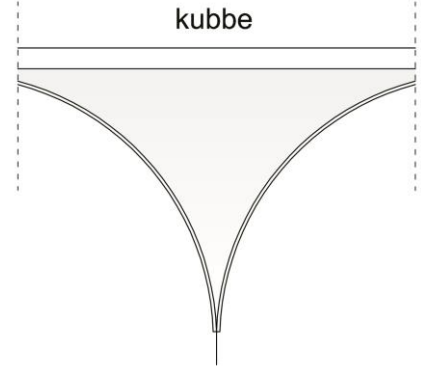
Kare bir plan şemasına sahip olan yapının üzeri kubbe ile örtülmüştür. 700 cm çapındaki kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Yapı da dört adet pandantif bulunmaktadır.

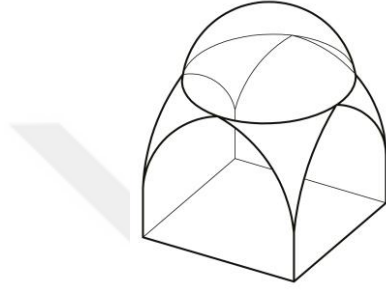
Şekil 3.16. Zevle Sultan Mescidi pandantif planı

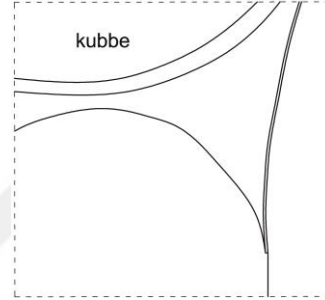
Şekil 3.17. Zevle Sultan Mescidi pandantif kesiti

Şekil 3.18. Zevle Sultan Mescidi pandantif görünüşü

Şekil 3.19. Zevle Sultan Mescidi pandantif şematik gösterim

Şekil 3.20. Zevle Sultan Mescidi pandantif iç mekân perspektif

Temel birim: Geçiş elemanının temel birimi eğrisel üçgendir. Düzlem üçgenin bir sonraki dönem biçimi olan pandantif, kubbe eteğinin yüksekliğine ve kubbenin çapına bağlı olarak eğrisel bir biçimlenmeyle meydana gelmektedir.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan pandantif zeminden 102 cm yükseklikten başlayıp kubbe eteğine kadar 338 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç köşe noktalarından başlayıp kubbe merkezinden geçen doğrudaki, geçiş kuşağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 150 cm'dir.

Görünüm: Pandantifler üçgen bir yüzey etkisi oluşturmaktadır. Harim bölümünün iç köşelerinde yer alan pandantifler yumuşak bir hareketlenme ile kubbeye geçişi sağlayarak sistemin estetiğine katkıda bulunmaktadır.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde ve kubbeye geçiş elemanında malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Ancak günümüzde kubbe ve kubbeye geçiş elemanı sıvalıdır.

Resim 3.13. Zevle Sultan Mescidi kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.14. Zevle Sultan Mescidi kubbeye geçiş elemanı

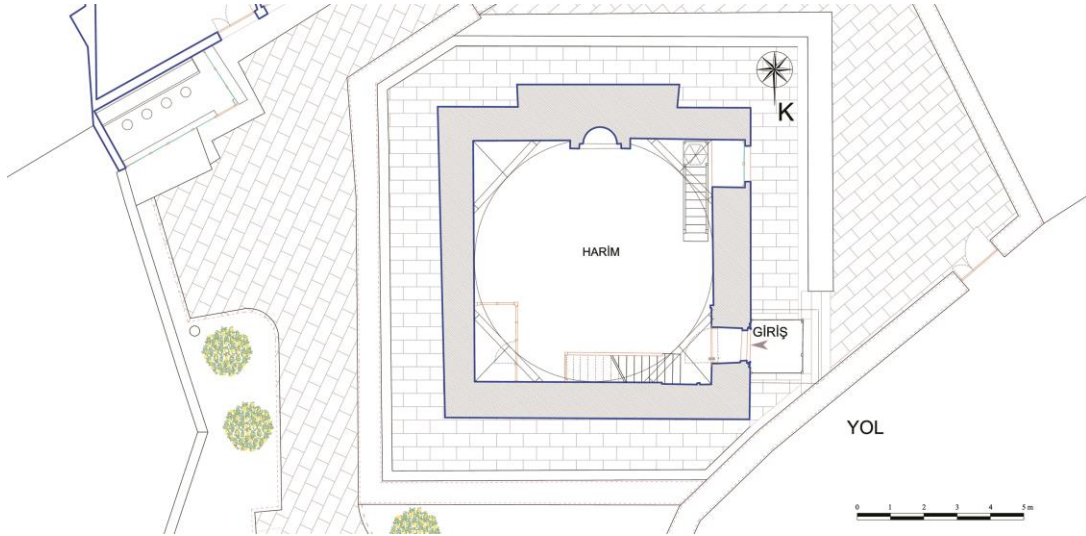
3.2.3. Abdülaziz Mescidi

Yapı Meram ilçesi, Abdülaziz Mahallesi, Şair Fahri Sokak'ta yer almaktadır. Mescit 1253 yılında, Selçuklu sultanı Keyhüsrev oğlu İzzeddin Keykavus zamanında yaptırılmıştır (Önder, 1971). Eserin kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Mescit olarak inşa edilen yapı günümüzde de mescit olarak kullanılmaktadır.

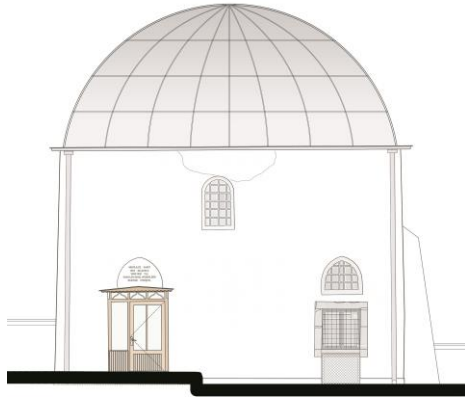
Resim 3.15. Abdülaziz Mescidi'nin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

Kare planlı harim kısmıyla tek mekânlı mescitler grubunda yer alan yapının üzeri kubbe ile örtülmüştür. Yapının kubbeye geçişinde tekli tromp sistemi kullanılmıştır.

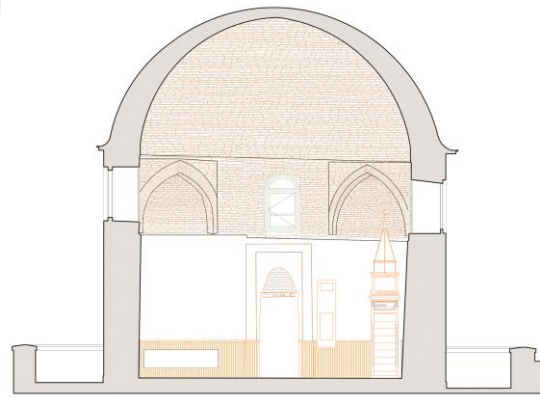

Şekil 3.21. Abdülaziz Mescidi mevcut planı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Mescidin harim girişi batı cephesinde bulunmaktadır. Giriş kapısının güneyinde taş söveli bir pencere ve onun hemen üzerinde sivri kemerli bir pencere daha yer almaktadır. Ayrıca tüm cephelerde üst kısımda, cephenin ortasında bir aydınlatma penceresi bulunmaktadır.

Şekil 3.22. Abdülaziz Mescidi mevcut batı cephesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.23. Abdülaziz Mescidi mevcut kesiti (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Mescitte malzeme olarak duvarların alt kısmında taş, üst kısmında tuğla malzeme kullanılmıştır. Günümüzde dış cephe sıvalıdır. Tuğla malzemeden inşa edilen kubbe ise günümüzde kurşun ile kaplanmıştır.

Resim 3.16. Abdülaziz Mescidi kuzey batı cephesi

Resim 3.17. Abdülaziz Mescidi kuzey doğu cephesi

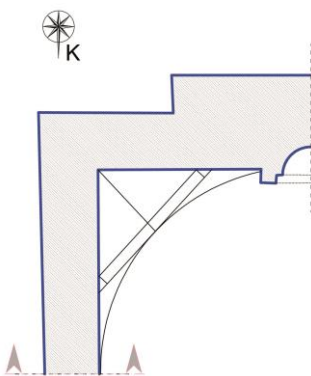
Resim 3.18. Abdülaziz Mescidi güney cephesi

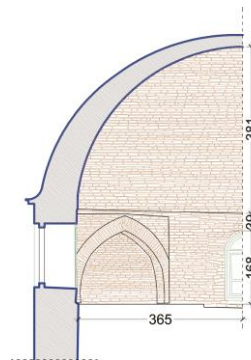
Resim 3.19. Abdülaziz Mescidi iç mekân

Abdülaziz Mescidi'nde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

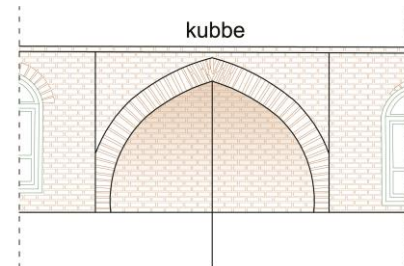
Tek mekânlı plan şemasına sahip olan mescit kubbe ile örtülmüştür. 717 cm çapındaki kubbeye geçişte tekli tromp sistemi kullanılmıştır. Dört cephede tromplu geçiş sistemlerinin arasında aydınlatma pencereleri bulunmaktadır.

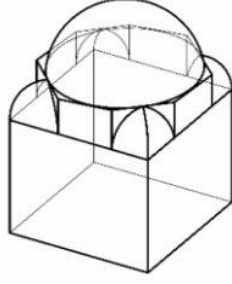
Şekil 3.24. Abdülaziz Mescidi tekli tromp sistemi planı

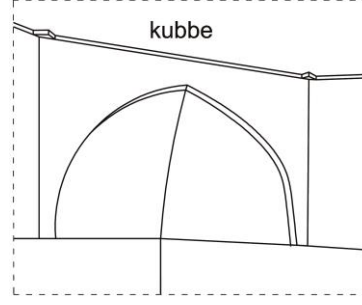
Şekil 3.25. Abdülaziz Mescidi tekli tromp sistemi kesiti

Şekil 3.26. Abdülaziz Mescidi tekli tromp sistemi görünüşü

Şekil 3.27. Abdülaziz Mescidi tekli tromp sistemi şematik gösterim

Şekil 3.28. Abdülaziz Mescidi tekli tromp sistemi iç mekân perspektif

Temel birim: Temel birimi çeyrek küre olan geçiş elemanı, plan şemasında düzenli bir çokgen meydana getiren tromplardan oluşmaktadır. Tromp etkisindeki eğilme miktarı kubbe çapı ve geçiş yüksekliğiyle birlikte değişmektedir.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan tekli tromp sisteminde, tromp zeminden 385 cm yükseklikten başlayıp 168 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç köşe noktalarından başlayıp kubbe merkezinden geçen doğrudaki, geçiş kuşağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 150 cm'dir.

Görünüm: Tromplar yarım kubbe etkisi oluşturmaktadır. Sivri kemer kullanılarak kurgulanan geçiş elemanı kare alt yapıyı sekizgene dönüştürerek kubbeye geçişi sağlamaktadır.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde ve kubbeye geçiş elemanında tuğla kullanımı görülmektedir.

Resim 3.20. Abdülaziz Mescidi kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.21. Abdülaziz Mescidi kubbeye geçiş elemanı

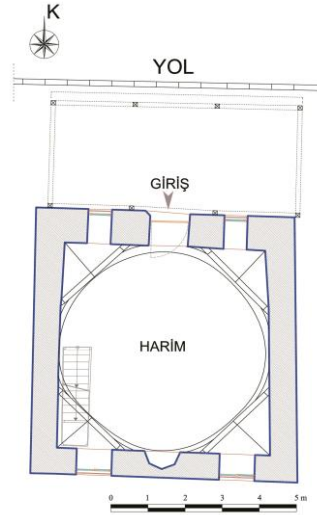
3.2.4. Erdemşah (Kale-i Cerp) Mescidi

Yapı Meram ilçesi, Şükran Mahallesi, Sakarya Sokak'ta yer almaktadır. Kitabesine göre eser, 1220 yılında Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat zamanında, Hacı İsmail oğlu Şemseddin Erdemşah tarafından yaptırılmıştır (Önder, 1971). XIII. Yüzyılda mescit olarak inşa edilen yapı günümüzde de mescit olarak kullanılmaktadır.

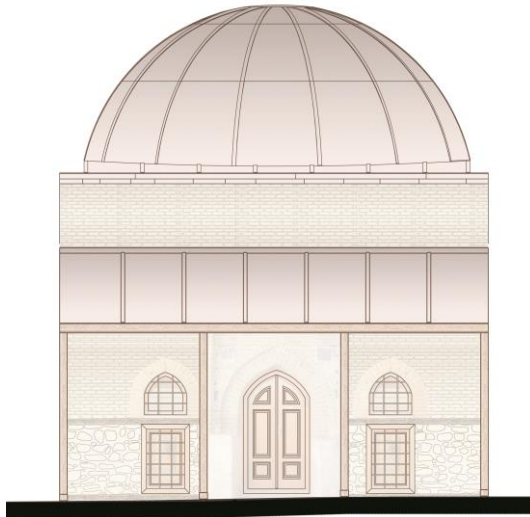
Resim 3.22. Erdemşah Mescidinin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

Yapı kare planlı bir harim kısmı ve yarı açık medhal bölümü olmak üzere iki mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır (Şekil 3.29). Mescidin son cemaat mahalli tek yöne eğimli çatıyla, harim bölümü ise kubbe ile örtülmüştür. Ancak son cemaat bölümünün daha önceki zamanlarda küçük yuvarlak veya tonoz kubbelerle örtüldüğü bilinmektedir (Konyalı, 1997). Tek kubbeli olan yapının kubbeye geçişinde tekli tromp sistemi kullanılmıştır.

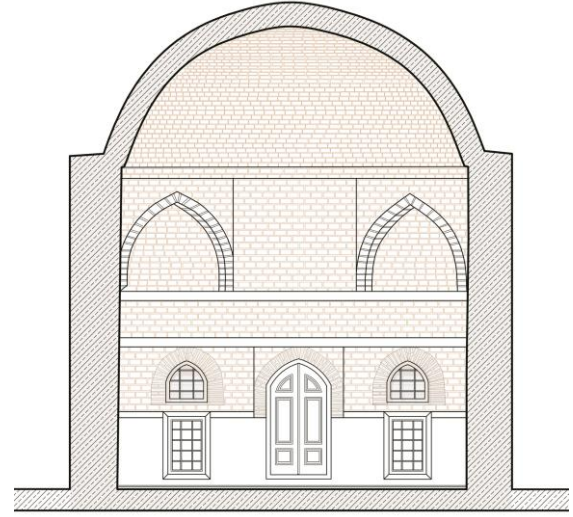

Şekil 3.29. Erdemşah Mescidi mevcut planı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Mescidin muhdes son cemaat mahalli ve sivri kemerli, ahşap kapılı harim girişi kuzey cephede bulunmaktadır. Dış cephede kapının hemen üst kısmında çini kalıntıları görülmektedir. Kapının sağında ve solunda birer pencere yer almaktadır. Batı ve doğu cephelerinde üst kısımda, cephenin ortasında sivri kemerli birer aydınlatma penceresi vardır. Güney cephesinde ise mihrabın sağında ve solunda olmak üzere birer pencere ve üst kotta, cephenin ortasında bir aydınlatma penceresi bulunmaktadır.

Şekil 3.30. Erdemşah Mescidi mevcut kuzey cephesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.31. Erdemşah Mescidi mevcut kesiti (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Mescidin duvarlarının alt kısmında moloz taş, üst kısmında ise tuğla malzeme kullanılmıştır. Yapının tuğladan inşa edilen kubbesi ve kuzeyinde bulunan son cemaat mahallinin çatısı şilte ile kaplanmıştır.

Resim 3.23. Erdemşah Mescidi kuzey doğu cephesi

Resim 3.24. Erdemşah Mescidi güney doğu cephesi

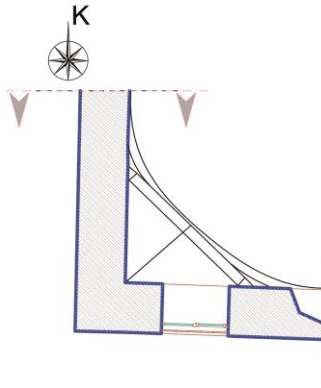

Resim 3.25. Erdemşah Mescidi batı cephesi

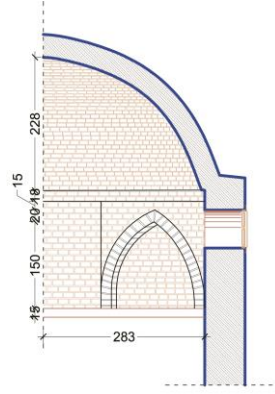
Resim 3.26. Erdemşah Mescidi iç mekan

Erdemşah Mescidi'nde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

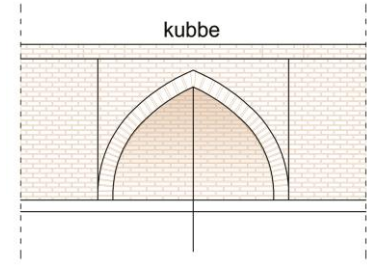
İki mekanlı plan şemasına sahip olan mescidin harim kısmı kubbe ile örtülmüştür. 560 cm çapındaki kubbeye geçişte tekli tromp sistemi kullanılmıştır. Güney, doğu ve batı cephelerinde tromplu geçiş sistemlerinin arasında aydınlatma pencereleri bulunmaktadır.

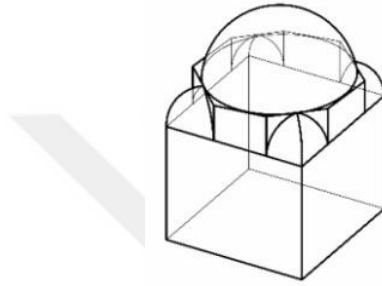
Şekil 3.32. Erdemşah Mescidi tekli tromp sistemi planı

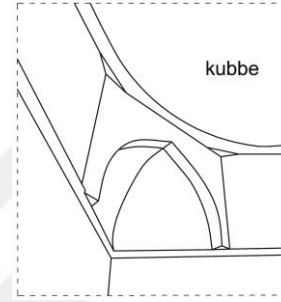
Şekil 3.33. Erdemşah Mescidi tekli tromp sistemi kesiti

Şekil 3.34. Erdemşah Mescidi tekli tromp sistemi görünüşü

Şekil 3.35. Erdemşah Mescidi tekli tromp sistemi şematik gösterim

Şekil 3.36. Erdemşah Mescidi tekli tromp sistemi iç mekân perspektif

Temel birim: Temel birimi çeyrek küre olan geçiş elemanı, plan şemasında sekizgen meydana getiren dört tromptan oluşmaktadır.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan tekli tromp sisteminde, tromp zeminden 315 cm yükseklikten başlayıp 170 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç köşe noktalarından başlayıp kubbe merkezinden geçen doğrudaki, geçiş kuşağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 125 cm'dir.

Görünüm: Tromplar yarım kubbe etkisi oluşturmaktadır. Sivri kemer kullanılarak kurgulanan geçiş elemanı yatay, dikey ve eğrisel strüktürler meydana getirerek kubbeye geçişi sağlamaktadır.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde ve kubbeye geçiş elemanında şaşırtmalı şekilde uygulanan tuğla kullanımı görülmektedir.

Resim 3.27. Erdemşah Mescidi kubbesi ve kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.28. Erdemşah Mescidi kubbeye geçiş elemanı

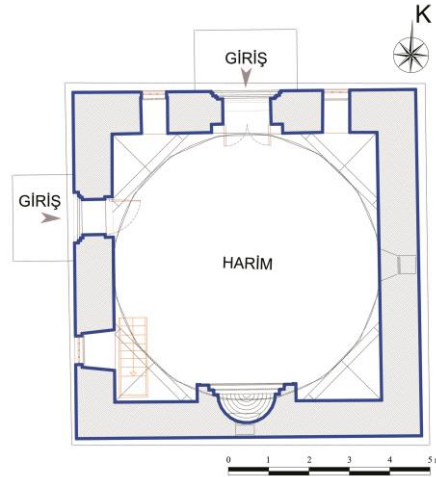
3.2.5. Şekerfuruş Mescidi

Yapı Meram ilçesi, Sahibiata Mahallesi'nde yer almaktadır. Mescit kitabesine göre 1220 yılında Şekerfuruş (şeker satan) şöhretli, Şaban oğlu Hasan tarafından yaptırılmıştır (Önder, 1971). Yapı günümüzde mescit işlevini sürdürmektedir.

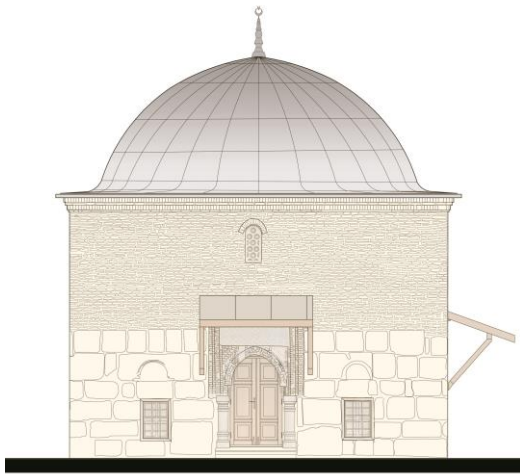
Resim 3.29. Şekerfuruş Mescidi'nin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

Kare planlı bir harimden oluşan yapı, tek mekânlı plan şemasına sahip mescitler grubunda yer almaktadır (Şekil 3.37). Üzeri kubbe ile örtülü olan mescidin kubbeye geçişinde tekli tromp sistemi kullanılmıştır.

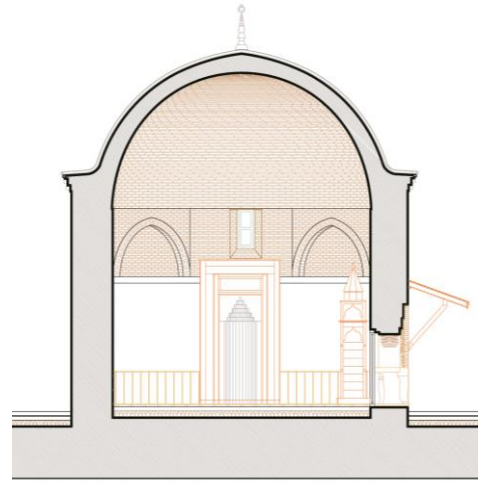

Şekil 3.37. Şekerfuruş Mescidi mevcut planı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Mescidin günümüzde kullanılan girişi batı cephesinde olup buradan ahşap bir kapıyla harim kısmına ulaşılmaktadır. Mescidin asıl girişi yapının kuzey cephesinde bulunmaktadır. Kuzey cephesinde yer alan giriş kapısının sağında ve solunda dörtgen birer pencere yer almaktadır. Ayrıca güney, kuzey ve doğu cephelerinde üst kısımda mazgal pencere vardır.

Şekil 3.38. Şekerfuruş Mescidi mevcut kuzey cephesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.39. Şekerfuruş Mescidi mevcut kesiti (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Yapıda duvarlarının alt kısmında kesme taş, üst kısmında tuğla malzeme kullanılmıştır. Tüm cephede iki sıra tuğladan yapılmış kirpi saçak kullanımı görülmektedir. Tuğla malzemedен inşa edilen kubbe günümüzde kurşun kaplıdır.

Resim 3.30. Şekerfuruş Mescidi kuzey cephesi

Resim 3.31. Şekerfuruş Mescidi kuzey cephesi giriş kapısı

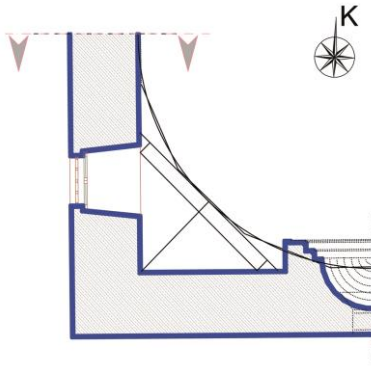
Resim 3.32. Şekerfuruş Mescidi güney batı cephesi

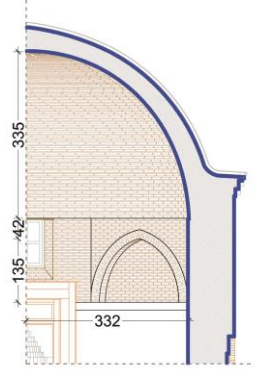
Resim 3.33. Şekerfuruş Mescidi iç mekân

Şekerfuruş Mescidi'nde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

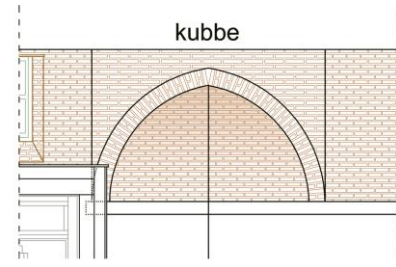
Kare bir harime sahip olan yapının üzeri kubbe ile örtülmüştür. 660 cm çapındaki kubbeye geçiş tekli tromp sistemi ile sağlanmıştır. Güney, kuzey ve doğu cephelerinde tromplu geçiş sistemlerinin arasında aydınlatma pencereleri bulunmaktadır.

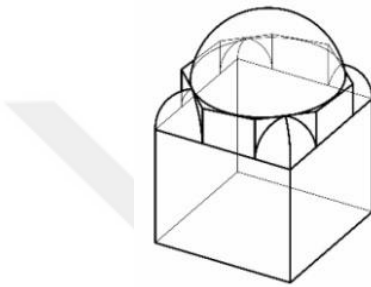
Şekil 3.40. Şekerfuruş Mescidi tekli tromp sistemi planı

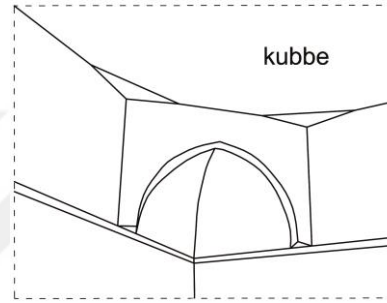
Şekil 3.41. Şekerfuruş Mescidi tekli tromp sistemi kesiti

Şekil 3.42. Şekerfuruş Mescidi tekli tromp sistemi görünüşü

Şekil 3.43. Şekerfuruş Mescidi tekli tromp sistemi şematik gösterim

Şekil 3.44. Şekerfuruş Mescidi tekli tromp sistemi iç mekân perspektif

Temel birim: Temel birimi çeyrek küre olan kubbeye geçiş elmanı, duvarların üst seviyesiyle 45° açı yapan kemerlerin paralel olarak sıralanmasıyla oluşan dört tromptan meydana gelmektedir. Geçiş elemanı dört trompla birlikte plan şemasında sekizgen oluşturmaktadır.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan tekli tromp sisteminde, tromp zeminden 320 cm yükseklikten başlayıp 130 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç köşe noktalarından başlayıp kubbe merkezinden geçen doğrudaki, geçiş kuşağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 135 cm'dir.

Görünüm: Dört köşede dört tromp kullanılarak kurgulanan geçiş elemanı yatay, dikey ve eğrisel strüktürler meydana getirerek kare alt yapıdan kubbeye geçişi sağlamaktadır.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde ve kubbeye geçiş elemanında tuğla kullanımı görülmektedir.

Resim 3.34. Şekerfuruş Mescidi kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.35. Şekerfuruş Mescidi kubbeye geçiş elemanı

3.2.6. Taş (Hacı Ferruh, Akçe Gizlenmez) Mescit

Yapı Meram ilçesi, Aksinne Mahallesi, Taş Cami Uzunharmanlar Caddesi'nde yer almaktadır. Mescidin doğu cephesinde, cümle kapısı üzerinde bulunan kitabeye göre eser 1215 yılında Hacı Ferruh tarafından Mimar Ramazan Bin Güneş'e yaptırılmıştır (Önder, 1971). Yapı günümüzde mescit işlevini sürdürmektedir.

Resim 3.36. Taş Mescidin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

Dikdörtgen bir plan şemasına sahip olan yapı, kare planlı bir harim kısmı ve doğusunda yer alan medhal bölümüyle birlikte iki mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır (Şekil 3.45). Mescidin son cemaat mahalli tonozla, harim kısmı ise kubbeye

Hacı Ferruh Mescidi, Konya’da yer alan XIII. Yüzyıl Konya mescitleri içinde tamamen kesme taştan inşa edilmiş tek örnektir. Bu nedenle mescit malzeme ve işçilik yönünden diğerlerinden ayrı bir öneme sahiptir. Dış ve iç duvarlarının tamamı taştan olan mescidin, derz aralıkları çok düzgün işlendiği için halk arasında “Akçe Gizlenmez” mescidi olarak da bilinmektedir (Bakırer, 1969).

Resim 3.37. Taş Mescit güney doğu cephesi

Resim 3.38. Taş Mescit kuzey doğu cephesi

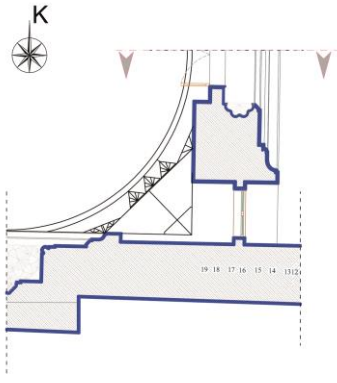
Resim 3.39. Taş Mescit taç kapısı

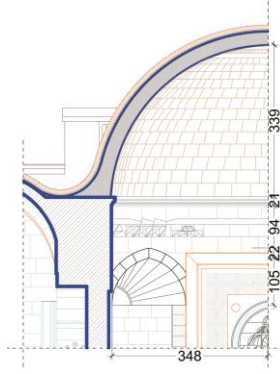
Resim 3.40. Taş mescit iç mekân

Taş Mescitte kullanılan kubbeye geçiş elemanı

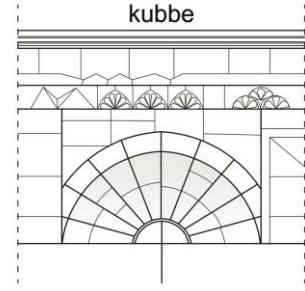
Kare plan şemasına sahip olan harim bölümünün üzeri kubbe ile örtülmüştür. 685 cm çapındaki kubbeye geçiş tekli tromp sistemiyle sağlanmıştır. Yapı da bulunan dört trompla alt yapı sekizgene dönüşmüş ve kubbeye geçiş sağlanmıştır.

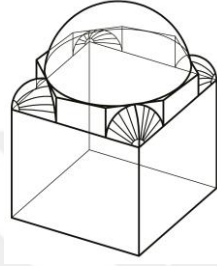
Şekil 3.48. Taş Mescit tekli tromp sistemi planı

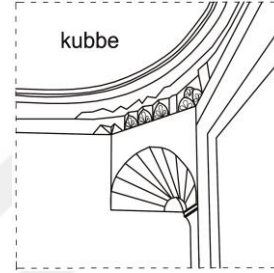
Şekil 3.49. Taş Mescit tekli tromp sistemi kesiti

Şekil 3.50. Taş Mescit tekli tromp sistemi görünüşü

Şekil 3.51. Taş Mescit tekli tromp sistemi şematik gösterim

Şekil 3.52. Taş Mescit tekli tromp sistemi iç mekân perspektif

Temel birim: Temel birimi çeyrek küre olan kubbeye geçiş elamanı, plan şemasında çokgen meydana getiren dört trompla kurgulanmıştır. Tromplar, duvarların üst seviyesiyle 45° açı yapan yarım daire kemerlerin paralel olarak sıralanıp bir yüzey meydana getirmesiyle oluşmaktadır.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan tromp zeminden 355 cm yükseklikten başlayıp 105 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç köşe noktalarından başlayıp kubbe merkezinden geçen doğrudaki, geçiş kuşağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 115-140 cm arasında değişmektedir.

Görünüm: Yarım kubbe etkisi oluşturan tromp yüzeyindeki eğriselliğin derecesi değişiklik göstermekte ve bu görünüm tromp geçiş sisteminin çeşitlenmesine olanak tanımaktadır. Yüzeydeki hareketlenmelerin derecesi, tromp iç yüzeyinin bölümlenme derecesine karşılık gelir. Ayrıca trompların üst kısmında yer alan mukarnaslı elemanlar ve motifler görsel etkiyi desteklemektedir.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde ve kubbeye geçiş elemanında taş malzeme kullanılmıştır.

Resim 3.41. Taş Mescit kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.42. Taş Mescit kubbeye geçiş elemanı

3.2.7. Başarabey (Ferhuniye) Mescidi

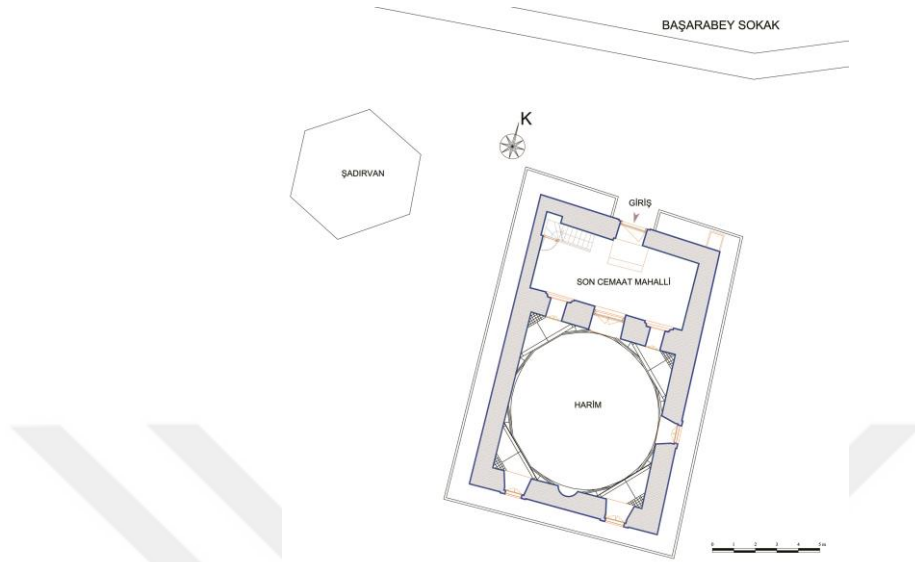
Yapı Selçuklu ilçesi, Ferhuniye Mahallesi, Başarabey Sokak'ta, Alâeddin tepesinin kuzeyinde yer almaktadır. 1219 yılında Emir'i Ahur Zeynüddin Beşare tarafından (Önder, 1971) mescit olarak yaptırılan eser, günümüzde halen mescit olarak kullanılmaktadır.

Resim 3.43. Başarabey Mescidinin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

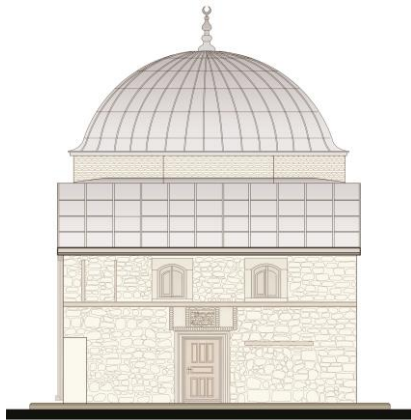
Yapı kare planlı bir harim kısmı ve harimin kuzeyinde yer alan son cemaat mahalliyle birlikte iki mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır (Şekil 3.53). Mescidin son cemaat mahalli tek yöne eğimli çatıyla, harim bölümü ise kubbe ile örtülmüştür.

Tek kubbeli olan yapının kubbeye geçişlerinde üçlü tromp sistemi kullanılmıştır. Mescidin son cemaat mahallinin üstüne sonradan bir mahfil katı eklenmiştir.

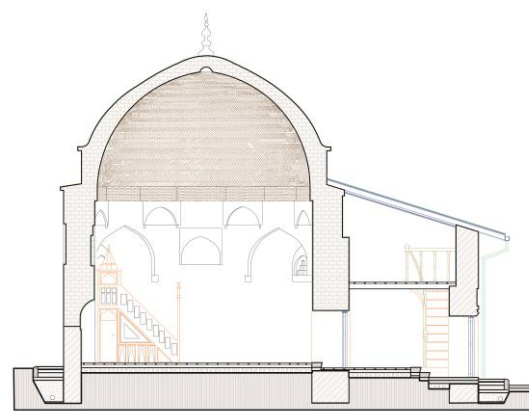

Şekil 3.53. Başarabey Mescidi mevcut planı (Gökalp Proje arşivinden şematize edilmiştir)

Yapının kuzey cephesinde mermer söveli bir giriş kapısı ve üzerinde inşa kitabesi yer almaktadır. Kapının üst kısmında ise taş söveli, basık kemerli iki adet havalandırma penceresi bulunmaktadır. Batı cephesi sağır olarak inşa edilmiştir. Doğu cephesinde taş söveli bir adet havalandırma penceresi ve bunun üzerinde sivri kemerli kör bir niş yer almaktadır. Güney cephesinde ise köşelere yakın, taş söveli iki adet pencere mevcuttur.

Şekil 3.54. Başarabey Mescidi mevcut kuzey cephesi (Gökalp Proje arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.55. Başarabey Mescidi mevcut kesiti (Gökalp Proje arşivinden şematize edilmiştir)

Tümüyle tuğladan inşa edilen Başarabey Mescidi'nin yenilenen giriş bölümünde moloz taş kullanılmıştır (Aktaş Yasa, 2016). Diğer cephelerde ise duvarların alt kısmında moloz taş, üst kısmında ise tuğla malzeme kullanımı görülmektedir. Giriş cephesinde yer alan kapı ve pencerelerde mermer söve bulunmaktadır. Harim bölümünün üstünü örten kubbenin ve medhal bölümünün üstünü örten tek yöne eğimli çatının üzeri kurşun ile kaplanmıştır.

Resim 3.44. Başarabey Mescidi fotoğrafı (Konyalı 1997)

Resim 3.45. Başarabey Mescidi kuzey doğu cephesi

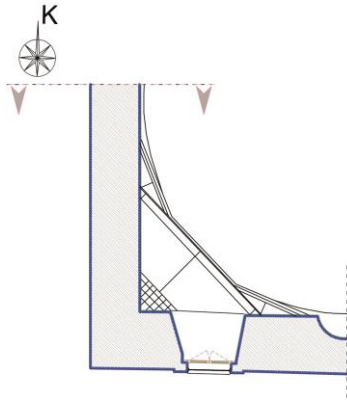
Resim 3.46. Başarabey Mescidi güney cephesi

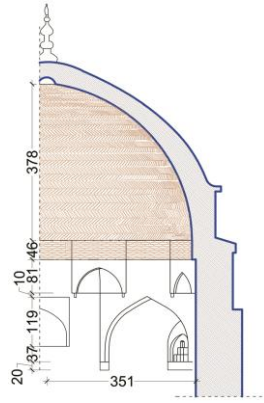
Resim 3.47. Başarabey Mescidi iç mekan

Başarabey Mescidi'nde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

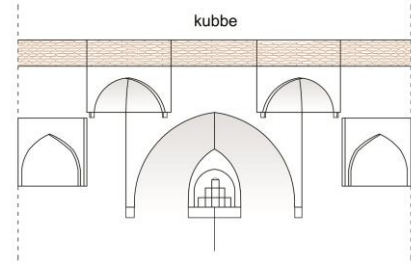
İki mekânlı plan şemasına sahip olan yapının harim kısmı kubbe ile örtülmüştür. 700 cm çapındaki kubbeye geçişte üçlü tromp sistemi kullanılmıştır. Ana trompların içinde, köşelerde içleri mukarnas ile dolu ikincil bir tromp yer almaktadır. Giriş cephesi hariç üç cephede, tromplu geçiş sistemlerinin arasında kör niş bulunmaktadır.

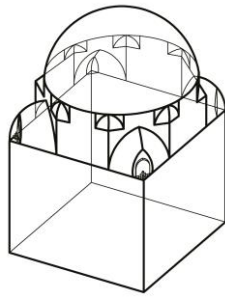
Şekil 3.56. Başarabey Mescidi üçlü tromp sistemi planı

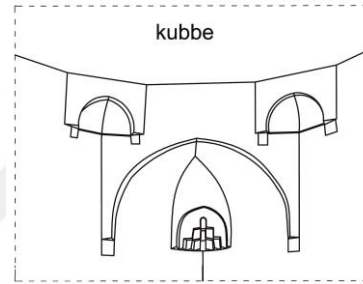
Şekil 3.57. Başarabey Mescidi üçlü tromp sistemi kesiti

Şekil 3.58. Başarabey Mescidi üçlü tromp sistemi görünüşü

Şekil 3.59. Başarabey Mescidi üçlü tromp sistemi şematik gösterim

Şekil 3.60. Başarabey Mescidi üçlü tromp sistemi iç mekân perspektif

Temel birim: Temel birimi çeyrek küre olan kubbeye geçiş elmanı, plan şemasında ilk aşamada sekizgen meydana getiren dört ana tromptan ve ikinci aşama da on altıgen meydana getiren sekiz küçük tromptan oluşmaktadır.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan üçlü tromp sisteminde ana tromp zeminden 285 cm yükseklikten başlayıp 160 cm yükselmektedir. Ana trompun iki yanında bulunan küçük tromplar ise zeminden 453 cm yükseklikten başlayıp 60 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Ana trompun derinliği ve genişliği dört köşede farklılık göstermektedir. Kuzeybatı ve güneydoğu köşelerinde yer alan trompların, köşegen derinliği 160 cm iken genişlik 320 cm, diğer iki köşede köşegen derinliği 150 cm iken genişlik 300 cm'dir. Sekizgenden on altıgene geçişi sağlayan küçük trompların köşegen derinliği 30 cm, genişliği 145 cm'dir. Ana trompun içinde yer alan küçük trompun köşegen derinliği 50 cm, genişliği 95 cm'dir.

Görünüm: Yarım kubbe etkisi oluşturan tromplar, aynı düzeydeki farklı köşeleri farklı ölçeklerde geçerek çokgen plan biçimlenmelerine olanak tanır. Kubbeye geçiş elemanı olan trompların bir üst yapı ögesi olan kasnak, statik yapısının gereği

olarak kubbenin verdiği düşey ve yatay yüklerin karşılanması yanı sıra mekânın yüksekliğini artırarak ferahlatması ile de değer taşır.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde balık sırtı tuğla, kubbeye geçiş elemanında ise şaşırtmalı tuğla uygulanmıştır. Fakat geçiş elemanları günümüzde sıvalıdır.

Resim 3.48. Başarabey Mescidi kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.49. Başarabey Mescidi kubbeye geçiş elemanı

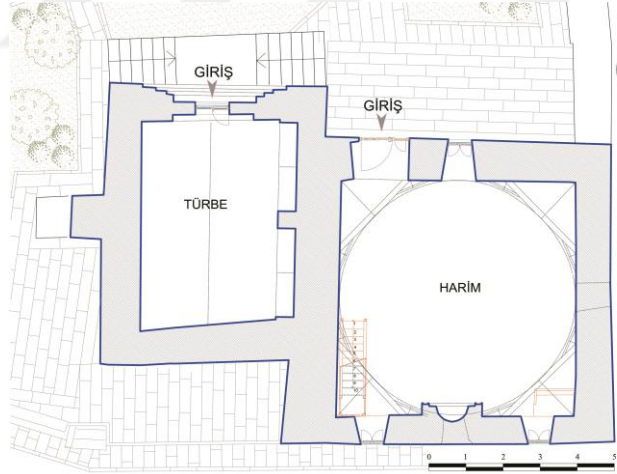
3.2.8. Cemal Ali Dede (Turut) Mescidi

Yapı Meram ilçesi, Selam Mahallesi'nde bulunmaktadır. Mescit, türbe, tekke ve hamamdan oluşan bir zaviye olarak inşa edilen yapının günümüze sadece mescidi ve türbesi ulaşabilmiştir. (Önder, 1971). Mimari üslubundan XIII. Yüzyıla ait olduğu anlaşılan eserin kesin inşa tarihi ve yaptıranı belli değildir.

Resim 3.50. Cemal Ali Dede Mescidinin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

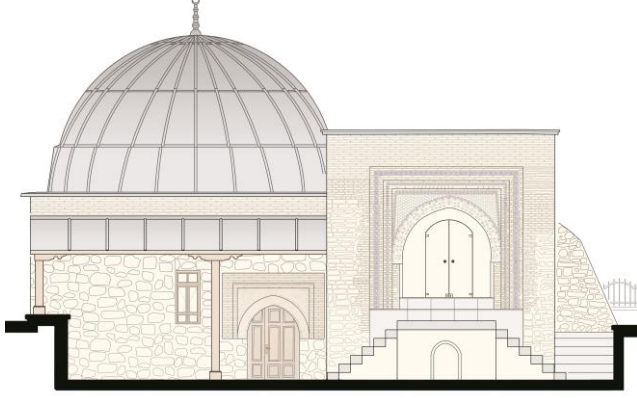
Yapı kare planlı bir harim kısmı ve türbe olmak üzere iki mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır. Mescidin harim bölümü kubbeye, türbe bölümü ise tonoz ile örtülmüştür. Tek kubbeli olan yapının kubbeye geçişinde üçlü tromp sistemi kullanılmıştır.

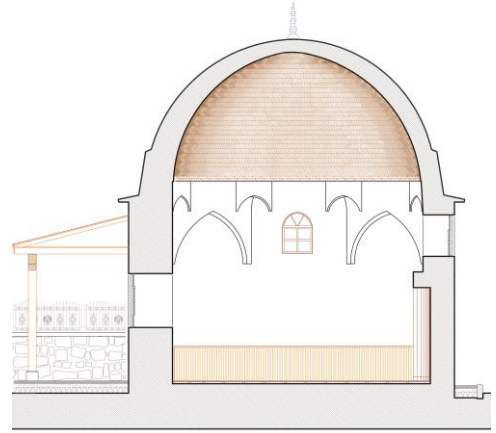
Şekil 3.61. Cemal Ali Dede Mescidi mevcut planı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Mescidin kemerli, ahşap kapılı harim girişi kuzey cephede bulunmaktadır. Giriş kapısının doğusunda ahşap bir havalandırma penceresi yer almaktadır. Güney cephesinde mihrabın sağında ve solunda olmak üzere birer adet havalandırma penceresi vardır. Ayrıca üst kısımda, cephenin ortasında bir adet aydınlatma penceresi bulunmaktadır. Doğu cephesinde üst kısımda, ortada bir adet aydınlatma penceresi yer

almaktadır. Mescidin batısında türbe bulunmaktadır. Türbe bölümünün girişi kuzey cephesinden, mescitten bağımsız olarak yapılmaktadır.

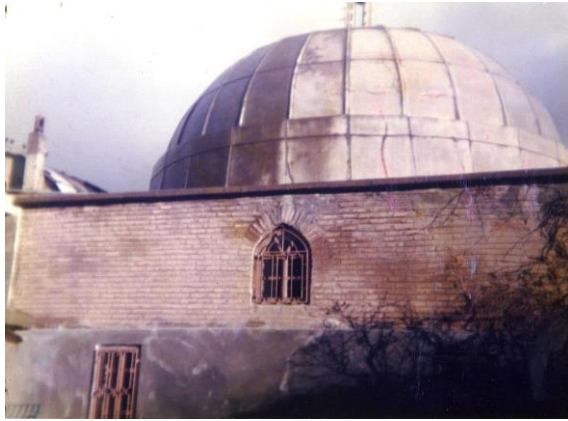

Şekil 3.62. Cemel Ali Dede Mescidi mevcut kuzey cephesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.63. Cemel Ali Dede Mescidi mevcut kesiti (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Mescidin duvarlarının alt kısmında moloz taş, üst kısmında ise tuğla malzeme kullanılmıştır. Türbenin kuzeyinde yer alan sivri kemerli giriş kapısında çini kullanımı görülmektedir. Harim bölümünün üzerini örten kubbe ve türbe bölümünün üzerini örten tonoz kurşunla kaplanmıştır.

Resim 3.51. Cemel Ali Dede Mescidi fotoğrafı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden)

Resim 3.52. Cemel Ali Dede Mescidi kuzey cephesi

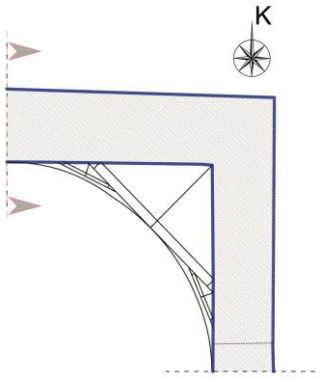
Resim 3.53. Cemel Ali Dede Mescidi güney batı cephesi

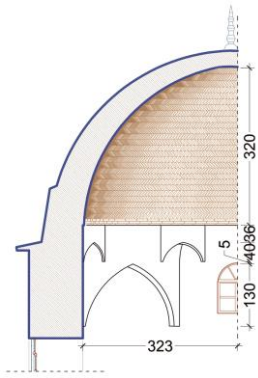
Resim 3.54. Cemel Ali Dede Mescidi iç mekân

Cemel Ali Dede Mescidi'nde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

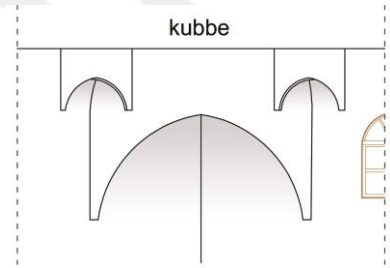
Kare bir harime sahip olan yapının üzeri kubbe ile örtülmüştür. 630 cm çapındaki kubbeye geçiş üçlü tromp sistemi ile sağlanmıştır.

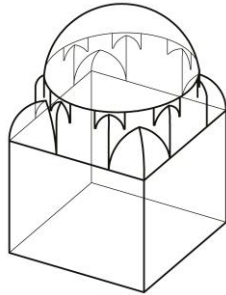
Şekil 3.64. Cemel Ali Dede Mescidi üçlü tromp sistemi planı

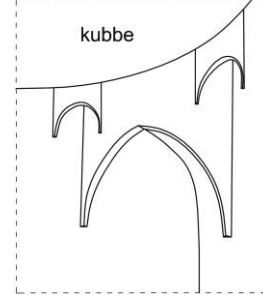
Şekil 3.65. Cemel Ali Dede Mescidi üçlü tromp sistemi kesiti

Şekil 3.66. Cemel Ali Dede Mescidi üçlü tromp sistemi görünüşü

Şekil 3.67. Cemel Ali Dede Mescidi üçlü tromp sistemi şematik gösterim

Şekil 3.68. Cemel Ali Dede Mescidi üçlü tromp sistemi iç mekân perspektif

Temel birim: Temel birimi çeyrek küre olan geçiş sistemi, kubbe eteğinde on altıgen meydana getiren dört ana trompla ve sekiz küçük trompla kurgulanmıştır. Tromplar, duvarların üst seviyesiyle 45° açı yapan kemerlerin paralel olarak sıralanıp bir yüzey meydana getirmesiyle oluşmaktadır.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan üçlü tromp sisteminde ana tromp zeminden 300 cm yükseklikten başlayıp 130 cm yükselmektedir. Ana trompun iki yanında bulunan küçük tromplar ise zeminden 435 cm yükseklikten başlayıp 40 cm yükselmektedir.

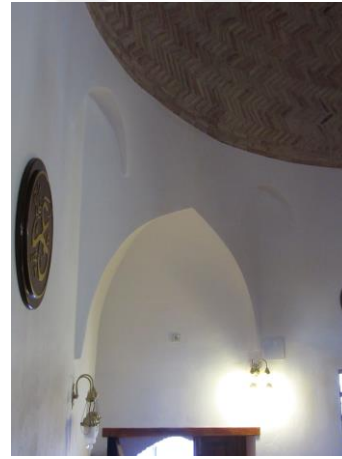
Derinlik/Genişlik: Ana trompun köşegen derinliği 135 cm, küçük trompların köşegen derinliği ise 20 cm'dir. Ana trompun genişliği 275 cm, küçük trompların genişliği ise 100 cm'dir.

Görünüm: Tromplar yarım kubbe etkisi oluşturmaktadır. Dört ana trompla sekizgene dönüşen alt yapı, ana trompun iki yanına yerleştirilen iki küçük trompla on altıgene dönüşmüş ve daha hareketli bir yüzey oluşturularak kubbeye geçiş sağlanmıştır.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde ve kubbeye geçiş elemanında tuğla malzeme kullanımı görülmektedir. Günümüzde kubbeye geçiş elemanı sıvalıdır.

Resim 3.55. Cemel Ali Dede Mescidi kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.56. Cemel Ali Dede Mescidi kubbeye geçiş elemanı

3.2.9. Hoca Hasan Mescidi

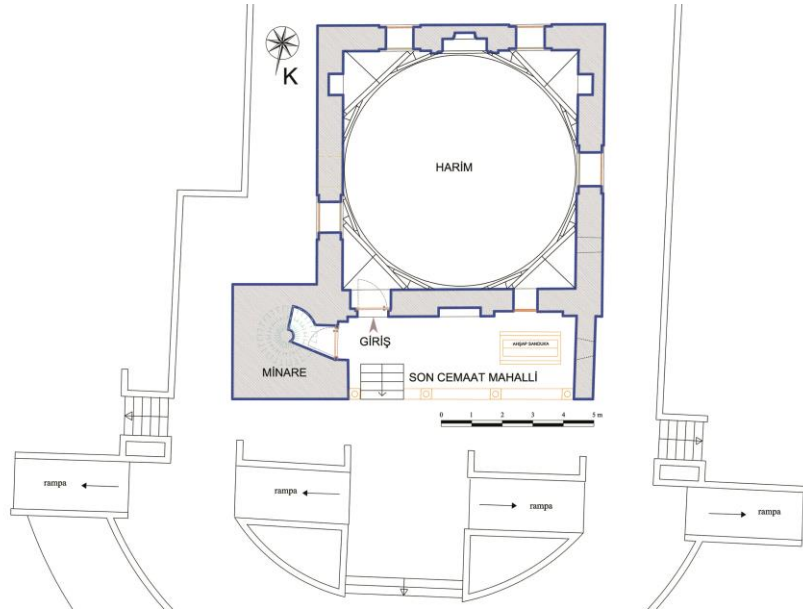
Yapı Meram ilçesi, Abdülaziz Mahallesi'nde Alâeddin tepesinin güneybatısında yer almaktadır. Eser Konyalı Hoca Hasan tarafından yaptırılmıştır (Önder, 1971). XIII. Yüzyıla ait olan eserin kesin inşa tarihi belli değildir. Önder (1971) XIII. Yüzyılın başlarında yapıldığını, Özakin (1998) ise XIII. Yüzyılın ikinci yarısında yapıldığını ileri

sürmektedir. Mescit olarak inşa edilen yapı günümüzde de mescit olarak kullanılmaktadır.

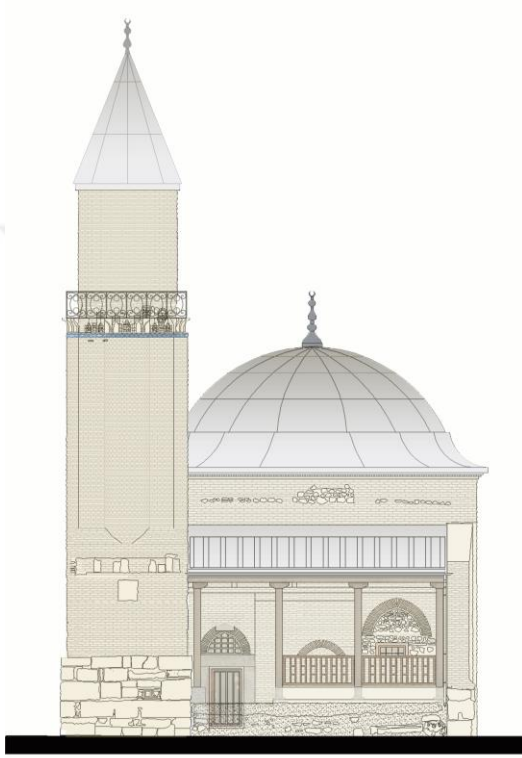
Resim 3.57. Hoca Hasan Mescidinin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

Yapı kare planlı bir harim kısmı, yarı açık medhal bölümü ve minare olmak üzere üç mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır (Şekil 3.69). Mescidin son cemaat mahalli tek yöne eğimli çatıyla, harim bölümü ise kubbeye örtülmüştür. Tek kubbeli olan yapının kubbeye geçişinde üçlü tromp sistemi kullanılmıştır.

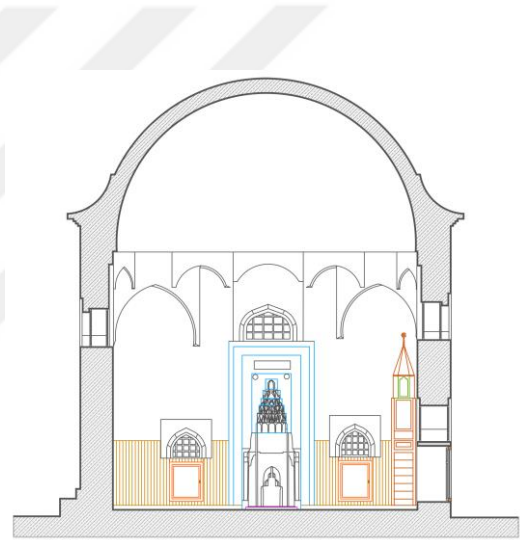

Şekil 3.69. Hoca Hasan Mescidi röleve planı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Mescidin son cemaat mahalli ve ahşap kapılı harim girişi kuzey cephede bulunmaktadır. Girişin batısında bulunan kısım günümüzde ahşap bir paravanla bölünmüş ve hanımlar bölümü olarak ayrılmıştır. Bu bölümde çini kalıntılarının bulunduğu sivri kemerli bir mihrap nişi bulunmaktadır. Bu nişin batısında ise ahşap bir sanduka yer almaktadır. Minarenin girişi ise son cemaat mahallinin doğusundan sağlanmaktadır. Bu girişin üzerinde sivri kemerli kör bir niş bulunmaktadır.

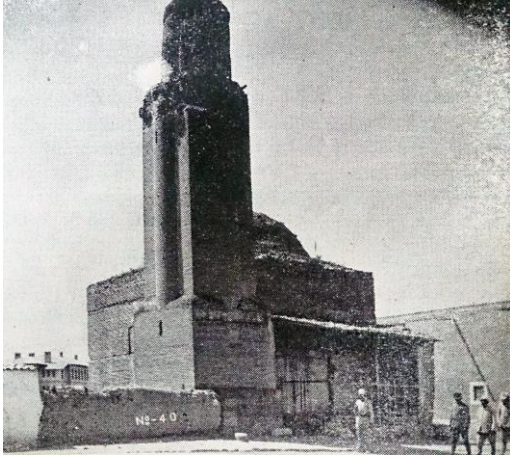

Şekil 3.70. Hoca Hasan Mescidi rölöve kuzey cephesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.71. Hoca Hasan Mescidi rölöve kesit (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Yapıda malzeme olarak duvarların alt kısmında moloz ve kesme taş, üst kısmında tuğla malzeme kullanılmıştır. Kare kaide üzerine dilimli gövdeye sahip minarenin kaide kısmında devşirme malzeme ile kesme taş görülmektedir. Minarenin üst kısmının ve şerefe altının çinilerle süslendiği kalan izlerden anlaşılmaktadır. Harim bölümünün üzerini örten kubbesi ve kuzeyinde bulunan son cemaat mahallini örten tek yöne eğimli çatısı kurşunla kaplanmıştır.

Resim 3.58. Hoca Hasan Mescidi fotoğrafı
(Konyalı 1997)

Resim 3.59. Hoca Hasan Mescidi kuzey cephesi

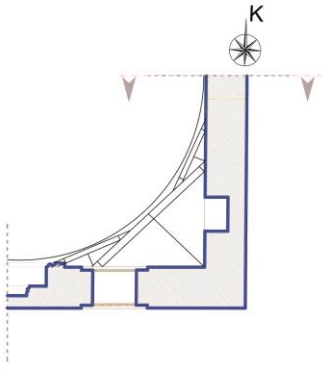
Resim 3.60. Hoca Hasan Mescidi doğu
cephesi

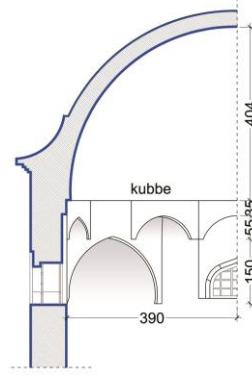
Resim 3.61. Hoca Hasan Mescidi iç mekân

Hoca Hasan Mescidi'nde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

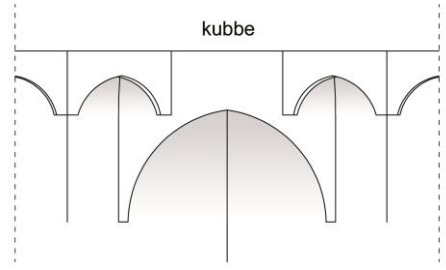
Kare bir harime sahip olan yapının üzeri kubbe ile örtülmüştür. 760 cm çapındaki kubbeye geçiş üçlü tromp sistemi ile sağlanmıştır. Dört ana trompla sekizgene dönüşen alt yapı, ana trompun iki yanına yerleştirilen iki küçük trompla on altıgene dönüşmüş ve kubbeye geçiş sağlanmıştır.

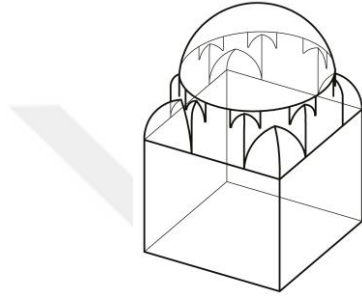
Şekil 3.72. Hoca Hasan Mescidi üçlü tromp sistemi planı

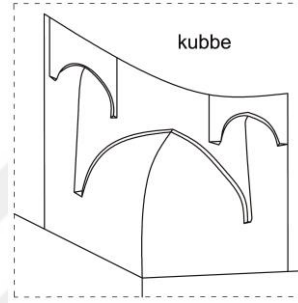
Şekil 3.73. Hoca Hasan Mescidi üçlü tromp sistemi kesiti

Şekil 3.74. Hoca Hasan Mescidi üçlü tromp sistemi görünüş

Şekil 3.75. Hoca Hasan Mescidi üçlü tromp sistemi şematik gösterim

Şekil 3.76. Hoca Hasan Mescidi üçlü tromp sistemi iç mekân perspektif

Temel birim: Temel birimi çeyrek küre olan geçiş sistemi, kubbe eteğinde on altıgen meydana getiren dört ana trompla ve sekiz küçük trompla kurgulanmıştır.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan üçlü tromp sisteminde ana tromp zeminden 420 cm yükseklikten başlayıp 155 cm yükselmektedir. Ana trompün iki yanında bulunan küçük tromplar ise zeminden yaklaşık 565 cm yükseklikten başlayıp 55 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Ana trompün köşegen derinliği 160 cm, küçük trompların köşegen derinliği ise 30-40 cm arasında değişmektedir. Ana trompün genişliği 320 cm, küçük trompların genişliği ise 160 cm'dir.

Görünüm: Tromplar yarım kubbe etkisi oluşturmaktadır. Ana tromp ve üst kısmındaki daha küçük trompların bir araya getirilmesiyle oluşturulan plan biçimlenmelerindeki en sade örneklerdendir.

Yapı malzemesi: Günümüzde kubbe ve kubbeye geçiş elemanı sıvalıdır. Rölöve çalışmalarından yapının kubbesinde ve kubbeye geçiş elemanında malzeme olarak tuğla kullanıldığı belirlenmiştir.

Resim 3.62. Hoca Hasan Mescidi kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.63. Hoca Hasan Mescidi kubbeye geçiş elemanı

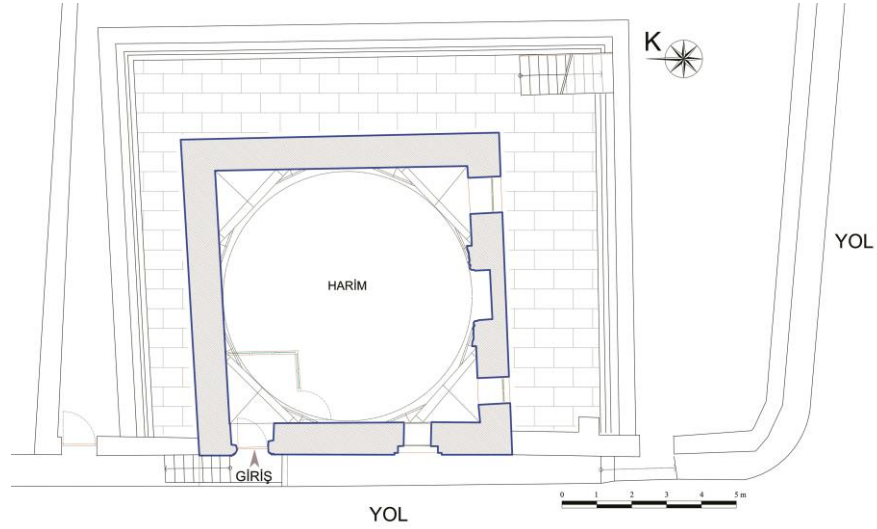
3.2.10 İç Karaaslan Mescidi

Yapı Karatay ilçesi, Şemsitebrizi Mahallesi, Gilisralılar Sokak'ta yer almaktadır. XIII. Yüzyılın ilk yarısında, Vezir Ziyaeddin Kara Arslan tarafından (Önder, 1971) mescit olarak yaptırılan eser, günümüzde halen mescit olarak kullanılmaktadır.

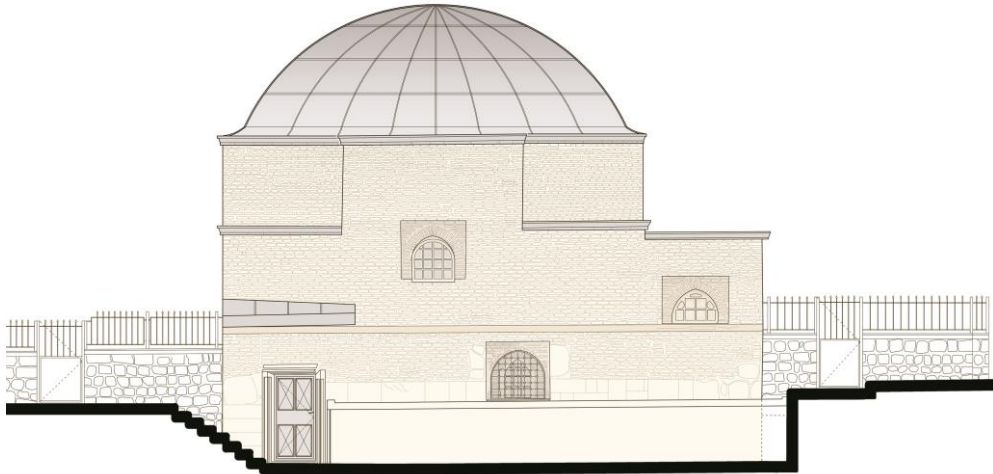
Resim 3.64. İç Karaaslan Mescidi'nin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

Kare planlı bir harimden oluşan yapı, tek mekânlı plan şemasına sahip mescitler grubunda yer almaktadır (Şekil 3.77). Mescide giriş, mescit yol kotundan daha alt kotta kaldığı için, batı cephesinden merdivenle sağlanmaktadır. Üzeri kubbe ile örtülü olan mescidin kubbeye geçişinde üçlü tromp sistemi kullanılmıştır.

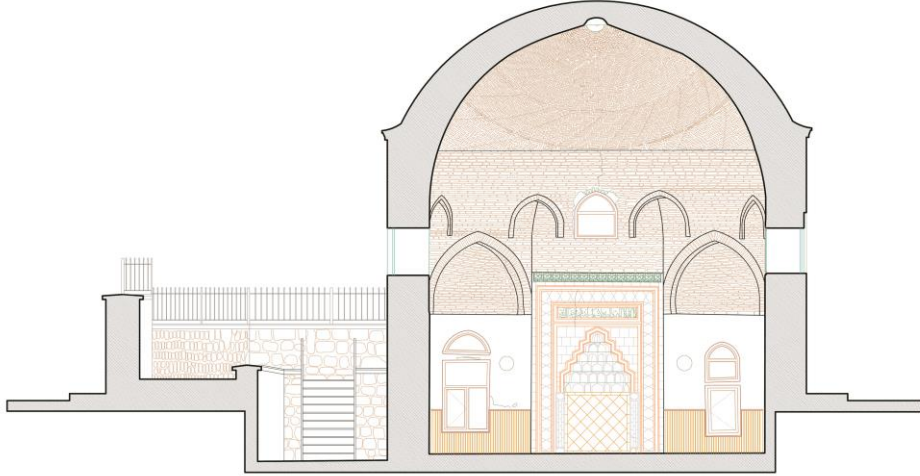

Şekil 3.77. İç Karaaslan Mescidi mevcut planı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Batı cephesinde bulunan harim giriş kapısının güneyinde, üst kısmında çini kalınları bulunan, sivri kemerli bir pencere bulunmaktadır. Aynı cephede üst kotta harim duvarını ortalayacak şekilde ikinci bir pencere yer almaktadır. Kuzey ve doğu cephelerinde, üst kısımda cephenin ortasında birer pencere vardır. Güney cephesinde ise mihrabın doğusunda ve batısında olmak üzere farklı boyutlarda dörtgen birer pencere ve üzerlerinde kemerli ikinci bir pencere bulunmaktadır. Ayrıca üst kısımda, cephenin ortasında bir aydınlatma penceresi yer almaktadır.

Şekil 3.78. İç Karaaslan Mescidi mevcut batı cephesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.79. İÇ Karaaslan Mescidi mevcut kesiti (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Mescidin güney ve batı cephelerinde alt kısımda kesme taş, üst kısmında tuğla, kuzey ve doğu cephelerinde ise alt kısımda moloz taş, üst kısmında tuğla malzeme kullanılmıştır. Tuğla malzemeden inşa edilen kubbe günümüzde kurşun ile kaplanmıştır.

Resim 3.65. İÇ Karaaslan Mescidi fotoğrafı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden)

Resim 3.66. İÇ Karaaslan Mescidi batı cephesi

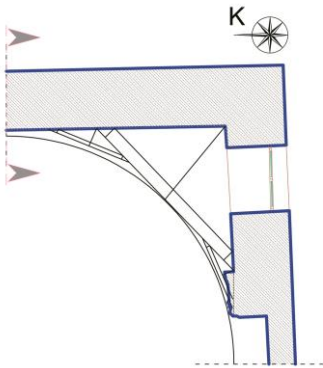
Resim 3.67. İç Karaaslan Mescidi güney doğu cephesi

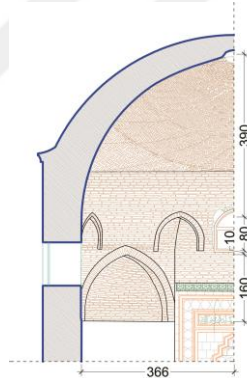
Resim 3.68. İç Karaaslan Mescidi iç mekân

İç Karaaslan Mescidi'nde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

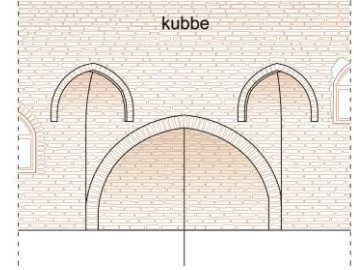
Kare bir harime sahip olan yapının üzeri kubbe ile örtülmüştür. 715 cm çapındaki kubbeye geçiş üçlü tromp sistemi ile sağlanmıştır.

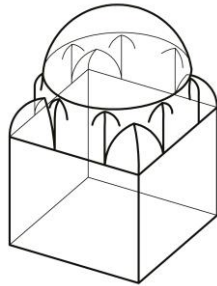
Şekil 3.80. İç Karaaslan Mescidi üçlü tromp sistemi planı

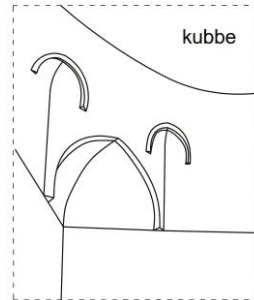
Şekil 3.81. İç Karaaslan Mescidi üçlü tromp sistemi kesiti

Şekil 3.82. İç Karaaslan Mescidi üçlü tromp sistemi görünüşü

Şekil 3.83. İç Karaaslan Mescidi üçlü tromp sistemi şematik gösterim

Şekil 3.84. İç Karaaslan Mescidi üçlü tromp sistemi iç mekân perspektif

Temel birim: Temel birimi çeyrek küre olan kubbeye geçiş elemanı, plan şemasında ilk aşamada sekizgen meydana getiren dört ana tromptan ve ikinci aşama da on altıgen meydana getiren sekiz küçük tromptan oluşmaktadır.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan üçlü tromp sisteminde ana tromp zeminden 300 cm yükseklikten başlayıp 160 cm yükselmektedir. Ana trompun iki yanında bulunan küçük tromplar ise zeminden 470 cm yükseklikten başlayıp 80 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Ana trompun köşegen derinliği 150 cm, genişliği 290 cm'dir. Küçük trompların köşegen derinliği 23-30 cm arasında, genişliği ise 110-130 cm arasında değişmektedir.

Görünüm: Kübik alt yapıdan kubbeye geçişte, ana trompun iki yanına yerleştirilen iki küçük trompla on altıgen plan biçimlenmelerine olanak tanıyan üçlü tromp sistemi, daha hareketli bir yüzey oluşturarak kubbeye geçişi sağlamaktadır. Tromplar yarım kubbe etkisi oluşturmaktadır.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde ve kubbeye geçiş elemanında tuğla malzeme kullanımı görülmektedir. Kubbede tuğlaların dizilim olarak farklı kullanımı, kubbeye estetik açıdan bir zenginlik kazandırmıştır.

Resim 3.69. İç Karaaslan Mescidi kubbesi ve kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.70. İç Karaaslan Mescidi kubbeye geçiş elemanı

3.2.11. Tercüman Mescidi

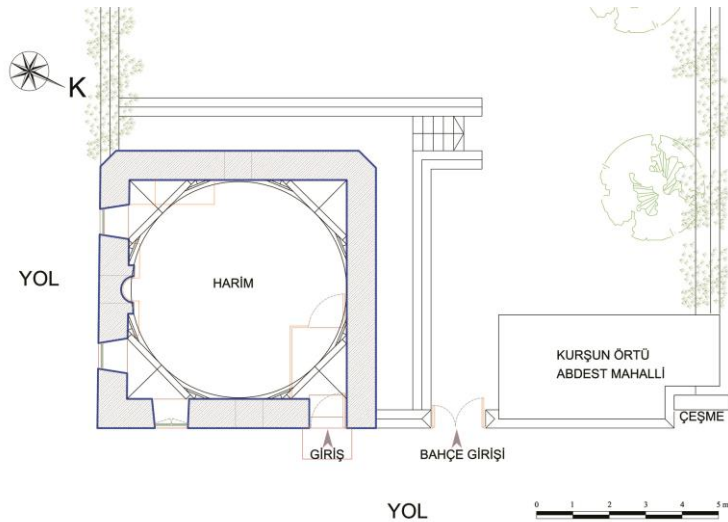
Yapı Karatay ilçesi, Şemsitebrizi Mahallesi, Tercüman Baba Sokak'ta yer almaktadır. Mescidin kitabesi ve vakfiyesi bulunmamaktadır. Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'ın emirlerinden Zahirüddin Mansur Terceman tarafından yaptırıldığı

düşünülmektedir (Önder, 1971). Ayrıca yapının mimari üslubundan ve malzemesinden XIII. Yüzyılın ilk yarısında yapıldığı tahmin edilmektedir (Konyalı, 1997). Mescit olarak inşa edilen yapı günümüzde de mescit olarak kullanılmaktadır.

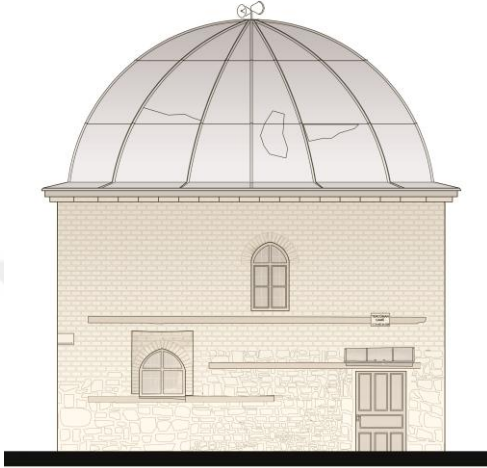
Resim 3.71. Tercüman Mescidi konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

Kare planlı bir harimden oluşan yapı, tek mekânlı plan şemasına sahip mescitler grubunda yer almaktadır (Şekil 3.85). Mescidin girişi doğu cephesinde olup buradan ahşap bir kapıyla harim kısmına ulaşılmaktadır. Üzeri kubbe ile örtülü olan mescidin kubbeye geçişinde üçlü tromp sistemi kullanılmıştır.

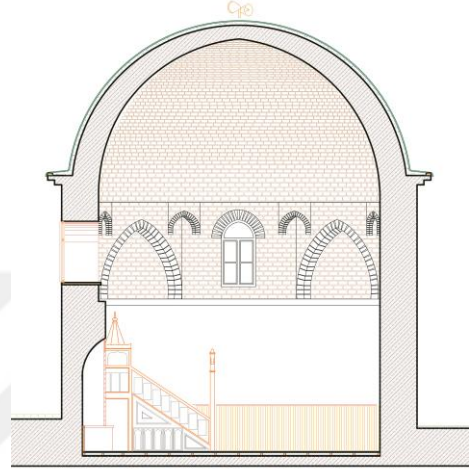

Şekil 3.85. Tercüman Mescidi mevcut planı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Doğu cephesinde bulunan harim giriş kapısının güneyinde alt kısımda bir adet havalandırma penceresi bulunmaktadır. Kuzey cephesi sağır olmakla birlikte, güney cephesinde mihrabın sağında ve solunda olmak üzere iki adet havalandırma penceresi yer almaktadır. Güney, doğu ve batı cephelerinde üst kısımda birer adet aydınlatma penceresi bulunmaktadır.

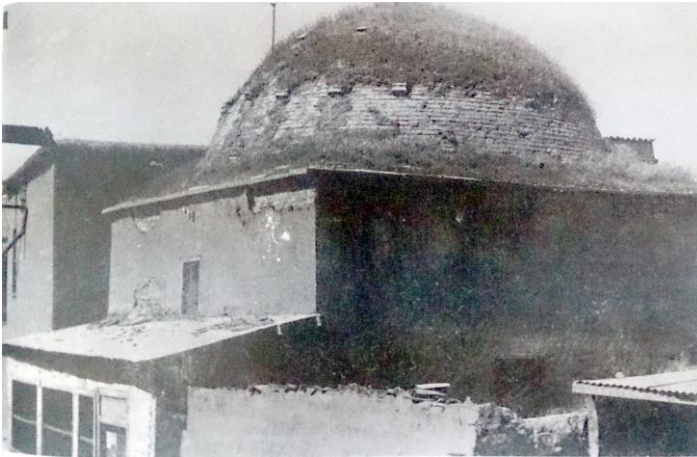

Şekil 3.86. Tercüman Mescidi mevcut doğu cephesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.87. Tercüman Mescidi mevcut kesiti (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Yapıda malzeme olarak duvarların alt kısmında moloz taş, üst kısmında tuğla malzeme kullanılmıştır. Tuğla malzemeden inşa edilen kubbe günümüzde kurşun kaplıdır.

Resim 3.72. Tercüman Mescidi fotoğrafı (Konyalı 1997)

Resim 3.73. Tercüman Mescidi kuzey doğu cephesi

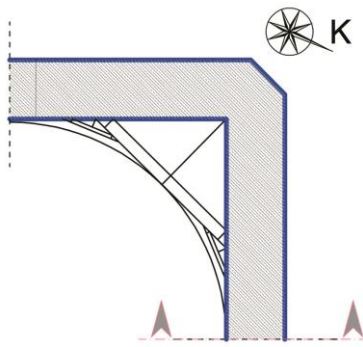
Resim 3.74. Tercüman Mescidi güney batı cephesi

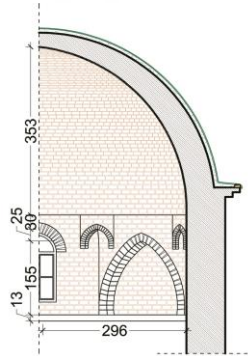
Resim 3.75. Tercüman Mescidi iç mekân

Tercüman Mescidi'nde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

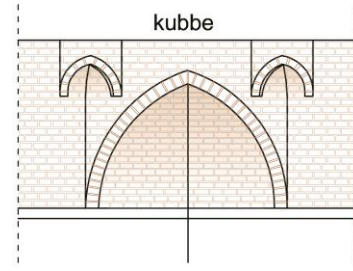
Kare bir harime sahip olan yapının üzeri kubbe ile örtülmüştür. 592 cm çapındaki kubbeye geçiş üçlü tromp sistemi ile sağlanmıştır. Dört ana trompla sekizgene dönüşen alt yapı, ana trompun iki yanına yerleştirilen iki küçük trompla on altıgene dönüşmüş ve daha hareketli bir yüzey oluşturularak kubbeye geçiş sağlanmıştır.

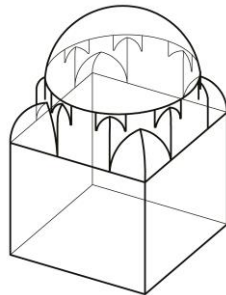
Şekil 3.88. Tercüman Mescidi üçlü tromp sistemi planı

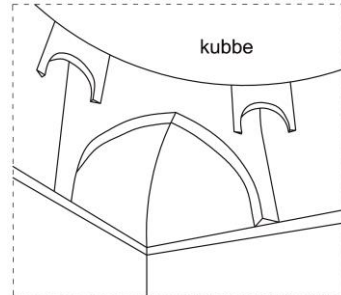
Şekil 3.89. Tercüman Mescidi üçlü tromp sistemi kesiti

Şekil 3.90. Tercüman Mescidi üçlü tromp sistemi görünüşü

Şekil 3.91. Tercüman Mescidi üçlü tromp sistemi şematik gösterim

Şekil 3.92. Tercüman Mescidi üçlü tromp sistemi iç mekân perspektif

Temel birim: Temel birimi çeyrek küre olan kubbeye geçiş elamanı, plan şemasında ilk aşamada sekizgen meydana getiren dört ana tromptan ve ikinci aşama da on altıgen meydana getiren sekiz küçük tromptan oluşmaktadır.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan üçlü tromp sisteminde ana tromp zeminden 330 cm yükseklikten başlayıp 155 cm yükselmektedir. Ana trompun iki yanında bulunan küçük tromplar ise zeminden 470 cm yükseklikten başlayıp 40 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Ana trompun köşegen derinliği 125 cm, küçük trompların köşegen derinliği ise 17 cm'dir. Ana trompun genişliği 255 cm, küçük trompların genişliği ise 83 cm'dir.

Görünüm: Kare planlı alt yapıdan kubbeye geçişte çokgen plan biçimlenmelerine olanak tanıyan üçlü tromp sistemi, aynı düzeydeki kubbe eteğine geçişi on altı gene dönüşerek sağlamaktadır. Tromplar yarım kubbe etkisi oluşturmaktadır.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde ve kubbeye geçiş elemanında tuğla malzeme kullanımı görülmektedir.

Resim 3.76. Tercüman Mescidi kubbesi ve kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.77. Tercüman Mescidi kubbeye geçiş elemanı

3.2.12. Zenburi Mescidi

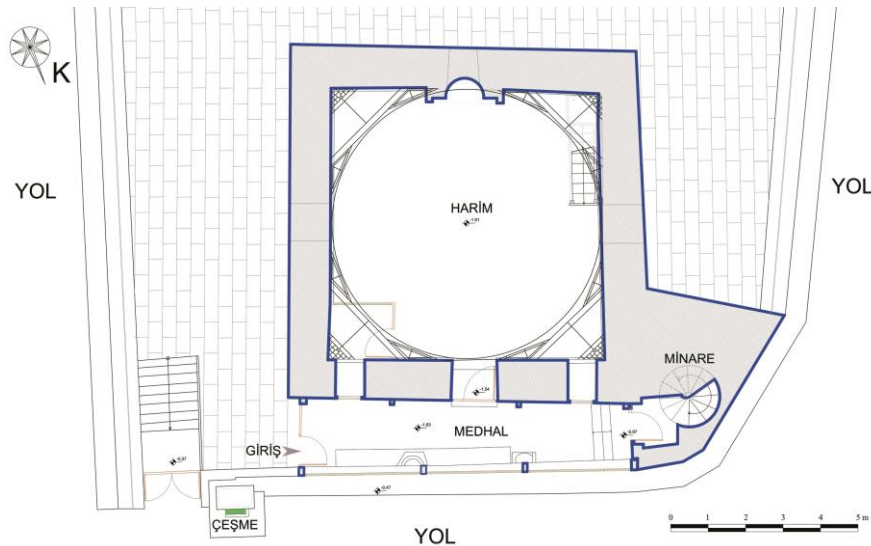
Yapı Karatay ilçesi, Şemsitebrizi Mahallesi, Müftüler Sokak'ta yer almaktadır. Mescidin kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Yapının mimari üslubundan ve inşa malzemesinden Selçuklu Dönemi eseri olduğu tahmin edilmektedir

(Konyalı, 1997). Mescit olarak inşa edilen yapı günümüzde de mescit olarak kullanılmaktadır.

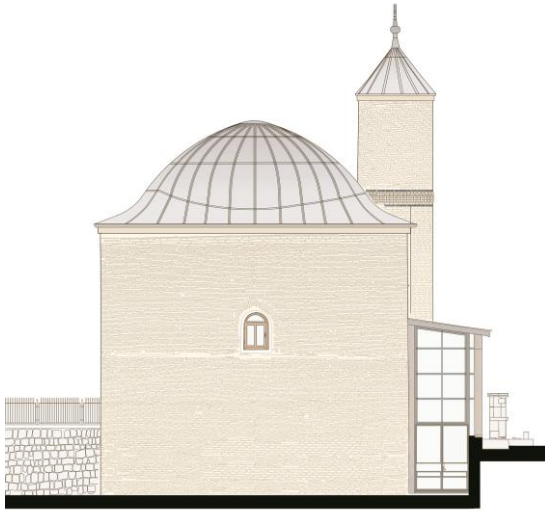
Resim 3.78. Zenburi Mescidinin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

Yapı kare planlı harim kısmı, medhal bölümü ve minare olmak üzere üç mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır (Şekil 4.93). Mescidin kuzeyindeki tonozlu son cemaat mahalli yıkılmış yerine tek yöne eğimli çatıyla örtülü, ahşap camekanlı bir bölüm yapılmıştır (Önder, 1971). Harim bölümünün üzeri ise kubbe ile örtülmüş ve kubbeye geçişinde üçlü tromp sistemi kullanılmıştır.

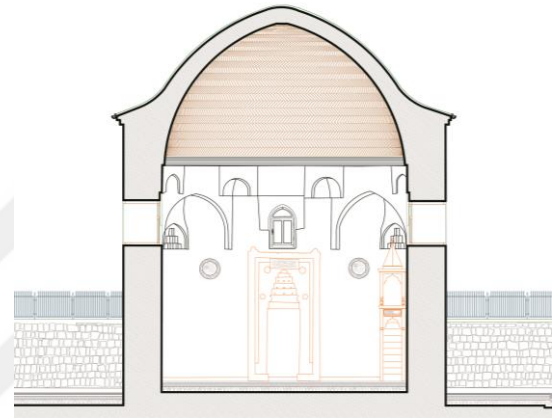

Şekil 3.93. Zenburi Mescidi mevcut planı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Mescidin son cemaat mahalline doğu cephesinden, harim bölümüne kuzey cephesinden giriş yapılmaktadır. Minare bölümüne ise son cemaat mahallinin batı cephesinden ulaşılmaktadır. Harime giriş kapısının doğusunda ve batısında birer adet pencere bulunmaktadır. Ayrıca güney, doğu ve batı cephelerinde üst kısımda, cephelerin ortasında birer aydınlatma penceresi yer almaktadır.

Şekil 3.94. Zenburi Mescidi mevcut doğu cephesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.95. Zenburi Mescidi mevcut kesiti (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Yapının duvarlarında tamamen tuğla malzeme kullanılmıştır. Sekizgen gövdeli minarenin üst bölümünde kuşak şeklinde çini kullanıldığı kalan izlerden anlaşılmaktadır. Günümüzde kubbesi ve kuzeyinde bulunan son cemaat mahallinin çatısı kurşunla kaplıdır.

Resim 3.79. Zenburi Mescidi fotoğrafı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden)

Resim 3.80. Zenburi Mescidi fotoğrafı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden)

Resim 3.81. Zenburi Mescidi kuzey doğu cephesi

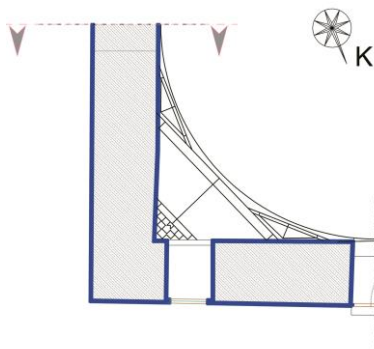
Resim 3.82. Zenburi Mescidi medhal bölümü

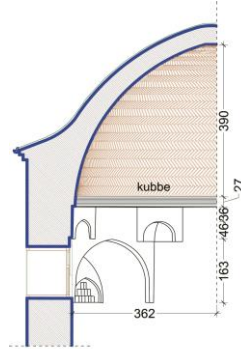
Resim 3.83. Zenburi Mescidi harim bölümü

Zenburi Mescidinde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

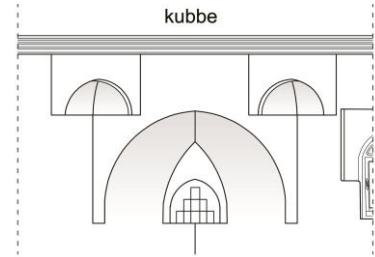
Üç mekanlı plan şemasına sahip olan yapının harim kısmı kubbe ile örtülmüştür. 720 cm çapındaki kubbeye geçişte üçlü tromp sistemi kullanılmıştır. Ana trompların içinde, köşelerde içleri mukarnas ile dolu ikincil bir tromp yer almaktadır. Giriş cephesi hariç üç cephede, tromplu geçiş sistemlerinin arasında aydınlatma pencereleri bulunmaktadır.

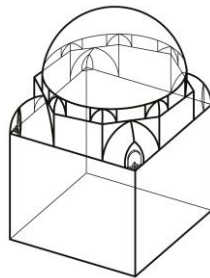
Şekil 3.96. Zenburi Mescidi üçlü tromp sistemi planı

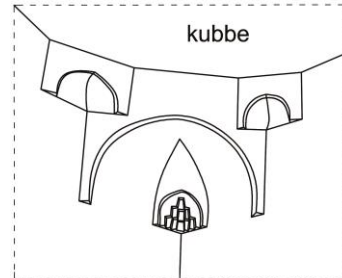
Şekil 3.97. Zenburi Mescidi üçlü tromp sistemi kesiti

Şekil 3.98. Zenburi Mescidi üçlü tromp sistemi görünüşü

Şekil 3.99. Zenburi Mescidi üçlü tromp sistemi şematik gösterim

Şekil 3.100. Zenburi Mescidi üçlü tromp sistemi iç mekân perspektif

Temel birim: Temel birimi çeyrek küre olan kubbeye geçiş elemanı, plan şemasında ilk aşamada sekizgen meydana getiren dört ana tromptan ve ikinci aşama da on altıgen meydana getiren sekiz küçük tromptan oluşmaktadır.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan üçlü tromp sisteminde ana tromp zeminden 385 cm yükseklikten başlayıp 163 cm yükselmektedir. Ana trompun iki yanında bulunan küçük tromplar ise zeminden 540 cm yükseklikten başlayıp, yüksekliği 52-55 cm arasında değişmektedir.

Derinlik/Genişlik: Ana trompun derinliği ve genişliği batı ve doğu cephelerindeki tromplarda farklılık göstermektedir. Batı cephesindeki trompların köşegen derinliği 136 cm iken genişlik 280 cm, doğu cephesindeki trompların köşegen derinliği 145 cm iken genişlik 290 cm'dir. Sekizgenden on altıgene geçişi sağlayan küçük trompların köşegen derinliği 28 cm, genişliği 147 cm'dir. Ana trompun içinde yer alan küçük trompun köşegen derinliği 50 cm, genişliği 95 cm'dir.

Görünüm: Yarım kubbe etkisi oluşturan tromplar, aynı düzeydeki farklı köşeleri farklı ölçülerde geçerek çokgen plan biçimlenmelerine olanak tanımaktadır. Üçlü tromp kuruluşunda büyük tromp kemerinin üst noktasının iki yanına küçük tromplar eklenmesiyle kubbe kaidesi on altıgene oturmaktadır.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde balık sırtı tuğla, kubbeye geçiş elemanında ise şaşırtmalı tuğla uygulanmıştır. Fakat kubbeye geçiş elemanları günümüzde sıvalıdır.

Resim 3.84. Zenburi Mescidi kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.85. Zenburi Mescidi kubbeye geçiş elemanı

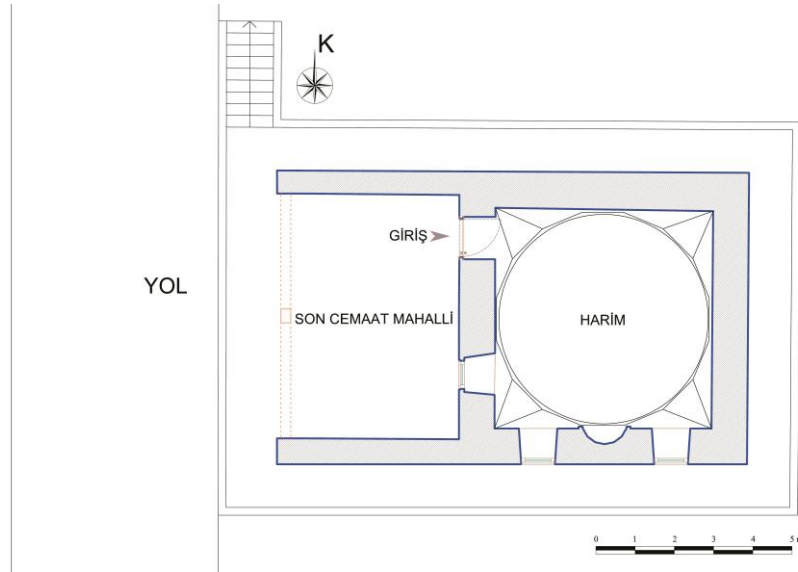
3.2.13. Aksinne Mescidi

Yapı Meram ilçesi, Aksinne Mahallesi'nde Hacı Fettah Mezarlığı'nın batısında yer almaktadır. XIII. Yüzyılda inşa edildiği bilinen yapının kesin yapım tarihi ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Mescit olarak inşa edilen yapı günümüzde halen mescit olarak kullanılmaktadır.

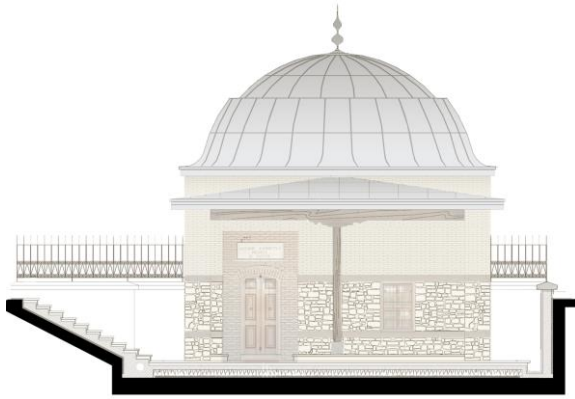
Resim 3.86. Aksinne Mescidinin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

Kare planlı bir harim kısmı ve yarı açık medhal bölümünden oluşan yapı, iki mekanlı plan şemasına sahip mescitler grubunda yer almaktadır (Şekil 3.101). Mescidin bahçesine giriş, mescit yol kotundan daha alt kotta kaldığı için, kuzey cephesinden merdivenle sağlanmaktadır. Mescidin girişi batı cephesinde olup önce yarı açık medhal kısmına oradan da bir kapıyla harim kısmına geçilmektedir. Yapının harim kısmının üzeri kubbe ile örtülürken, üç tarafı kapalı medhal kısmının üzeri ahşap kirişlemeli bir çatıyla kapatılmıştır. Harim kısmında yer alan kubbeye geçiş, köşe grubu yapan üçgenli kuşak ile sağlanmıştır.

Şekil 3.101. Aksinne Mescidi mevcut planı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Batı cephesinde bulunan harimin giriş kapısının güneyinde bir adet havalandırma penceresi bulunmaktadır. Kuzey ve doğu cepheleri sağır olmakla birlikte, güney cephesinde mihrabın sağında ve solunda birer adet havalandırma penceresi yer almaktadır.

Şekil 3.102. Aksinne Mescidi mevcut batı cephesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.103. Aksinne Mescidi mevcut kesiti (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Cephe de malzeme olarak yapının alt kısımlarında moloz taş kullanılırken üst kısımlarda tuğla malzeme kullanılmıştır. Tuğla malzemeden inşa edilen kubbenin dışı kurşun malzeme ile kaplanmıştır. Konya il merkezi taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları envanterinde (2010) Aksinne Mescidi'nin restorasyon çalışmalarında Selçuklu dönemine ait çini ve alçı parçalarının bulunduğu söylenmektedir. 1982 yılında tescil edilen yapının son cemaat bölümü zaman içerisinde çeşitli müdahaleler görmüş ve

özgün halinden uzaklaşmış olsa da yapılan restorasyon çalışmalarıyla bu yanlış uygulamalar düzeltilmiştir.

Resim 3.87. Aksinne Mescidi güney-batı cephesi

Resim 3.88. Aksinne Mescidi kuzey-doğu cephesi

Resim 3.89. Aksinne Mescidi medhal bölümü

Resim 3.90. Aksinne Mescidi kubbesi ve kubbeye geçiş elemanı

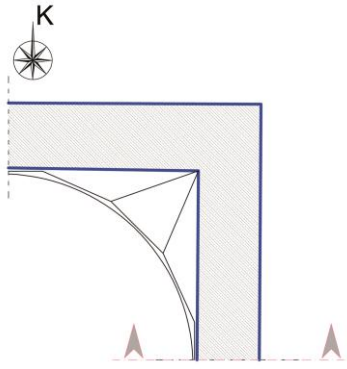
Resim 3.91. Aksinne Mescidi iç mekân

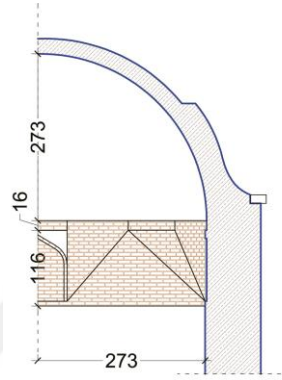
Resim 3.92. Aksinne Mescidi mihrabı

Aksinne Mescidinde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

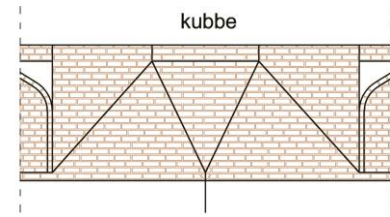
İki mekânlı plan şemasına sahip olan yapının üzeri kubbe ile örtlmüştür. 530 cm çapındaki kubbeye geçiş köşe grubu yapan üçgenli kuşak ile sağlanmıştır. Üçgenli geçiş kuşaklarının arasında dört cephede de sivri kemerli kör nişler bulunmaktadır. Sivri kemerli kör nişlerin üzerinde, nişleri kareye tamamlayan çini motifleri yer almaktadır.

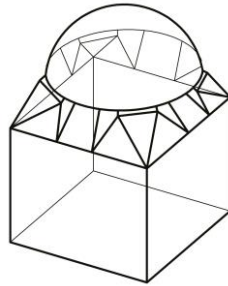
Şekil 3.104. Aksinne Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak planı

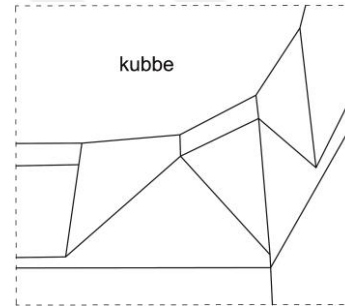
Şekil 3.105. Aksinne Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak kesiti

Şekil 3.106. Aksinne Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak görünüşü

Şekil 3.107. Aksinne Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak şematik gösterim

Şekil 3.108. Aksinne Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak iç mekân perspektif

Temel birim: Geçiş kuşağı üzerinde yer alan fakat birim öğeleri kuşak üzerinde yayılmayan, sadece köşelerde bulunan geçiş elemanının temel birimi üçgendir.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan üçgenli kuşak ögesi zeminden 270 cm yükseklikten başlayıp 116 cm kadar yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç köşe noktalarından başlayıp kubbe merkezinden geçen doğrudaki, geçiş kuşağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 120 cm'dir. Orta aksta bulunan üçgenin kubbe başlangıç seviyesiyle birleşen tabanı uzunluğu 110 cm'dir. Merkezde bulunan üçgen elemanın bir dış aksında yer alan birim üçgenlerin kare alt yapı ile birleşen taban uzunlukları 225 cm'dir. En dış aksta

kalan, bir kenarı kör niş ile bütünleşen birim üçgenlerin kubbe eteğiyle birleşen taban uzunluğu ise 108 cm'dir.

Görünüm: Köşelerde 5 adet üçgen geçiş ögesi bulunmaktadır. Bir ters bir düz şekilde birleşen üçgenler kubbe başlangıç seviyesinde on altıgen oluşturarak kubbeye geçiş sağlanmaktadır. Yapının bir köşesinde bulunan geçiş elemanları, kubbe merkezinden geçen köşegenlere göre kendi içinde simetriktr.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde balık sırtı şeklinde derzli tuğla kullanılırken, kubbeye geçiş elemanında şaşırtmalı şekilde uygulanan tuğla kullanılmaktadır. Tuğla boyutları 5 cm-20 cm'dir.

Resim 3.93. Kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.94. Sivri kemerli kör nişler

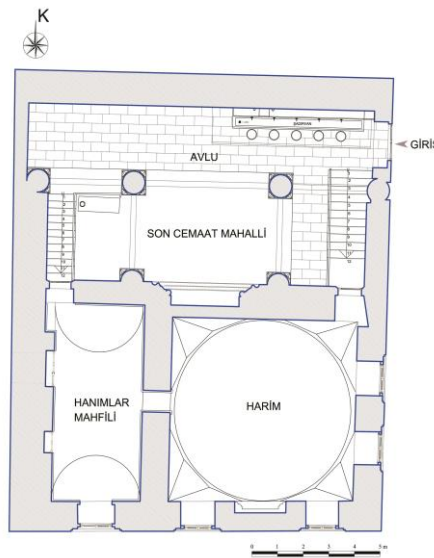
3.2.14. Bulgur Dede Mescidi

Yapı Meram ilçesi, Şükran Mahallesi, Bulgur Tekke Sokak'ta yer almaktadır. Mimari üslubundan XIII. Yüzyıla ait olduğu anlaşılan eserin kesin inşa tarihi ve yaptıranı belli değildir. Mescit olarak inşa edilen yapı günümüzde de mescit olarak kullanılmaktadır.

Resim 3.95. Bulgur Dede Mescidinin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

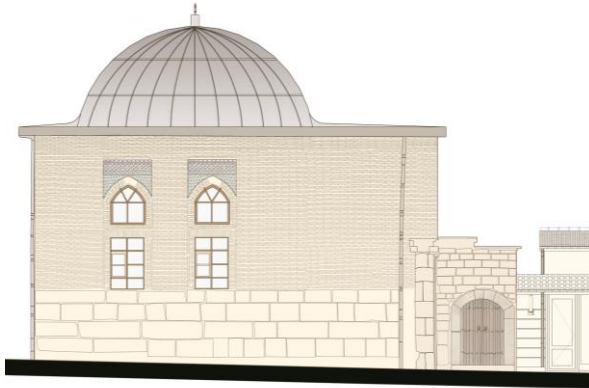
Yapı kare planlı harim kısmı, medhal bölümü ve harim kısmının batısına eklenmiş ikinci bir mekanla birlikte üç mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır (Şekil 3.109). Harim bölümünün üzeri kubbeye, harimin batısındaki mekân ise tonozla örtülmüştür. Tek kubbeli olan mescidin kubbeye geçişinde köşe grubu yapan üçgenli kuşak kullanılmıştır.

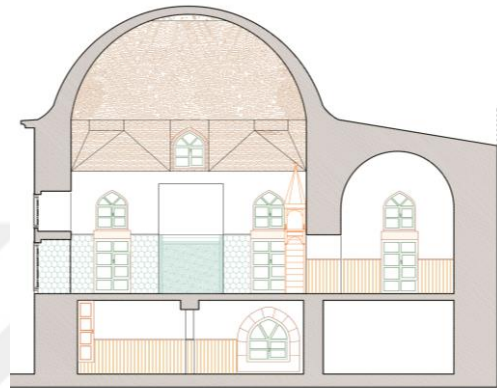
Şekil 3.109. Bulgur Dede Mescidi mevcut planı

Mescidin bahçesine doğu cephesinde yer alan basık kemerli, ahşap bir kapıdan girilmektedir. Avlunun güneyinde, harim bölümünün ise kuzeyinde, iki taş sütuna oturan üzeri betonarmeyle örtülü medhal bölümü bulunmaktadır. Konyalı (1997) son cemaat yerinin güney duvarında yer alan iki sütunun karşısına rastlayan noktalardaki

izlerden bu kısmın daha önceden kubbelerle örtülmüş olabileceğini söylemektedir. Medhalin güney cephesinde mukarnaslı, taştan büyük bir mihrap yer almaktadır. Medhalin doğu cephesinde harim bölümüne girişi sağlayan, batı cephesinde ise günümüzde hanımlar mahfili olarak kullanılan bölüme girişi sağlayan taş bir merdiven bulunmaktadır. Harimin batısındaki kapıdan günümüzde hanımlar mahfili olan kısma geçilmektedir.

Şekil 3.110. Bulgur Dede Mescidi mevcut doğu cephesi (Gökalp Proje arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.111. Bulgur Dede Mescidi mevcut kesiti

Yapı da duvarların alt kısmında kesme taş, üst kısmında ise derzli tuğla malzeme kullanılmıştır. İç mekânda harim bölümünün duvarlarının alt kısmında ve dış cephede sivri kemerli pencerelerin üst kısmında çini kullanımı görülmektedir. Yapının tuğladan inşa edilen kubbesi günümüzde kurşun ile kaplanmıştır.

Resim 3.96. Bulgur Dede Mescidi fotoğrafı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden)

Resim 3.97. Bulgur Dede Mescidi güney doğu cephesi

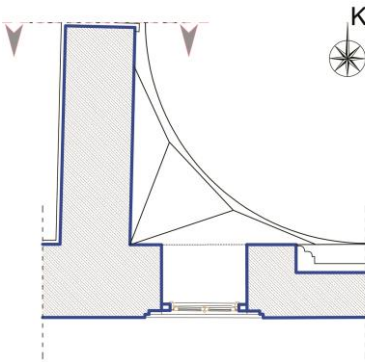
Resim 3.98. Bulgur Dede Mescidi medhal bölümü

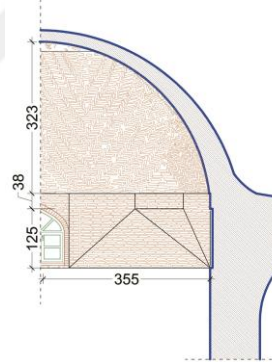
Resim 3.99. Bulgur Dede Mescidi iç mekân

Bulgur Dede Mescidi'nde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

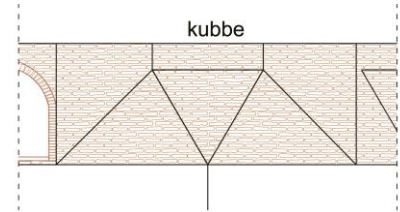
Üç mekânlı plan şemasına sahip olan yapının harim bölümünün üzeri kubbe ile örtülmüştür. 690 cm çapındaki kubbeye geçiş köşe grubu yapan üçgenli kuşak ile sağlanmıştır. Güney cephesinde üçgenli geçiş kuşaklarının arasında bir aydınlatma penceresi bulunurken, kuzey cephede sivri kemerli kör bir niş yer almaktadır.

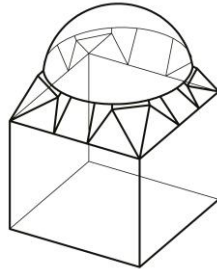
Şekil 3.112. Bulgur Dede Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak planı

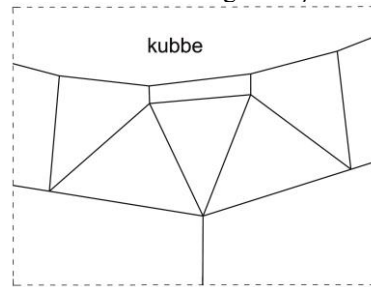
Şekil 3.113. Bulgur Dede Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak kesiti

Şekil 3.114. Bulgur Dede Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak görünüşü

Şekil 3.115. Bulgur Dede Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak şematik gösterim

Şekil 3.116. Bulgur Dede Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak iç mekân perspektif

Temel birim: Geçiş kuşağı üzerinde yer alan fakat birim öğeleri kuşak üzerinde yayılmayan, sadece köşelerde bulunan geçiş elemanının temel birimi üçgendir.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan üçgenli kuşak ögesi zeminden 360 cm yükseklikten başlayıp 124 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç köşe noktalarından başlayıp kubbe merkezinden geçen doğrudaki, geçiş kuşağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 150 cm'dir. Köşelerde bulunan 5 adet birim üçgenden orta aksta bulunan üçgenin kubbe başlangıç seviyesiyle birleşen tabanı uzunluğu 145 cm'dir. Merkezde bulunan üçgen elemanın bir dış aksında yer alan birim üçgenlerin kare alt yapı ile birleşen taban uzunlukları 285 cm'dir. En dış aksta kalan birim üçgenlerin kubbe eteğiyle birleşen taban uzunluğu ise 140 cm'dir.

Görünüm: Köşelerde bulunan 5 adet üçgen geçiş ögesi bir ters bir düz şekilde birleşerek kubbe başlangıç seviyesinde on altıgen oluşturmaktadır. Yapının bir köşesinde bulunan geçiş elemanları, kubbe merkezinden geçen köşegenlere göre kendi içinde simetriktir.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde ve kubbeye geçiş elemanında tuğla malzeme kullanılmıştır. Kubbe de tuğla malzemenin farklı bir biçimde örülmesiyle farklı bir görsellik oluşturulmuştur.

Resim 3.100. Bulgur Dede Mescidi kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.101. Bulgur Dede Mescidi kubbeye geçiş elemanı

3.2.15. Halka Beğüş Mescidi

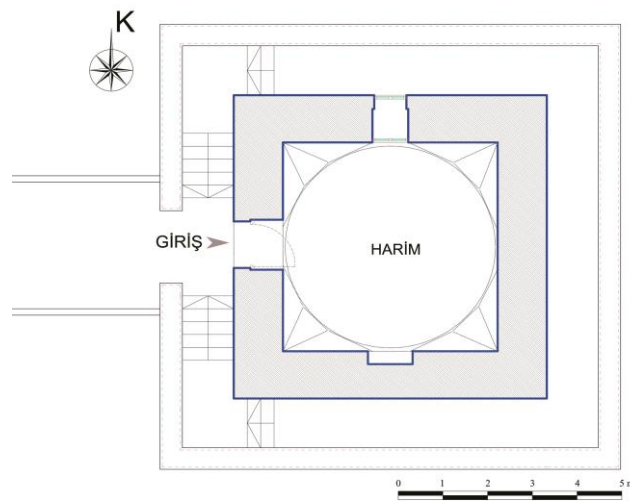
Yapı Karatay ilçesi, Kalenderhane Mahallesi, Ankara Caddesi'nde, Musalla Mezarlığının ana giriş kapısının karşısında yer almaktadır. Kitabesi olmayan mescidin XIII. Yüzyılın ilk çeyreğine ait olduğu bilinmektedir. Ancak mescidin yapısını ve

yaptırmasını gösteren hiçbir bilgi bulunmamaktadır (Konyalı, 1997). Yapı günümüzde dini sohbetlerin yapıldığı bir mekân olarak kullanılmaktadır.

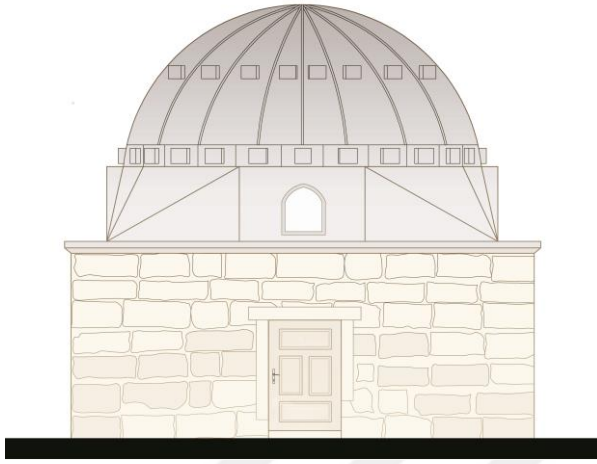
Resim 3.102. Halka Beğüş Mescidi'nin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

Kare planlı harim kısmına sahip olan eser, tek mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır (Şekil 3.117). İki kattan oluşan yapı aslında türbe olarak inşa edilmiş, fakat daha sonra sandukalar kaldırılarak mescit haline getirilmiştir (Konyalı, 1997). Harim bölümünün üzeri kubbeye, bodrum katta bulunan türbe bölümünün üzeri ise tonozla örtülmüştür. Tek kubbeli olan mescidin kubbeye geçişinde köşe grubu yapan üçgenli kuşak kullanılmıştır.

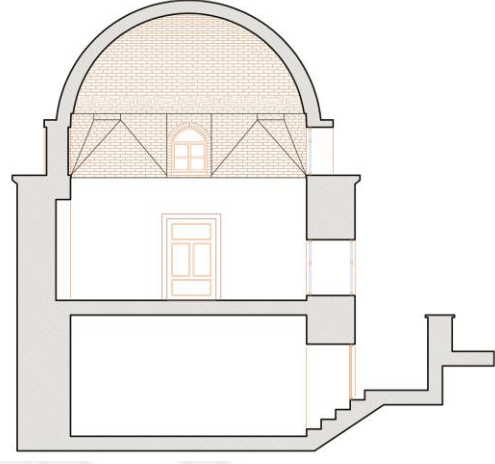

Şekil 3.117. Halka Beğüş Mescidi mevcut planı

Mescidin bahçesine batı cephesinde yer alan ana yoldan giriş yapılmaktadır. Yapının batı cephesinde mescit bölümüne girişi sağlayan ahşap bir kapı yer almaktadır. Güney ve doğu cepheleri sağır olan mescidin, kuzey cephesinin alt kısmında türbe bölümüne girişi sağlayan demir bir kapı bulunmaktadır. Kapının üst kısmında dörtgen bir pencere vardır. Kare alt yapı ile kubbe arasında yer alan kasnakta, kuzey, doğu ve batı cephelerinde kemerli birer aydınlatma penceresi yer almaktadır.

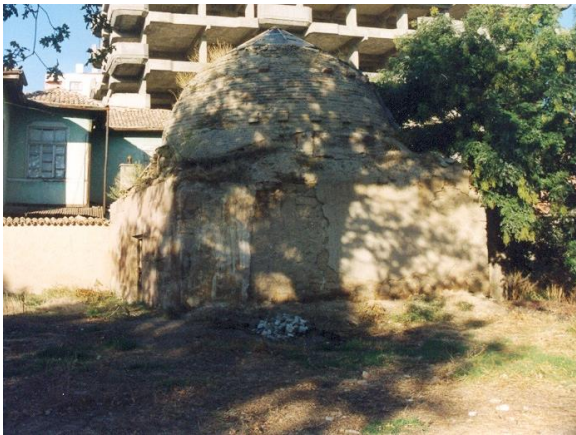

Şekil 3.118. Halka Beğüş Mescidi mevcut batı cephesi

Şekil 3.119. Halka Beğüş Mescidi mevcut kesiti

Yapı da malzeme olarak batı cephesinde kesme taş, kuzey, güney ve doğu cephelerinde moloz taş kullanılmıştır. Yapının tuğladan inşa edilen kubbesi günümüzde kurşun ile kaplanmıştır.

Resim 3.103. Halka Beğüş Mescidi fotoğrafı
(Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden)

Resim 3.104. Halka Beğüş Mescidi batı cephesi

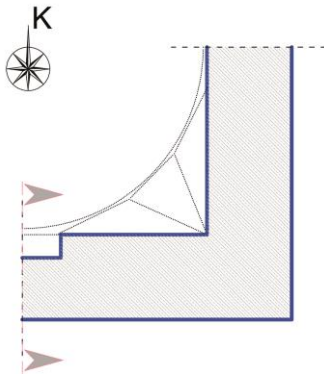
Resim 3.105. Halka Beğüş Mescidi türbe girişinin bulunduğu kuzey cephesi

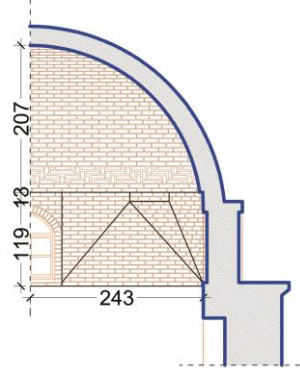
Resim 3.106. Halka Beğüş Mescidi iç mekân

Halka Beğüş Mescidi'nde kullanılan kubbe geçiş elemanı

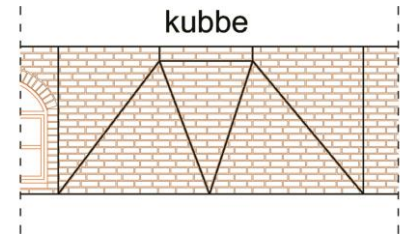
Kare planlı bir harim bölümüne sahip olan yapının bu kısmı kubbe ile örtülmüştür. 470 cm çapındaki kubbeyle geçiş köşe grubu yapan üçgenli kuşak ile sağlanmıştır. Üçgenli geçiş kuşaklarının arasında, kuzey, doğu ve batı cephelerinde kemerli aydınlatma pencereleri, güney cephesinde ise kemerli kör niş yer almaktadır.

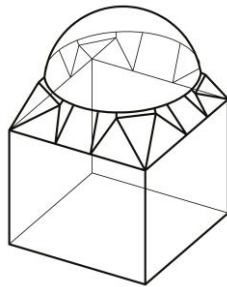
Şekil 3.120. Halka Beğüş Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak planı

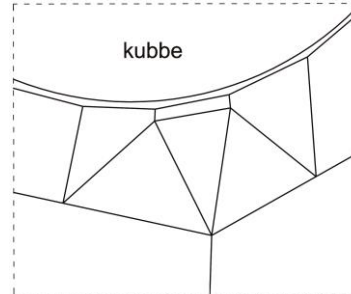
Şekil 3.121. Halka Beğüş Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak kesiti

Şekil 3.122. Halka Beğüş Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak görünüşü

Şekil 3.123. Halka Beğüş Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak şematik gösterim

Şekil 3.124. Halka Beğüş Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak iç mekân perspektif

Temel birim: Geçiş kuşağı üzerinde yer alan fakat birim öğeleri kuşak üzerinde yayılmayan, sadece köşelerde bulunan geçiş elemanının temel birimi üçgendir.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan üçgenli kuşak zeminden 250 cm yükseklikten başlayıp 130 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç köşe noktalarından başlayıp kubbe merkezinden geçen doğruda, geçiş kuşağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 105 cm'dir. Köşelerde bulunan beş adet üçgen geçiş öğesinden, merkezde bulunan üçgenin kubbe başlangıç seviyesiyle birleşen tabanı uzunluğu 80 cm'dir. Merkezde bulunan üçgen elemanın bir dış aksında yer alan birim üçgenlerin kare alt yapı ile birleşen taban uzunlukları 200 cm'dir. En dış aksta kalan birim üçgenlerin, kubbe eteğiyle birleşen taban uzunluğu ise 105 cm'dir.

Görünüm: Köşelerde bulunan 5 adet üçgen geçiş öğesi bir ters bir düz şekilde birleşerek kubbe başlangıç seviyesinde on altıgen oluşturmaktadır.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde ve kubbeye geçiş elemanında tuğla kullanılmıştır. Zeminden kubbeye geçiş elemanına kadar olan kısım sıvalıdır.

Resim 3.107. Halka Beğüş Mescidi kubbeye geçiş elemanı

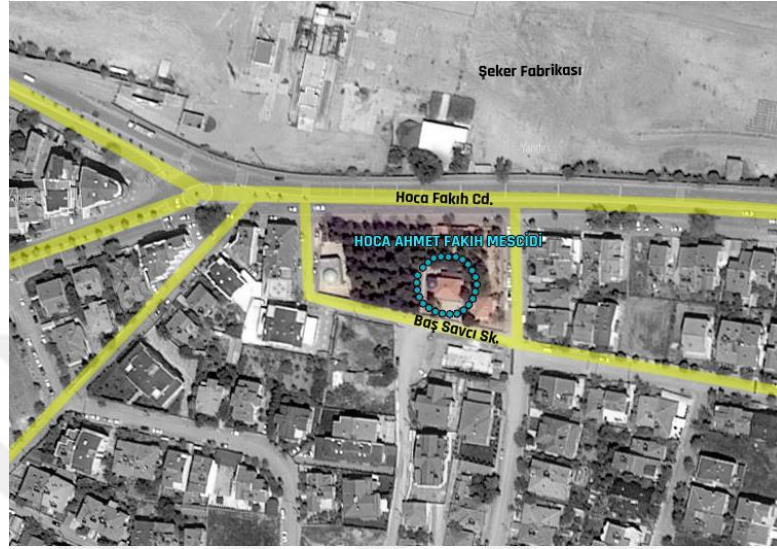

Resim 3.108. Halka Beğüş Mescidi kubbeye geçiş elemanı

3.2.16. Hoca Ahmet Fakih Mescidi

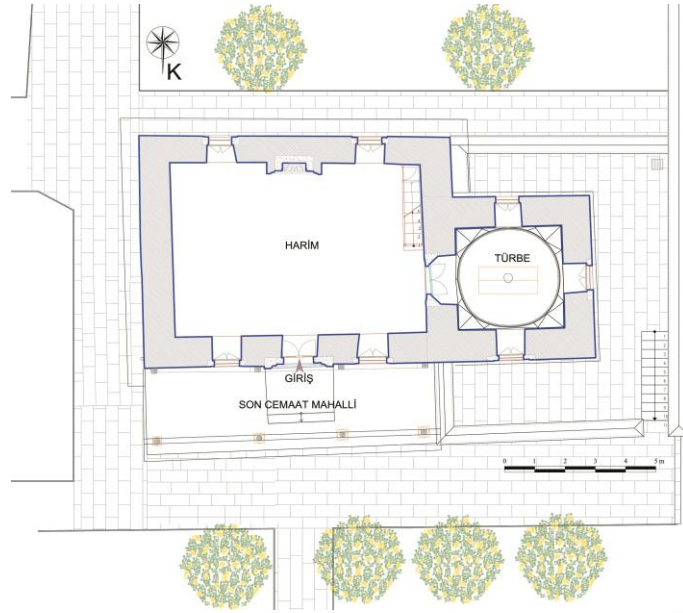
Yapı Konya ili, Meram ilçesi, Armağan Mahallesi, Hoca Fakih Caddesi'nde Konya Şeker Fabrikasının güneyinde yer almaktadır. 13.Yüzyılın başlarında Hoca Ahmet Fakih tarafından zaviye olarak kurulmuştur. Günümüze sadece mescit, türbe, çeşme, sebül ve sarnıç ulaşabilmiştir (Karpuz, 2009). Mescit ve türbenin yapıldığı tarihi kesin olarak gösteren bir kitabe olmamakla birlikte, türbe kapısının üzerinde yer alan

kitabenin 1221 yılında, Selçuklular devrinde vefat eden Ahmet Fakih'in mezar sandukasına ait olduğu, sonradan türbe kapısı üzerine kaldırıldığı bilinmektedir (Önder, 1971). Zaviyenin mescit ve türbe olarak inşa edilen kısımları günümüzde halen aynı fonksiyonla kullanılmaktadır.

Resim 3.109. Hoca Ahmet Fakih Mescidi'nin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

Mescit dikdörtgen planlı bir harim kısmı, mescidin kuzeyinde camekanla kapatılmış bir son cemaat mahalli ve mescidin batısında yer alan kare planlı bir türbeden oluşmaktadır. Yapının harim kısmı kırma çatıyla, son cemaat mahalli tek yöne eğimli çatıyla ve türbe kısmı kubbe ile örtülmüştür. Önder (1971) çalışmasında daha önceki zamanlarda kubbeli olan mescidin tuğla örgü kubbesinin yıkılıp, sonradan çatı ile örtüldüğünü söylemektedir. Kare planlı gövde, sekizgen kasnak ve kubbeden oluşan türbede kubbeye geçiş elemanı olarak köşe grubu yapan üçgenli kuşak kullanılmıştır.

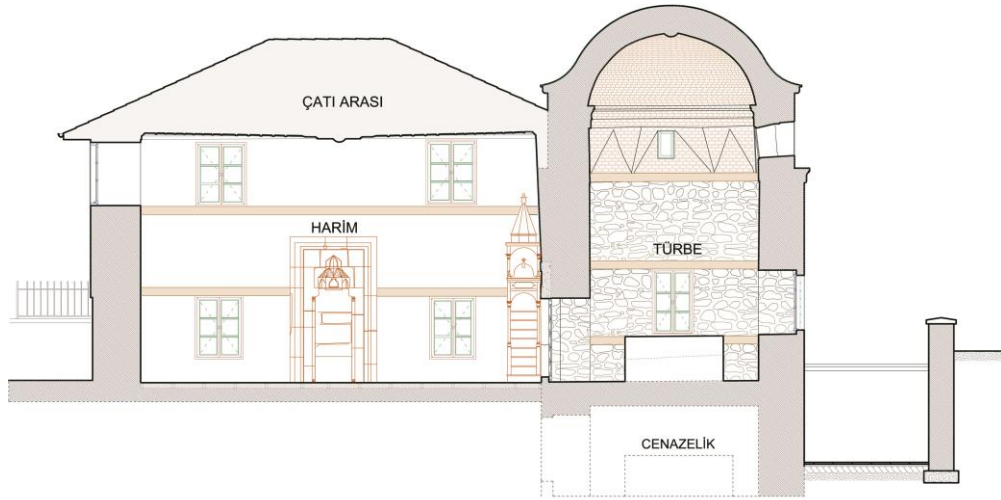

Şekil 3.125. Hoca Ahmet Fakih Mescidi mevcut planı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Yapının kuzey cephesinde son cemaat mahalli bulunmaktadır. Bu bölüme giriş yapıldıktan sonra harim bölümüne girişi sağlayan, mermer söveli, siyah beyaz mermerden almaşık düzenli, basık kemerli bir giriş kapısı yer almaktadır. Türbe bölümüne giriş ise harim bölümünün batı cephesinden mermer söveli, basık kemerli, cam bir kapıyla sağlanmaktadır. Türbe bölümünün ortasında ahşap bir sanduka yer almaktadır. Kare planlı türbe dış yüzeye kuzey, güney ve batı cephelerinin alt kısmında yer alan üç dikdörtgen pencereyle açılmaktadır. Ayrıca bu pencerelerin üst kısmında, kubbe kasağında sivri kemerli üç mazgal pencere bulunmaktadır.

Şekil 3.126. Hoca Ahmet Fakih Mescidi mevcut kuzey cephesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.127. Hoca Ahmet Fakih Mescidi mevcut kesiti (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Yapının harim bölümünde malzeme olarak moloz taş kullanılmıştır. Bu bölümün iç mekânda bütün duvar yüzeyleri sıvalıyken, dış mekânda sadece üst kısımları sıvalıdır. Türbe kısmında kuzey ve batı cephesinde sadece kesme taş kullanımı görülürken, güney cephesinde moloz taş ve tuğla kullanımı da görülmektedir. Yapının pencere sövelerinde mermer ve beyaz taş kullanılmıştır. Türbenin tuğladan yapılan kubbesi günümüzde kurşun ile kaplanmıştır.

Resim 3.110. Hoca Ahmet Fakih Mescidi fotoğrafı (Konyalı 1964)

Resim 3.111. Hoca Ahmet Fakih Mescidi kuzey batı cephesi

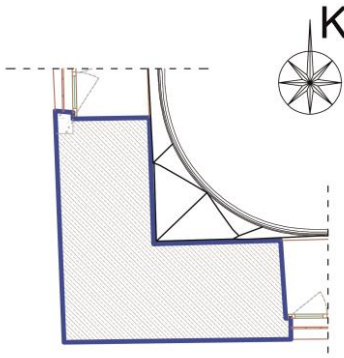
Resim 3.112. Hoca Ahmet Fakih Mescidi güney cephesi

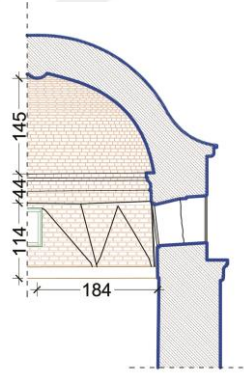
Resim 3.113. Hoca Ahmet Fakih Mescidi iç mekân güney batı cephesi

Hoca Ahmet Fakih Mescidi'nde türbe bölümünde kullanılan kubbe geçiş elemanı

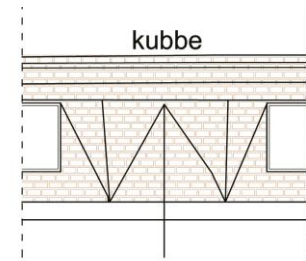
Kare planlı bir türbe bölümüne sahip olan yapının bu kısmı kubbe ile örtülmüştür. 350 cm çapındaki kubbe geçiş köşe grubu yapan üçgenli kuşak ile sağlanmıştır. Üçgenli geçiş kuşaklarının arasında kuzey, güney ve batı cephelerinde mazgal, sivri kemerli aydınlatma pencereleri yer almaktadır.

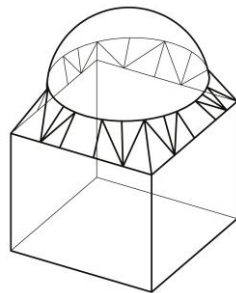
Şekil 3.128. Hoca Ahmet Fakih Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak planı

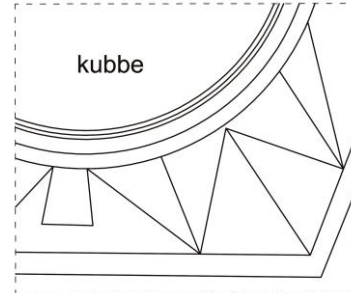
Şekil 3.129. Hoca Ahmet Fakih Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak kesiti

Şekil 3.130. Hoca Ahmet Fakih Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak görünüşü

Şekil 3.131. Hoca Ahmet Fakih Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak şematik gösterim

Şekil 3.132. Hoca Ahmet Fakih Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak iç mekân perspektif

Temel birim: Plan şeması ve görünüm bakımından farklı strüktürel biçimlenmeler meydana getiren geçiş sisteminin temel birimi üçgendir.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan üçgenli kuşak zeminden 415 cm yükseklikten başlayıp 114 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç köşe noktalarından başlayıp kubbe merkezinden geçen doğruda, geçiş kuşağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 70-75 cm arasında değişmektedir. Köşelerde bulunan sekiz adet üçgen geçiş ögesinden merkezde bulunan üçgen elemanların kare alt yapı ile birleşen taban uzunlukları 80 cm'dir. Merkezde bulunan üçgen elemanların bir dış aksında yer alan birim üçgenlerin kubbe eteği ile birleşen taban uzunlukları 55-70 cm arasında değişmektedir.

Görünüm: Batı cephesinin sağındaki ve solundaki köşelerde 8 adet üçgen geçiş ögesi bulunmaktadır. Fakat doğu cephesi, harim bölümü ile komşu ve dolayısıyla sağır olduğu için bu kısımda yarım daire şeklinde düzlem üçgenli kuşak kullanımı söz konusudur. Bu farklı kullanımdan ötürü üçgenler kubbe eteğinde birleşerek on dokuz gen oluşturmaktadır.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde ve kubbeye geçiş elemanında tuğla şaşırtmalı şekilde uygulanmıştır.

Resim 3.114. Hoca Ahmet Fakih Mescidi kubbesi ve kubbeye geçiş elemanı

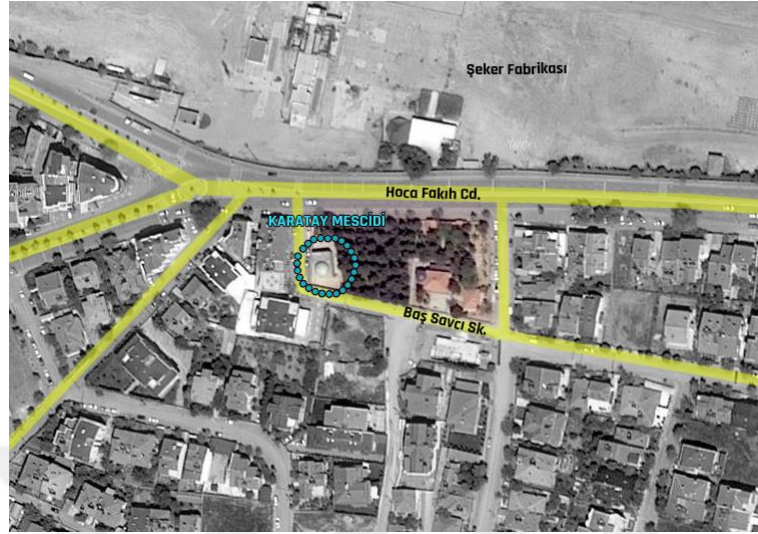

Resim 3.115. Hoca Ahmet Fakih Mescidi kubbeye geçiş elemanı

3.2.17. Karatay Mescidi

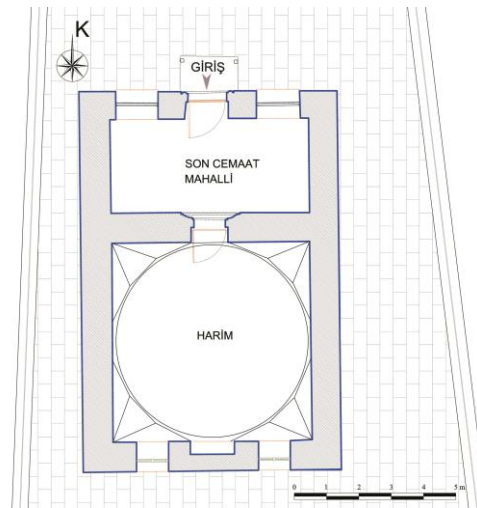
Yapı Meram ilçesinde, Hoca Fakih Caddesi üzerinde yer almaktadır. Mescit vakfiyesine göre 1248 yılında, Anadolu Selçuklu Dönemi'nde Emir Celaleddin Karatay'ın kardeşi Kemaleddin Rumtaş tarafından günümüze ulaşamayan zaviyesi ile

birlikte yaptırılmıştır (Önder, 1971). Mescit olarak inşa edilen yapı günümüzde hanımların okuma salonu olarak kullanılmaktadır.

Resim 3.116. Karatay Mescidin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

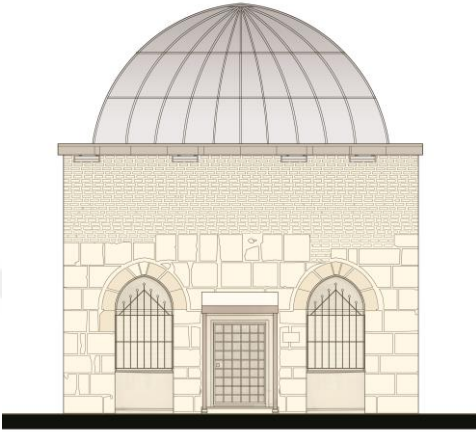
Yapı kare planlı bir harim kısmı ve kuzeyinde yer alan kapalı bir son cemaat mahalli olmak üzere iki mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır (Şekil 3.133). Mescidin eskiden iki küçük kubbeyle örtülü son cemaat mahalli (Konyalı, 1997) günümüzde tonozla, harim kısmı ise kubbeyle örtülmüştür. Harim kısmında kubbeye geçiş elemanı olarak köşe grubu yapan üçgenli kuşak kullanılmıştır.

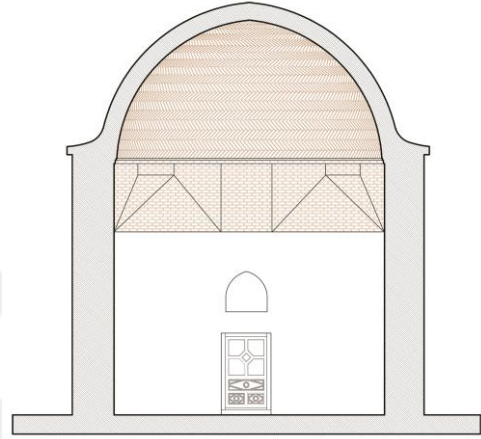
Şekil 3.133. Karatay Mescidi mevcut planı

Mescidin kuzey cephesinin ortasında medhal bölümüne girişi sağlayan mermer söveli bir kapı yer almaktadır. Giriş kapısının sağında ve solunda medhal bölümünü

aydınlatan birer pencere bulunmaktadır. Medhal bölümünün güney cephesinde yer alan taş söveli bir kapıdan harim bölümüne girilmektedir. Harim bölümünün doğu ve batı cephelerinde, geçiş kuşaklarının arasında birer adet aydınlatma penceresi yer almaktadır. Güney cephesinde ise mihrabın sağında ve solunda birer dörtgen pencere ve onların hemen üzerinde sivri kemerli birer pencere daha bulunmaktadır.

Şekil 3.134. Karatay Mescidi mevcut kuzey cephesi

Şekil 3.135. Karatay Mescidi mevcut kesiti

Yapı da malzeme olarak kuzey cephede alt kısımlarda kesme taş, üst kısımlarda tuğla kullanımı görülmektedir. Güney, doğu ve batı cephelerinde ise moloz taş kullanılmıştır. Mescidin tuğladan yapılan kubbesi günümüzde kurşun ile kaplanmıştır.

Resim 3.117. Karatay Mescidi fotoğrafı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden)

Resim 3.118. Karatay Mescidi kuzey cephesi

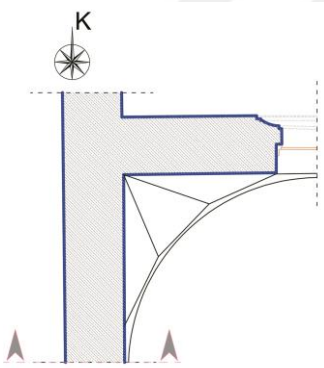
Resim 3.119. Karatay Mescidi güney cephesi

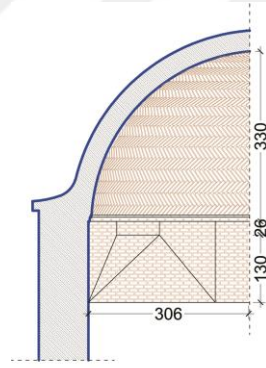
Resim 3.120. Karatay Mescidi iç mekân

Karatay Mescidi'nde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

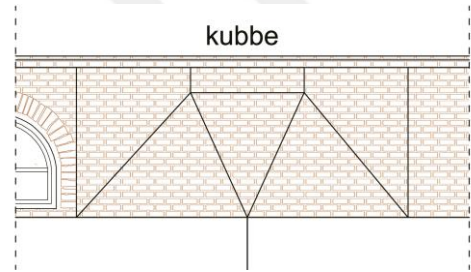
Kare planlı bir harim bölümüne sahip olan yapının bu kısmı kubbe ile örtülmüştür. 600 cm çapındaki kubbeye geçiş köşe grubu yapan üçgenli kuşak ile sağlanmıştır. Üçgenli geçiş kuşaklarının arasında, doğu ve batı cephelerinde sivri kemerli aydınlatma pencereleri yer almaktadır.

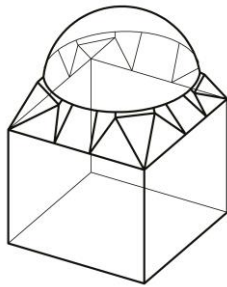
Şekil 3.136. Karatay Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak planı

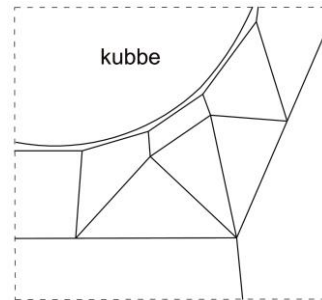
Şekil 3.137. Karatay Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak kesiti

Şekil 3.138. Karatay Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak görünüşü

Şekil 3.139. Karatay Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak şematik gösterim

Şekil 3.140. Karatay Mescidi köşe grubu yapan üçgenli kuşak iç mekân perspektif

Temel birim: Geçiş kuşağı üzerinde yer alan fakat birim öğeleri kuşak üzerinde yayılmayan, sadece köşelerde bulunan geçiş elemanının temel birimi üçgendir.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan üçgenli kuşak zeminden 415 cm yükseklikten başlayıp 156 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç köşe noktalarından başlayıp kubbe merkezinden geçen doğruda, geçiş kuşağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 130 cm'dir. Köşelerde bulunan beş adet üçgen geçiş öğesinden, merkezde bulunan üçgenin kubbe başlangıç seviyesiyle birleşen tabanı uzunluğu 110 cm'dir. Merkezde bulunan üçgen elemanın bir dış aksında yer alan birim üçgenlerin kare alt yapı ile birleşen taban uzunlukları 250 cm'dir. En dış aksta kalan birim üçgenlerin, kubbe eteğiyle birleşen taban uzunluğu ise 125 cm'dir.

Görünüm: Köşelerde bulunan 5 adet üçgen geçiş öğesi bir ters bir düz şekilde birleşerek kubbe başlangıç seviyesinde on altıgen oluşturmaktadır.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde balık sırtı şeklinde, kubbeye geçiş elemanında ise şaşırtmalı şekilde uygulanan tuğla kullanımı görülmektedir.

Resim 3.121. Karatay Mescidi kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.122. Karatay Mescidi Mescidi kubbeye geçiş elemanı

3.2.18. Sakahane (Şifhane) Mescidi

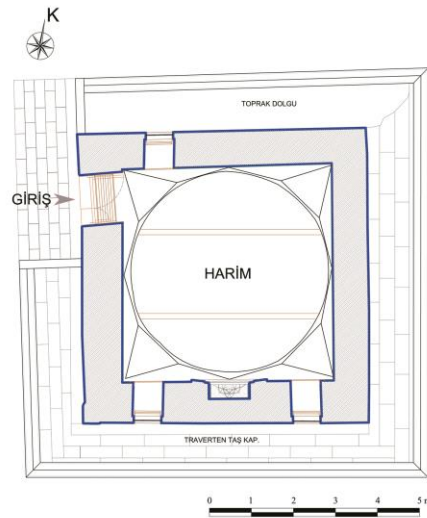
Yapı Selçuklu ilçesi, Ferhuniye Mahallesi, Sultan Mesut Sokak'ta Alaaddin tepesinin kuzeyinde yer almaktadır. Kitabesi olmayan mescidin hangi döneme ait olduğuna dair farklı görüşler bulunmaktadır. Konyalı (1997) Karamanoğlu Dönemi'nde Davut Ağa tarafından yapıldığını, Özakın(1998) 1221 yılında Anadolu Selçuklu Dönemi'nde yapıldığını, Küçükdağ ve Arabacı (1999) Anadolu Selçuklu döneminde yapıldığını söylemektedir. Ayrıca Konya il merkezi taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları

envanterinde (2010) 1248 yılında Anadolu Selçuklu döneminde Emir Kemaleddin tarafından yapıldığı ileri sürülmektedir. Mescit olarak inşa edilen yapı günümüzde Konya İl Müftülüğüne ait bir birimin bürosu olarak kullanılmaktadır.

Resim 3.123. Sakahane Mescidinin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

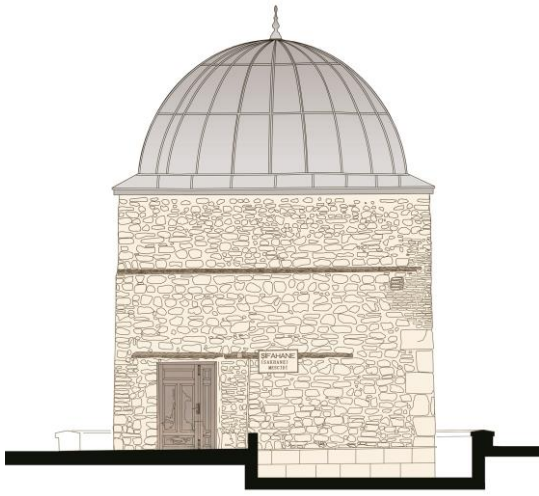
Yapı kare planlı harim bölümüyle tek mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır (Şekil 3.141). Tek kubbeli olan yapının kubbeye geçişinde düzlem üçgenli kuşak kullanılmıştır.

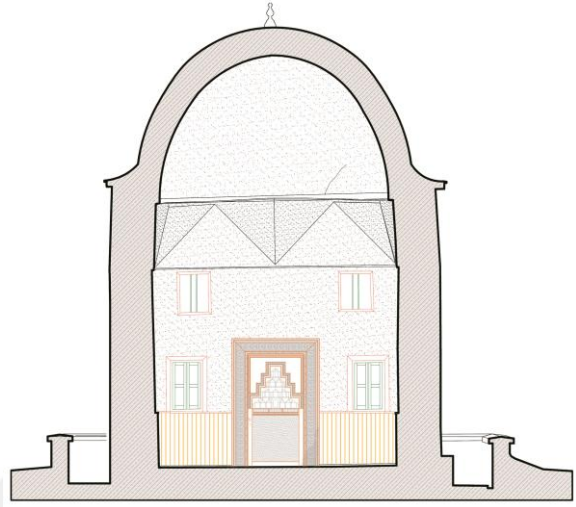
Şekil 3.141. Sakahane Mescidi mevcut planı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Yapının batı cephesinde harim bölümüne girişi sağlayan ahşap bir kapı yer almaktadır. Kuzey cephesinde ahşap bir adet havalandırma penceresi ve güney cephesinde köşelere yakın iki adet ahşap havalandırma penceresi bulunmaktadır. Ayrıca

güney cephesindeki bu pencerelerin üst kısmında iki adet mazgal aydınlatma penceresi yer almaktadır. Doğu cephesinde ise iki adet mazgal aydınlatma penceresi vardır.

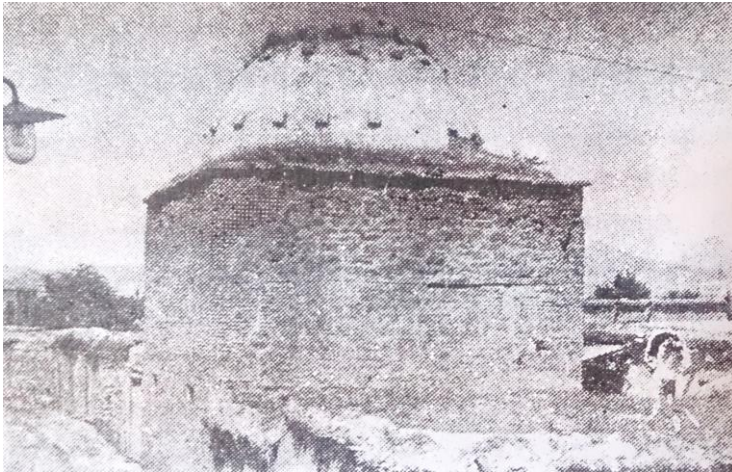

Şekil 3.142. Sakahane Mescidi mevcut batı cephesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.143. Sakahane Mescidi mevcut kesiti (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Yapı da malzeme olarak kuzey, doğu ve batı cephelerinde moloz taş kullanılmıştır. Güney cephesinde ise alt kısımlarda kesme taş, üst kısımlarda ise tuğla kullanımı görülmektedir. Yapının tuğladan yapılan kubbesi günümüzde kurşun ile kaplanmıştır.

Resim 3.124. Sakahane Mescidi fotoğrafı (Konyalı 1997)

Resim 3.125. Sakahane Mescidi batı cephesi

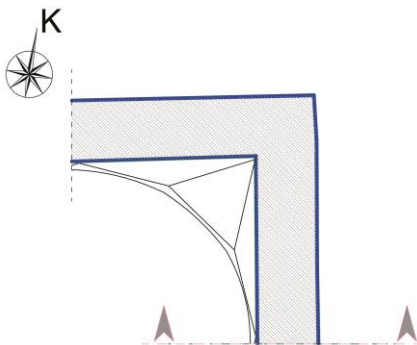
Resim 3.126. Sakahane Mescidi güney doğu cephesi

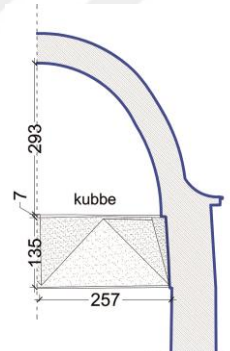
Resim 3.127. Sakahane mescidi iç mekân güney cephesi

Sakahane Mescidi'nde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

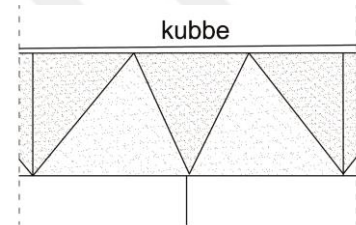
Tek mekânli plan şemasına sahip olan yapının üzeri kubbe ile örtülmüştür. 470 cm çapındaki kubbeye geçiş düzlem üçgenli kuşak ile sağlanmıştır. Kare alt yapıdan kubbeye geçişte, düzlem üçgenli geçiş kuşağıyla on iki gen oluşturulmuş ve daha hareketli bir kuşak yüzeyi oluşturularak kubbeye geçiş sağlanmıştır.

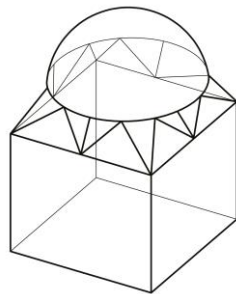
Şekil 3.144. Sakahane Mescidi düzlem üçgenli kuşak planı

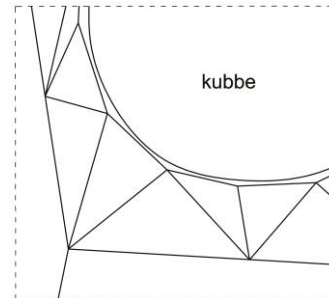
Şekil 3.145. Sakahane Mescidi düzlem üçgenli kuşak kesiti

Şekil 3.146. Sakahane Mescidi düzlem üçgenli kuşak görünüşü

Şekil 3.147. Sakahane Mescidi düzlem üçgenli kuşak şematik gösterim

Şekil 3.148. Sakahane Mescidi düzlem üçgenli kuşak iç mekân perspektif

Temel birim: Kare planlı alt yapı ile dairesel planlı üst yapı arasında kullanılan geçiş elemanının temel birimi üçgendir.

Yükseklik: Kubbeğe geçişi sağlayan düzlem üçgenli kuşak ögesi zeminden 410 cm yükseklikten başlayıp 135 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç köşe noktalarından başlayıp kubbe merkezinden geçen doğruda, geçiş kuşağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 110 cm'dir. Köşelerde 5 adet üçgen bulunmaktadır. Bunlardan yapı köşelerinde bulunan üçgenlerin kubbe başlangıç seviyesiyle birleşen tabanı uzunluğu 130 cm'dir. Köşelere göre merkezde bulunan üçgen elemanın bir dış aksında yer alan birim üçgenlerin kare alt yapı ile birleşen taban uzunlukları 245-258 cm arasında değişmektedir. En dış aksta kalan kubbe eteğiyle birleşen üçgenlerin taban uzunluğu ise 123 cm'dir.

Görünüm: Bir ters bir düz şekilde birleşen üçgenler kubbe başlangıç seviyesinde on iki gen oluşturarak kubbeğe geçişi sağlamaktadır.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde ve kubbeğe geçiş elemanında malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Ancak günümüzde kubbe ve kubbeğe geçiş elemanı sıvalıdır.

Resim 3.128. Sakahane Mescidi kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.129. Sakahane Mescidi kubbeye geçiş elemanı

3.2.19. Sırçalı Mescidi

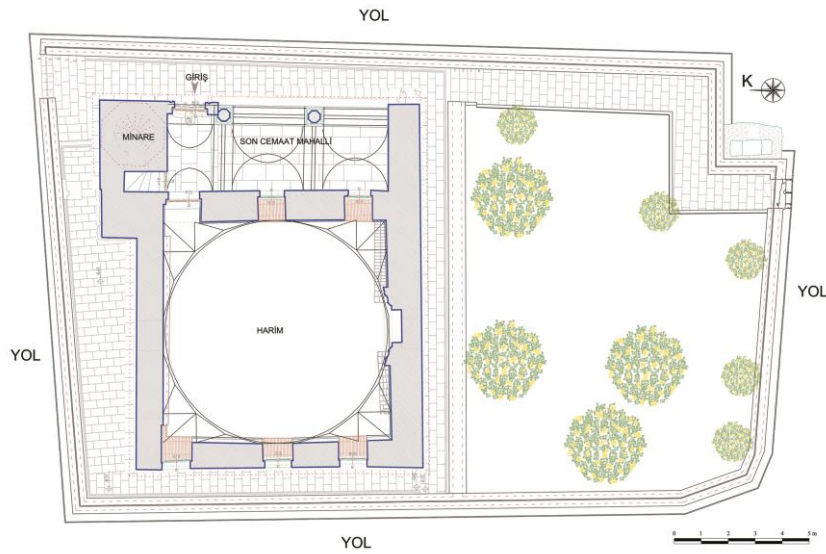
Yapı Karatay ilçesi, Nakipoğlu Mahallesi, Sırçalı Mescit Kuzgun Kavak Caddesi'nde yer almaktadır. Yapının herhangi bir yerinde yapanı, yaptıranı ve yapıldığı tarihi gösteren hiçbir kitabe yoktur (Konyalı, 1997). Ancak eserin mimari tarzından

XIII. Yüzyılın sonlarına doğru inşa edildiği anlaşılmaktadır (Önder, 1971). Mescit olarak inşa edilen yapı günümüzde halen mescit olarak kullanılmaktadır.

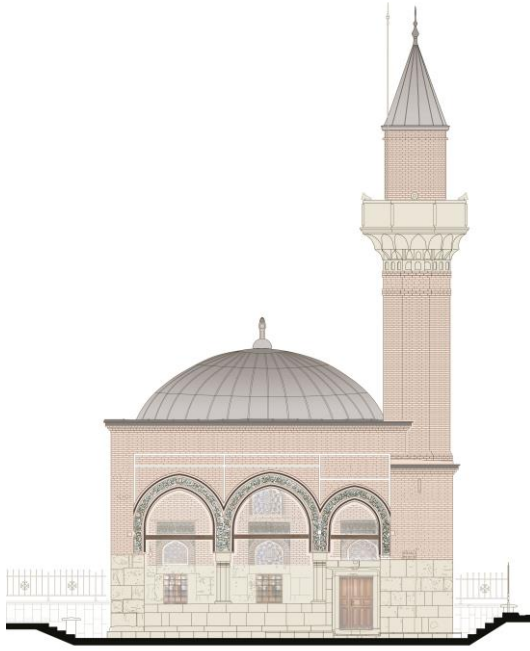
Resim 3.130. Sırçalı Mescidin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

Yapı kare planlı bir harim kısmı, doğusunda yer alan yarı açık bir son cemaat mahalli ve minare olmak üzere üç mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır (Şekil 3.149). Mescidin son cemaat mahalli tonozla, harim kısmı ise kubbeye örtülmüştür. Harim kısmında kubbeye geçiş elemanı olarak köşe grubu yapan üçgenli kuşak kullanılmıştır.

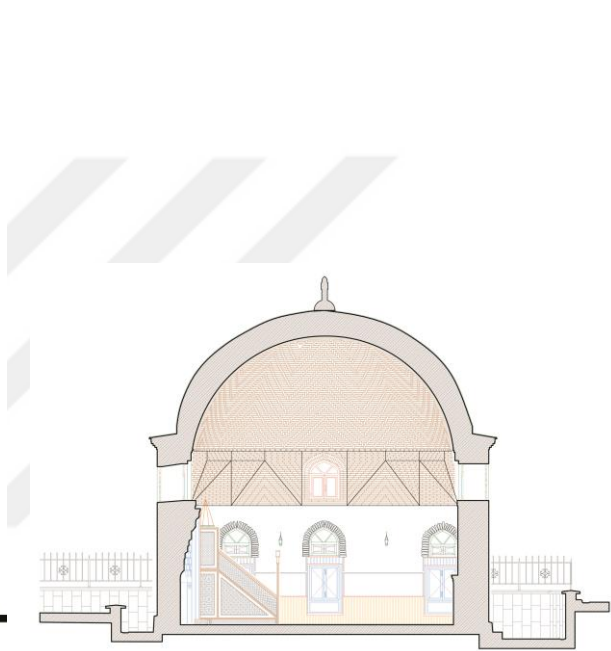

Şekil 3.149. Sırçalı Mescit mevcut planı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Yapının doğu cephesinde ön ve iç yüzlerinde çiniler bulunan üç adet kemer ve bu kemerlerin yan kısmında mermer söveli, medhal bölümüne girişi sağlayan, ahşap bir kapı yer almaktadır. Harim kısmının doğuya bakan cephesinde ise, harime girişi sağlayan ahşap bir kapı, havalandırma ve aydınlatma pencereleri bulunmaktadır. Sivri kemerli aydınlatma pencerelerinde, alçıdan geometrik desenli süslemeler vardır. Bazı pencerelerin üst kısmında çini kullanımı gözlenmektedir. Tüm cephelerin yaklaşık olarak orta kısımlarında, üst kısımda birer adet aydınlatma penceresi yer almaktadır.

Şekil 3.150. Sırçalı Mescit mevcut doğu cephesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.151. Sırçalı Mescit mevcut kesiti (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Yapı da malzeme olarak kuzey, güney ve batı cephelerinde moloz taş kullanılmıştır. Medhal ve minare bölümünde ise alt kısımlarda kesme taş kullanılırken üst kısımlarda tuğla malzeme yer almaktadır. Tüm cephede iki sıra tuğladan yapılmış kirpi saçak kullanımı görölmektedir. Mescidin tuğladan yapılan kubbesi günümüzde kurşun ile kaplanmıştır.

Resim 3.131. Sırçalı Mescit fotoğrafı (Konyalı 1997)

Resim 3.132. Sırçalı Mescit güney batı cephesi

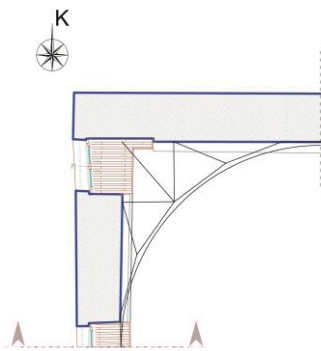
Resim 3.133. Sırçalı Mescit kuzey doğu cephesi

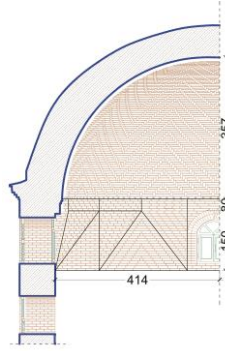
Resim 3.134. Sırçalı Mescit mihrabı

Sırçalı Mescitte kullanılan kubbeye geçiş elemanı

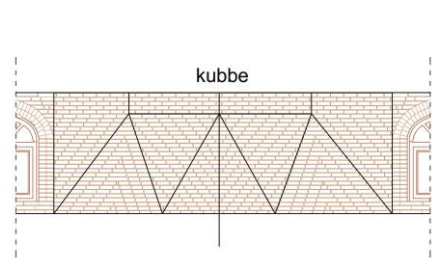
Kare planlı bir harime sahip olan yapının bu kısmı kubbe ile örtülmüştür. 825 cm çapındaki kubbeye geçiş köşe grubu yapan üçgenli kuşak ile sağlanmıştır. Üçgenli geçiş kuşaklarının arasında, dört cephede de sivri kemerli aydınlatma pencereleri yer almaktadır.

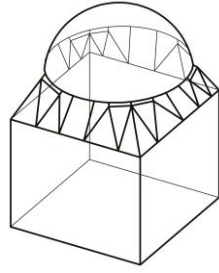
Şekil 3.152. Sırçalı Mescit köşe grubu yapan üçgenli kuşak planı

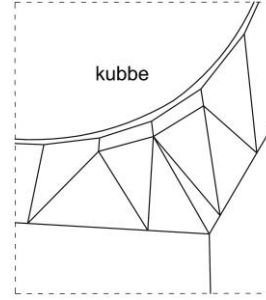
Şekil 3.153. Sırçalı Mescit köşe grubu yapan üçgenli kuşak kesiti

Şekil 3.154. Sırçalı Mescit köşe grubu yapan üçgenli kuşak görünüşü

Şekil 3.155. Sırçalı Mescit köşe grubu yapan üçgenli kuşak şematik gösterim

Şekil 3.156. Sırçalı Mescit köşe grubu yapan üçgenli kuşak iç mekân perspektif

Temel birim: Geçiş kuşağı üzerinde yer alan fakat birim ölçeleri kuşak üzerinde yayılmayan, sadece köşelerde bulunan geçiş elemanının temel birimi üçgendir.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan üçgenli kuşak zeminden 375 cm yükseklikten başlayıp 180 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç köşe noktalarından başlayıp kubbe merkezinden geçen doğruda, geçiş kuşağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 160 cm'dir. Köşelerde bulunan sekiz adet üçgen geçiş ögesinden merkezde bulunan iki üçgenin kare alt yapı ile birleşen taban uzunluğu 110-120 cm arasında değişiklik göstermektedir. Merkezde bulunan üçgen elemanların bir dış aksında yer alan birim üçgenlerin kubbe eteği ile birleşen taban uzunlukları 132 cm'dir. En dışta yer alan ve bir kenarı aydınlatma penceresi ile birleşen birim üçgenlerin, kubbe eteğiyle birleşen taban uzunlukları 125-140 cm arasında değişmektedir.

Görünüm: Her köşede bulunan sekiz adet üçgen geçiş ögesi kubbe hizasında birleşerek yirmi gen oluşturmaktadır. Yapının bir köşesinde bulunan geçiş elemanları, kubbe merkezinden geçen köşegenlere göre kendi içinde simetriktir.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Tuğlaların yatay ve dikey kullanımı kubbeye görsel açıdan bir zenginlik kazandırmıştır. Kubbe eteğinde bir sıra sırlı tuğla süsleme yer almaktadır. Kubbeye geçiş elemanında tuğla şaşırtmalı şekilde uygulanmıştır. Bu bölümde kullanılan tuğla boyutları genellikle 5 cm-20 cm'dir. Zeminden kubbeye geçiş elemanına kadar olan kısım sıvalıdır.

Resim 3.135. Sırçalı Mescit kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.136. Sırçalı Mescit kubbeye geçiş elemanı

3.2.20. Tahir ile Zühre (Sahip Ata) Mescidi

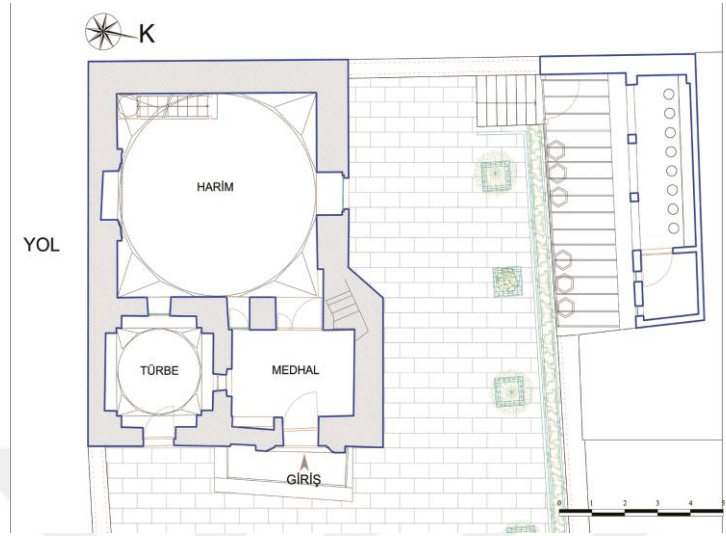
Yapı Meram ilçesi, Abdülaziz Mahallesi, Muzaffer Hamit Sokak'ta yer almaktadır. Mescit Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından yaptırılmıştır. XIII. Yüzyıla ait olan yapının tam inşa tarihi bilinmemektedir (Konyalı, 1997). Mescit olarak inşa edilen yapı günümüzde halen mescit olarak kullanılmaktadır.

Resim 3.137. Tahir ile Zühre Mescidi'nin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

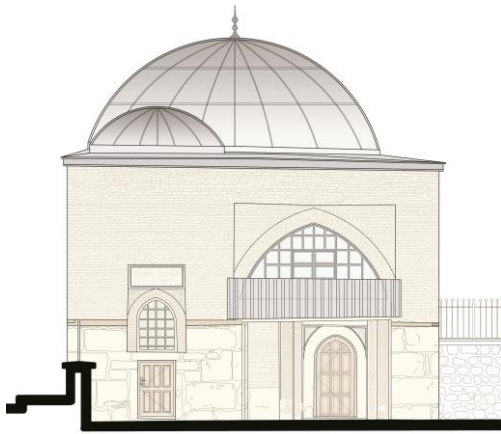
Yapı kare planlı bir harim kısmı, son cemaat mahalli ve türbe odası olmak üzere üç mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır (Şekil 3.157). Mescidin son cemaat mahalli tonozla, harim ve türbe kısmı ise kubbeye örtülmüştür. Harim kısmında

kubbeye geçiş elemanı olarak köşe grubu yapan üçgenli kuşak, türbe kısmında ise düzlem üçgenli kuşak kullanılmıştır.

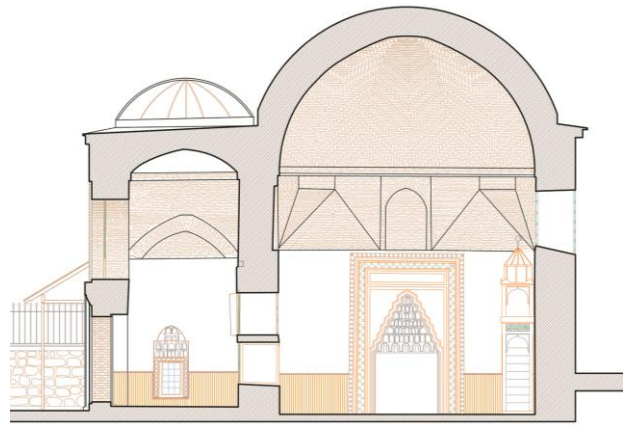

Şekil 3.157. Tahir ile Zühre Mescidi mevcut planı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Mescidin doğu cephesinde, medhal bölümüne girişi sağlayan çini süslemeli, kemerli bir kapı yer almaktadır. Giriş kapısının güneyinde ise türbe bölümüne girişi sağlayan ahşap bir kapı ve bu kapının hemen üzerinde sivri kemerli bir pencere bulunmaktadır. Yapının güney cephesi sağırdır. Batı cephesinde üst kısımda bir havalandırma penceresi vardır. Kuzey cephesinde ise alt kısımda bir adet havalandırma penceresi bulunurken, bu pencerenin hemen üzerinde iki tane kemerli aydınlatma penceresi yer almaktadır.

Şekil 3.158. Tahir ile Zühre Mescidi mevcut doğu cephesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.159. Tahir ile Zühre Mescidi mevcut kesiti (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Yapı da kuzey ve doğu cephelerinde alt kısımda kesme taş, üst kısımda tuğla malzeme kullanılmıştır. Güney ve batı cephelerinde ise alt kısımda moloz taş, üst kısımda tuğla kullanımı görülmektedir. XIII. Yüzyıl Konya mescitlerinde taş boyutların yapıdan yapıya farklılık göstermekle birlikte Tahir ile Zühre Mescidinde büyük boy olarak nitelendirebileceğimiz taşlar yoğunlaşmaktadır (Aktaş Yasa, 2016). Yapının tuğladan inşa edilen kubbesi günümüzde kurşun ile kaplanmıştır.

Resim 3.138. Tahir ile Zühre Mescidi fotoğrafı
(Konyalı 1997)

Resim 3.139. Tahir ile Zühre Mescidi güney
doğu cephesi

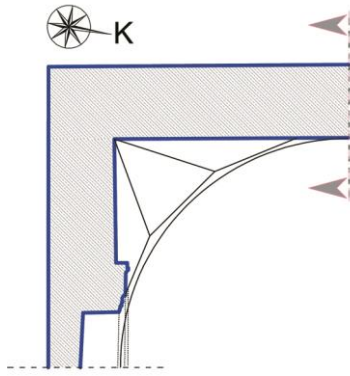
Resim 3.140. Tahir ile Zühre Mescidi kuzey doğu
cephesi

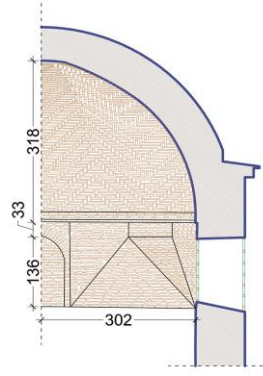
Resim 3.141. Tahir ile Zühre Mescidi iç mekân
cephesi

Tahir ile Zühre Mescidi'nde harim bölümünde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

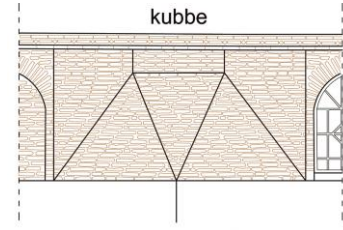
Kare planlı bir harime sahip olan yapının bu kısmı kubbe ile örtülmüştür. 600 cm çapındaki kubbeye geçiş köşe grubu yapan üçgenli kuşak ile sağlanmıştır. Üçgenli geçiş kuşaklarının arasında, kuzey ve batı cephesinde kemerli aydınlatma pencereleri, güney ve doğu cephelerinde ise kör niş yer almaktadır.

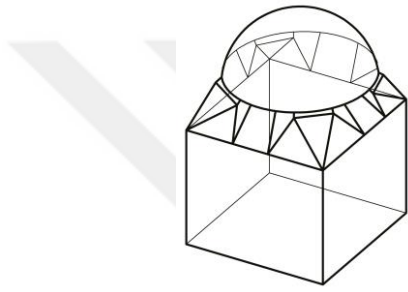
Şekil 3.160. Tahir ile Zühre Mescidi harim bölümü köşe grubu yapan üçgenli kuşak planı

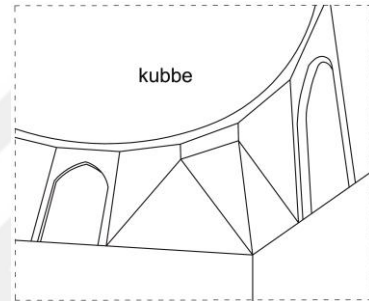
Şekil 3.161. Tahir ile Zühre Mescidi harim bölümü köşe grubu yapan üçgenli kuşak kesiti

Şekil 3.162. Tahir ile Zühre Mescidi harim bölümü köşe grubu yapan üçgenli kuşak görünüşü

Şekil 3.163. Tahir ile Zühre Mescidi harim bölümü köşe grubu yapan üçgenli kuşak şematik gösterim

Şekil 3.164. Tahir ile Zühre Mescidi harim bölümü köşe grubu yapan üçgenli kuşak iç mekân perspektif

Temel birim: Geçiş kuşağı üzerinde yer alan fakat birim öğeleri kuşak üzerinde yayılmayan, sadece köşelerde bulunan geçiş elemanının temel birimi üçgendir.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan köşe grubu yapan üçgenli kuşak zeminden 383 cm yükseklikten başlayıp 169 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç köşe noktalarından başlayıp kubbe merkezinden geçen doğruda, geçiş kuşağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 125 cm'dir. Köşelerde bulunan beş adet üçgen geçiş ögesinden, merkezde bulunan üçgenin kubbe başlangıç seviyesiyle birleşen tabanı uzunluğu 120 cm'dir. Merkezde bulunan üçgen elemanın bir dış aksında yer alan birim üçgenlerin kare alt yapı ile birleşen taban uzunlukları 235 cm'dir. En dış aksta kalan birim üçgenlerin, kubbe eteğiyle birleşen taban uzunluğu ise 115 cm'dir.

Görünüm: Her köşede bulunan beş adet üçgen geçiş ögesi kubbe hizasında birleşerek on altı gen oluşturmaktadır. Yapının bir köşesinde bulunan geçiş elemanları, kubbe merkezinden geçen köşegenlere göre kendi içinde simetriktir.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde ve kubbeye geçiş elemanında tuğla malzeme kullanılmıştır. Tuğlaların yatay ve dikey kullanımı, kubbeye görsel açıdan bir zenginlik kazandırmıştır. Zeminden kubbeye geçiş elemanına kadar olan kısım sıvalıdır.

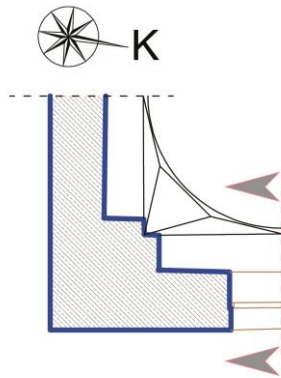
Resim 3.142. Tahir ile Zühre Mescidi harim bölümü kubbeye geçiş elemanı

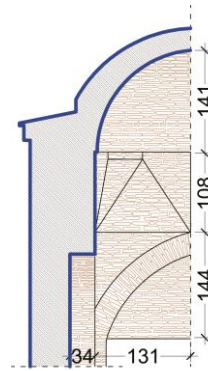
Resim 3.143. Tahir ile Zühre Mescidi harim bölümü kubbeye geçiş elemanı

Tahir ile Zühre Mescidi'nde türbe bölümünde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

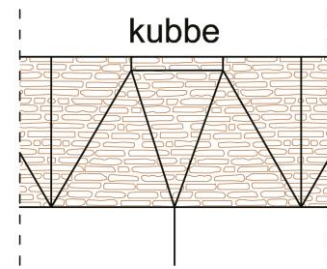
Kare planlı bir türbe bölümüne sahip olan yapının bu bölümü kubbe ile örtülmüştür. 250 cm çapındaki kubbeye geçiş düzlem üçgenli kuşak ile sağlanmıştır.

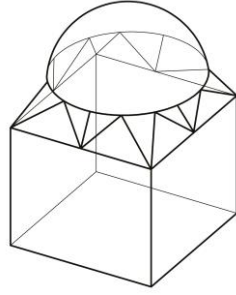
Şekil 3.165. Tahir ile Zühre Mescidi türbe bölümü düzlem üçgenli kuşak planı

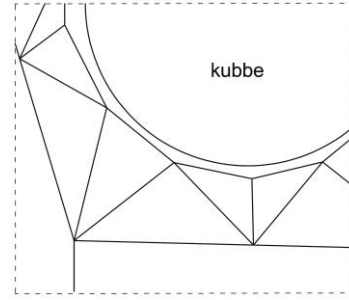
Şekil 3.166. Tahir ile Zühre Mescidi türbe bölümü düzlem üçgenli kuşak kesiti

Şekil 3.167. Tahir ile Zühre Mescidi türbe bölümü düzlem üçgenli kuşak görünüşü

Şekil 3.168. Tahir ile Zühre Mescidi harim bölümü köşe grubu yapan üçgenli kuşak şematik gösterim

Şekil 3.169. Tahir ile Zühre Mescidi harim bölümü köşe grubu yapan üçgenli kuşak iç mekân perspektif

Temel birim: Kare planlı alt yapı ile dairesel planlı üst yapı arasında kullanılan geçiş elemanının temel birimi üçgendir.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan düzlem üçgenli kuşak ögesi zeminden 440 cm yükseklikten başlayıp 110 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç kemer kesişim noktalarından başlayıp kubbe merkezinden geçen doğruda, geçiş kuşağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 55 cm'dir. Köşelerde 5 adet üçgen bulunmaktadır. Bunlardan yapı köşelerinde bulunan üçgenlerin kubbe başlangıç seviyesiyle birleşen tabanı uzunluğu 67 cm'dir. Köşelere göre merkezde bulunan üçgen elemanın bir dış aksında yer alan birim üçgenlerin kare alt yapı ile birleşen taban uzunlukları 130 cm'dir. En dış aksta kalan kubbe eteğiyle birleşen üçgenlerin taban uzunluğu ise 68 cm'dir.

Görünüm: Bir ters bir düz şekilde birleşen üçgenler kubbe başlangıç seviyesinde on iki gen oluşturarak kubbeye geçişi sağlamaktadır. Yapının bir köşesinde bulunan geçiş elemanları, kubbe merkezinden geçen köşegenlere göre kendi içinde simetriklerdir.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde ve kubbeye geçiş elemanında şaşırtmalı şekilde uygulanan tuğla malzeme kullanılmıştır.

Resim 3.144. Tahir ile Zühre Mescidi türbe bölümü kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.145. Tahir ile Zühre Mescidi türbe bölümü kubbeye geçiş elemanı

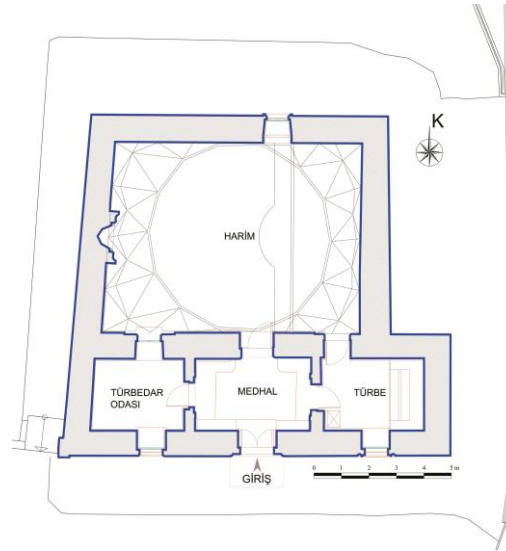
3.2.21. Beyhekim Mescidi

Yapı Selçuklu ilçesi, Hamidiye Mahallesi'nde, Alaaddin tepesinin batısında yer almaktadır. Mescit XIII. Yüzyılın ikinci yarısında Nahçıvanlı Tabip Ekmelüddin (Beyhekim) tarafından yaptırılmıştır (Önder, 1971). Mescit olarak inşa edilen yapı günümüzde halen mescit olarak kullanılmaktadır.

Resim 3.146. Beyhekim Mescidi'nin konumu (Yandex Maps'den şematize edilmiştir)

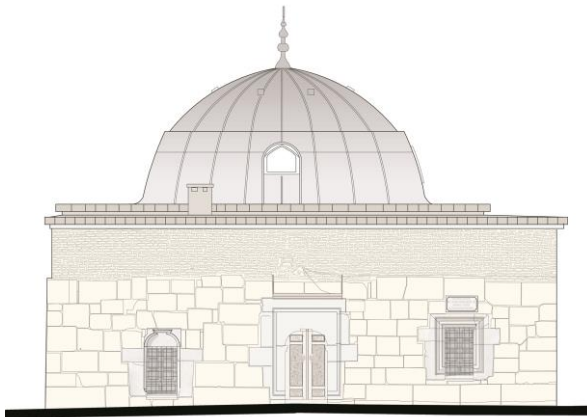
Yapı dikdörtgen planlı bir harim kısmı, doğusunda yer alan medhal, türbe ve türbedar odası (günümüzde hanımlar mahfili olarak kullanılan bölüm) olmak üzere üç mekânlı mescitler grubunda yer almaktadır (şekil x). Harim bölümü kubbeye örtülü olan mescidin, kubbeye geçişinde eğik düzlemlerle baklavalardan oluşan kuşağı kullanılmıştır.

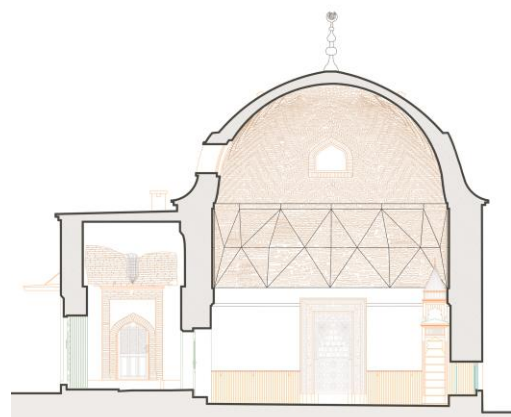
Şekil 3.170. Beyhekim Mescidi mevcut planı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Mescidin medhal bölümüne doğu cephesinin ortasında yer alan mermer söveli, ahşap bir kapıdan giriş yapılmaktadır. Doğu cephesinde, giriş kapısının güneyinde ve kuzeyinde farklı boyutlarda birer pencere bulunmaktadır. Güney ve kuzey cepheleri sağır olan mescidin, batı cephesinde alt kotta dörtgen bir pencere yer almaktadır. Kubbede dört cepheye açılmış, sivri kemerli aydınlatma pencereleri bulunmaktadır.

Medhalin batısında harim bölümü, kuzeyinde türbe bölümü ve güneyinde günümüzde hanımlar mahfili olarak kullanılan kısım bulunmaktadır. Medhal bölümünden bu üç mekâna geçişte, oda kapılarının üstlerini ve yanlarını süsleyen Selçuklu çinileri zaman içerisinde zarar görmüş ve bir kısmı yok olmuştur (Konyalı, 1997).

Şekil 3.171. Beyhekim Mescidi mevcut doğu cephesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Şekil 3.172. Beyhekim Mescidi mevcut kesiti (Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden şematize edilmiştir)

Mescidin doğu cephesinde alt kısımlarda kesme taş, üst kısımlarda tuğla malzeme kullanılmıştır. Kuzey, güney ve batı cepheleri ise moloz taştan inşa edilmiştir. Mescidin tuğladan yapılan kubbesi günümüzde kurşun ile kaplanmıştır.

Resim 3.147. Beyhekim Mescidi fotoğrafı
(Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden)

Resim 3.148. Beyhekim Mescidi güney doğu cephesi

Resim 3.149. Beyhekim Mescidi kuzey
cephesi

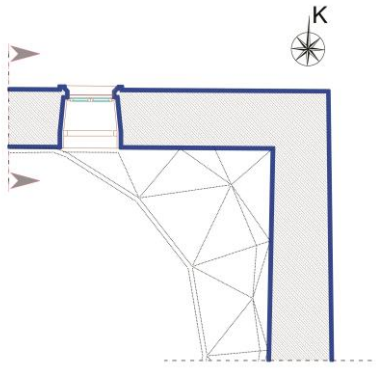
Resim 3.150. Beyhekim
Mescidi genel görünüm

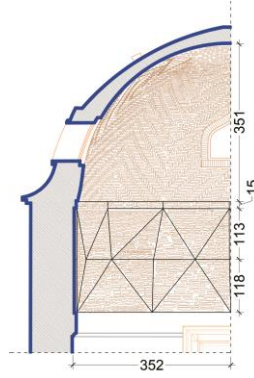
Resim 3.151. Beyhekim
mescidi mihrabı

Beyhekim Mescidi'nde kullanılan kubbeye geçiş elemanı

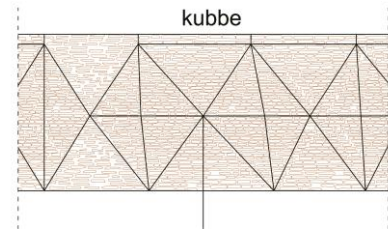
Dörtgen planlı bir harime sahip olan yapının bu kısmı kubbe ile örtülmüştür. 670 cm çapındaki kubbeye geçiş eğik düzlemlili baklavalar kuşağı ile geçiş sağlanmıştır.

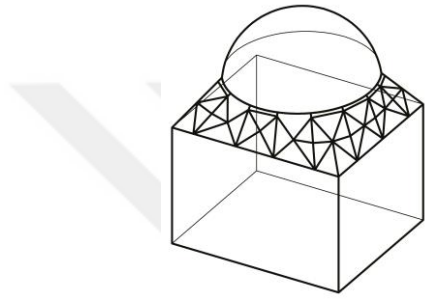
Şekil 3.173. Beyhekim Mescidi eğik düzlemlı baklavalar kuşaağı planı

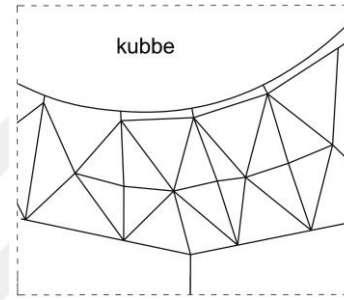
Şekil 3.174. Beyhekim Mescidi eğik düzlemlı baklavalar kuşaağı kesiti

Şekil 3.175. Beyhekim Mescidi eğik düzlemlı baklavalar kuşaağı görünüşü

Şekil 3.176. Beyhekim Mescidi eğik düzlemlı baklavalar kuşaağı şematik gösterim

Şekil 3.177. Beyhekim Mescidi eğik düzlemlı baklavalar kuşaağı iç mekân perspektif

Temel birim: Temel birimi üçgen olan geçiş sistemi, farklı boyutlarda baklava biçimindeki birimler ile onların arasında yer alan üçgen birimlerden oluşmaktadır.

Yükseklik: Kubbeye geçişi sağlayan eğik düzlemlı baklavalar kuşaağı zeminden 340 cm yükseklikten başlayıp 246 cm yükselmektedir.

Derinlik/Genişlik: Yapının iç köşe noktalarından başlayıp kubbe merkezinden geçen doğruya, geçiş kuşaağının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki dikey iz düşümü 230-250 cm arasında değişmektedir. Köşelerde bulunan, bir kenarı dörtgen alt yapı ile birleşen üçgenlerin taban uzunlukları 155 cm'dir.

Görünüm: Kubbeye geçiş elemanı, baklava biçimindeki birimlerin bölümlenme düzeyinden kaynaklanan hareketlenme derecesi bakımından esnek bir görünüm sergilemektedir. Alttaki ve üstteki üçgen yüzeyler birbiriyle bağlanıp bütünü oluşturmaktadır.

Yapı malzemesi: Yapının kubbesinde ve kubbeye geçiş elemanında tuğla malzeme kullanılmıştır.

Resim 3.152. Beyhekim Mescidi kubbeye geçiş elemanı

Resim 3.153. Beyhekim Mescidi kubbeye geçiş elemanı

3.3. Değerlendirme

XIII. Yüzyıl Konya Mahalle Mescitlerinde kullanılan kubbeye geçiş elemanları biçimsel olarak incelendiğinde küçük ölçekli ve genellikle bezemesiz olduğu tespit edilmiştir. Kubbe ve kubbeye geçiş elemanı kullanımı, 19 mescidin harim bölümünde, 1 mescidin türbe bölümünde, 1 mescidin ise hem harim hem türbe bölümünde karşımıza çıkmaktadır. Harim bölümlerinde kullanılan kubbe çapları 825 cm ve 470 cm arasında değişirken, türbe bölümlerinde kullanılan kubbe çapları 350 cm ve 250 cm arasında değişmektedir (Hoca Ahmet Fakih Mescidi, Tahir ile Zühre Mescidi). Mescitlerde kullanılan kubbeye geçiş elemanları aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Abdülmümin Mescidi ve Zevle Sultan Mescidi'nde kullanımı görülen pandantifler sade bir üslupla inşa edilmiştir. Boyutsal olarak farklı olan pandantiflerin, görünüm olarak tek farkı Abdülmümin Mescidinde yer alan sivri kemerlerdir. Günümüzde her iki örneğinde kubbesi ve kubbeye geçiş elemanı sıvalıdır.

Tekli tromp sisteminin kullanıldığı dört mescitten üçünde (Abdülaziz Mescidi, Erdemşah Mescidi ve Şekerfuruş Mescidi) tuğla malzeme kullanılarak elde edilen sade bir üslup söz konusudur. Tekli tromp sisteminde yer alan bu üç uygulama, boyutsal olarak farklı ancak görünüm olarak benzerdir. Taş (Hacı Ferruh) Mescit ise diğerlerinden farklı olarak hem taş malzeme kullanımıyla hem de süslemeleriyle ön plana çıkmaktadır.

Üçlü tromp sisteminin kullanıldığı altı mescitten dördünde (Cemel Ali Dede Mescidi, Hoca Hasan Mescidi, İç Karaaslan, Tercüman) sade bir üslup tercih edilmiştir.

Başarabey ve Zenburi Mescitlerinde ise diğer dört mescitten farklı olarak ana trompların içinde, köşelerde mukarnas dolgulu ikincil bir tromp yer almaktadır.

Köşe grubu yapan üçgenli kuşağın kullanıldığı yedi mescitten beşinde (Aksinne Mescidi, Bulgur Dede Mescidi, Halka Beğüş Mescidi, Karatay Mescidi, Tahir ile Zühre Mescidi harim bölümü) kubbe eteği on altıgene otururken, Hoca Ahmet Fakih Mescidinde on dokuzgene, Sırçalı Mescitte ise yirmi gene oturmaktadır. Hoca Ahmet Fakih Mescidindeki bu farklı uygulama, geçiş elemanının yarısında köşe grubu yapan üçgenli kuşak, diğer yarısında düzlem üçgenli kuşak (doğu cephesi sağır olduğu için) kullanıldığı için ortaya çıkmaktadır. Sırçalı Mescit ise bir köşesinde sekiz birim üçgen bulundurarak benzer örneklerinden ayrılmaktadır.

Tahir ile Zühre Mescidinin türbe bölümünde ve Sakahane Mescidinde kullanımı görülen düzlem üçgenli kuşak, boyutsal olarak farklı, ancak görünüm açısından benzerdir.

XIII. Yüzyıl Konya mescitlerinde tek örneği bulunan eğik düzlemlı baklavalar kuşağı sistemi ise (Beyhekim Mescidi) etkileyici üslubuyla farklı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

XIII. Yüzyıl Konya Mahalle Mescitlerinde kubbe ve kubbeye geçiş elemanlarında ana yapı malzemesi tuğladır. Sadece Taş (Hacı Ferruh) Mescit, taş malzeme kullanımı ile farklı bir örnek teşkil etmektedir.

XIII. Yüzyıl Konya Mahalle Mescitlerinden sadece üçünde kasnak kullanımı gözlenmektedir. Bunlar Halka Beğüş Mescidi, İç Karaaslan Mescidi ve Başarabey Mescidi'dir.

Pendantifin yalnızca iki mescitte kullanılması bu geçiş sisteminin Konya mahalle mescitlerinde birinci derecede kullanılan bir geçiş elemanı olmadığını göstermektedir. Büyük Selçuklu geleneğinin devamı olarak en çok tercih edilen geçiş elemanı olan tromp, bu küçük ölçekli yapılarda sadeliğiyle dikkat çekmektedir. Konya mahalle mescitlerinde tromptan sonra en çok tercih edilen geçiş ögesi, sekiz mescitte kullanımı görülen üçgenli kuşak çeşitleridir.

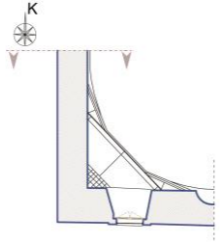
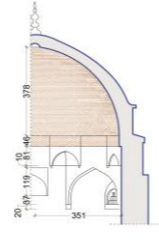
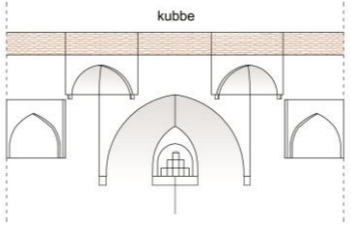
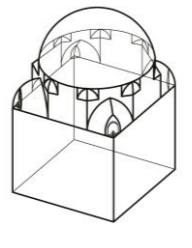
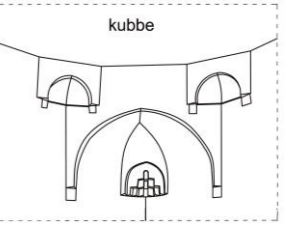
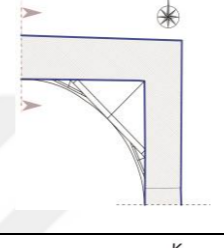
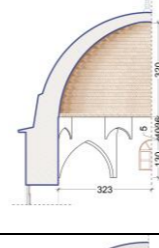
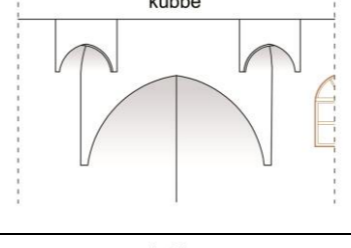
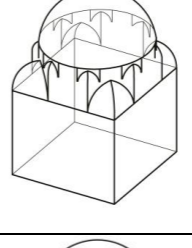
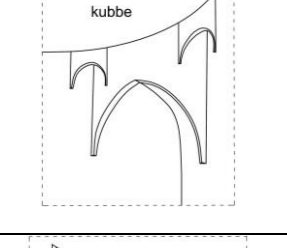
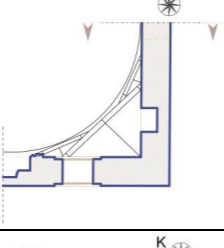
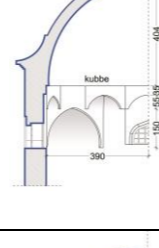
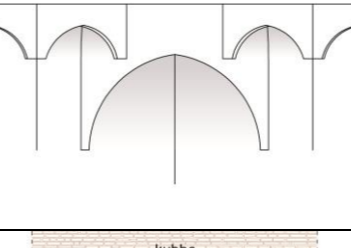
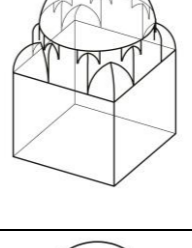
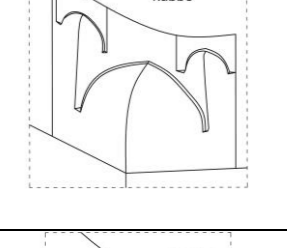
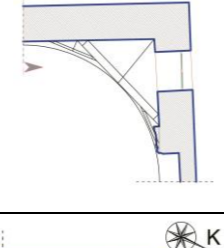
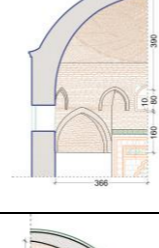
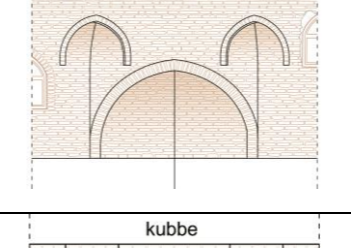
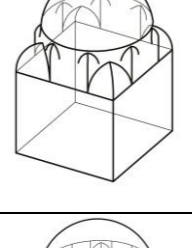
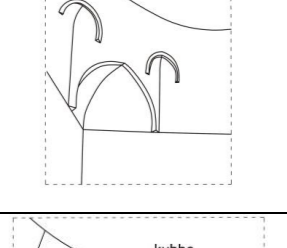
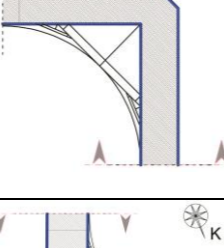
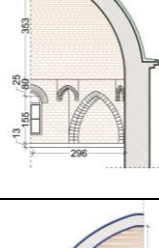
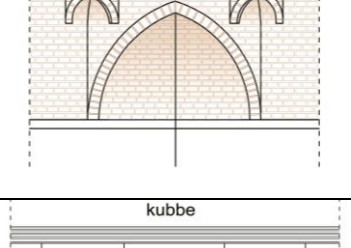
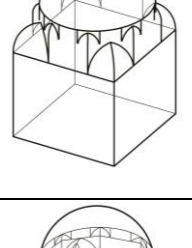
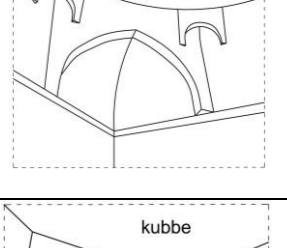
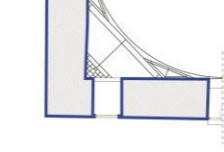
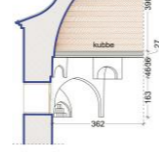

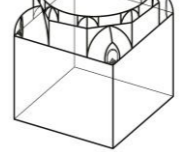
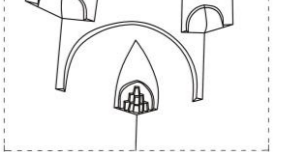
Tablo 3.1. XIII. Yüzyıl Konya mahalle mescitlerinde pandantif kullanımı

		Kullanılan Kubbeye Geçiş Elemanları				
		Pandantif				
Mescitler		Plan	Kesit	Görünüş	Şematik gösterim	İç mekân perspektif
		Abdülmümin Mescidi	Temel birim: Eğrisel üçgen Yükseklik: 270 cm Derinlik/Genişlik: 165 cm Görünüm: Üçgen yüzey etkisi Yapı malzemesi: Tuğla			
Zevle Sultan Mescidi	Temel birim: Eğrisel üçgen Yükseklik: 338 cm Derinlik/Genişlik: 150 cm Görünüm: Üçgen yüzey etkisi Yapı malzemesi: Tuğla					

Tablo 3.2. XIII. Yüzyıl Konya mahalle mescitlerinde tekli tromp sistemi kullanımı

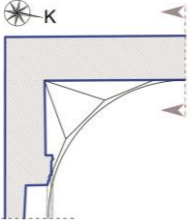
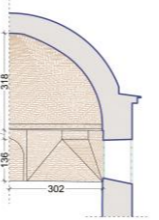
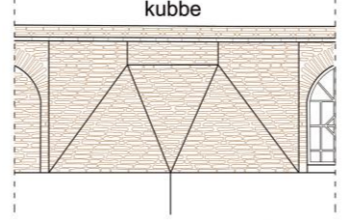
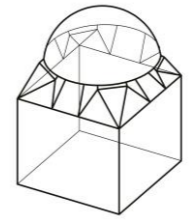
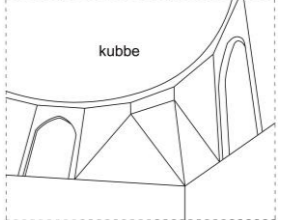
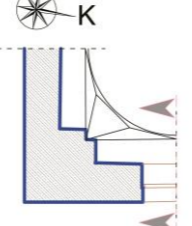
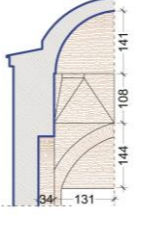
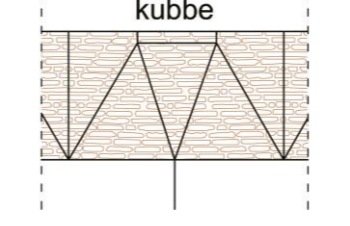
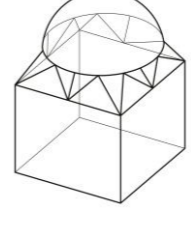
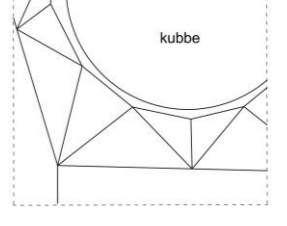
		Kullanılan Kubbeye Geçiş Elemanları				
		Tekli tromp sistemi				
Mescitler		Plan	Kesit	Görünüş	Şematik gösterim	İç mekân perspektif
		Abdülaziz Mescidi	Temel birim: Çeyrek küre Yükseklik: 168 cm Derinlik/Genişlik: 150 cm Görünüm: Yarım kubbe etkisi Yapı malzemesi: Tuğla			
Erdemşah Mescidi	Temel birim: Çeyrek küre Yükseklik: 170 cm Derinlik/Genişlik: 125 cm Görünüm: Yarım kubbe etkisi Yapı malzemesi: Tuğla					
Şekerfuruş Mescidi	Temel birim: Çeyrek küre Yükseklik: 130 cm Derinlik/Genişlik: 135 cm Görünüm: Yarım kubbe etkisi Yapı malzemesi: Tuğla					
Taş (Hacı Ferruh) Mescidi	Temel birim: Çeyrek küre Yükseklik: 105 cm Derinlik/Genişlik: 115-140 cm arası Görünüm: Yarım kubbe etkisi Yapı malzemesi: Taş					

Tablo 3.3. XIII. Yüzyıl Konya mahalle mescitlerinde üçlü tromp sistemi kullanımı

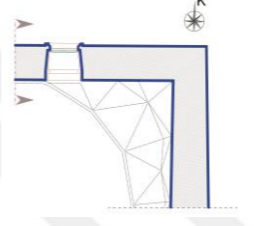
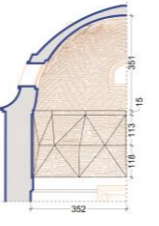
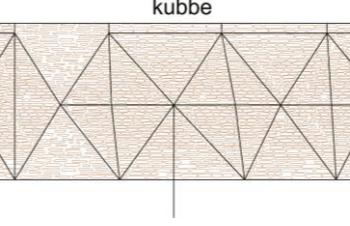
		Kullanılan Kubbeye Geçiş Elemanları					
		Üçlü tromp sistemi					
Mescitler	Başarabey Mescidi	Plan	Kesit	Görünüş	Şematik gösterim	İç mekân perspektif	
		Temel birim: Çeyrek küre					
		Yükseklik: Ana tromp 160 cm, küçük tromplar 60 cm					
		Derinlik/Genişlik: Ana tromp 160 cm/ 320 cm, küçük tromplar 30 cm/ 145 cm					
		Görünüm: Yarım kubbe etkisi					
		Yapı malzemesi: Tuğla					
		Temel birim: Çeyrek küre					
Yükseklik: Ana tromp 130 cm, küçük tromplar 40 cm							
Derinlik/Genişlik: Ana tromp 135 cm/ 275cm, küçük tromplar 20 cm/ 100 cm							
Görünüm: Yarım kubbe etkisi							
Yapı malzemesi: Tuğla							
Temel birim: Çeyrek küre							
Yükseklik: Ana tromp 155 cm, küçük tromplar 55 cm							
Derinlik/Genişlik: Ana tromp 160 cm/ 320 cm, küçük tromplar 30 cm/ 160 cm							
Görünüm: Yarım kubbe etkisi							
Yapı malzemesi: Tuğla							
Temel birim: Çeyrek küre							
Yükseklik: Ana tromp 160 cm, küçük tromplar 80 cm							
Derinlik/Genişlik: Ana tromp 150 cm/ 290 cm, küçük tromplar 30 cm/ 130 cm							
Görünüm: Yarım kubbe etkisi							
Yapı malzemesi: Tuğla							
Temel birim: Çeyrek küre							
Yükseklik: Ana tromp 155 cm, küçük tromplar 40 cm							
Derinlik/Genişlik: Ana tromp 125 cm/ 255 cm, küçük tromplar 17 cm/ 83 cm							
Görünüm: Yarım kubbe etkisi							
Yapı malzemesi: Tuğla							
Temel birim: Çeyrek küre							
Yükseklik: Ana tromp 163 cm, küçük tromplar 52 cm							
Derinlik/Genişlik: Ana tromp 145cm/ 290 cm, küçük tromplar 28 cm/ 147 cm							
Görünüm: Yarım kubbe etkisi							
Yapı malzemesi: Tuğla							

Tablo 3.4. XIII. Yüzyıl Konya mahalle mescitlerinde üçgenli kuşak kullanımı

		Kullanılan Kubbeğe Geçiş Elemanları					
		Üçgenli kuşak					
Mescitler	Köşe Mescidi (Köşe grubu yapan üçgenli kuşak)	Plan	Kesit	Görünüş	Şematik gösterim	İç mekân perspektif	
			<p>Temel birim: Üçgen</p> <p>Yükseklik: 116 cm</p> <p>Derinlik/Genişlik: 120 cm/ 110 cm</p> <p>Görünüm: Bir ters bir düz şekilde birleşen üçgenler</p> <p>Yapı malzemesi: Tuğla</p>				
	Bulğur Dede Mescidi (Köşe grubu yapan üçgenli kuşak)	<p>Temel birim: Üçgen</p> <p>Yükseklik: 124 cm</p> <p>Derinlik/Genişlik: 150 cm/ 145 cm</p> <p>Görünüm: Bir ters bir düz şekilde birleşen üçgenler</p> <p>Yapı malzemesi: Tuğla</p>					
	Halka Beğüş Mescidi (Köşe grubu yapan üçgenli kuşak)	<p>Temel birim: Üçgen</p> <p>Yükseklik: 130 cm</p> <p>Derinlik/Genişlik: 105 cm/ 80 cm</p> <p>Görünüm: Bir ters bir düz şekilde birleşen üçgenler</p> <p>Yapı malzemesi: Tuğla</p>					
	Hoca Ahmet Fakih Mescidi (Köşe grubu yapan üçgenli kuşak)	<p>Temel birim: Üçgen</p> <p>Yükseklik: 114 cm</p> <p>Derinlik/Genişlik: 70 cm/ 80 cm</p> <p>Görünüm: Bir ters bir düz şekilde birleşen üçgenler</p> <p>Yapı malzemesi: Tuğla</p>					
	Karatay Mescidi (Köşe grubu yapan üçgenli kuşak)	<p>Temel birim: Üçgen</p> <p>Yükseklik: 156 cm</p> <p>Derinlik/Genişlik: 130 cm/ 110 cm</p> <p>Görünüm: Bir ters bir düz şekilde birleşen üçgenler</p> <p>Yapı malzemesi: Tuğla</p>					
	Sakahane Mescidi (Düzlem üçgenli kuşak)	<p>Temel birim: Üçgen</p> <p>Yükseklik: 135 cm</p> <p>Derinlik/Genişlik: 110 cm/ 130 cm</p> <p>Görünüm: Bir ters bir düz şekilde birleşen üçgenler</p> <p>Yapı malzemesi: Tuğla</p>					
	Sırçalı Mescidi (Köşe grubu yapan üçgenli kuşak)	<p>Temel birim: Üçgen</p> <p>Yükseklik: 180 cm</p> <p>Derinlik/Genişlik: 160 cm/ 110 cm</p> <p>Görünüm: Bir ters bir düz şekilde birleşen üçgenler</p> <p>Yapı malzemesi: Tuğla</p>					

Tahir ile Zühre Mescidi Harim Bölümü (Köşe grubu yapan üçgenli kuşak)	Temel birim: Üçgen					
	Yükseklik: 169 cm Derinlik/Genişlik: 125 cm/ 120 cm Görünüm: Bir ters bir düz şekilde birleşen üçgenler Yapı malzemesi: Tuğla					
Tahir ile Zühre Mescidi türbe bölümü (Düzlemli üçgenli kuşak)	Temel birim: Üçgen					
Yükseklik: 110 cm Derinlik/Genişlik: 55 cm/ 67 cm Görünüm: Bir ters bir düz şekilde birleşen üçgenler Yapı malzemesi: Tuğla						

Tablo 3.5. XIII. Yüzyıl Konya mahalle mescitlerinde eğik düzlemli baklavalı kuşak kullanımı

		Kullanılan Kubbeye Geçiş Elemanları				
		Eğik düzlemli baklavalı kuşak				
Mescitler	Beyhekim Mescidi	Plan	Kesit	Görünüş	Şematik gösterim	İç mekân perspektif
			Temel birim: Üçgen Yükseklik: 246 cm Derinlik/Genişlik: 230 cm/ 155 cm Görünüm: Baklava biçiminde Yapı malzemesi: Tuğla			

4. SONUÇLAR

Dörtgen ya da çokgen plan şemasından, daire tabanlı kubbe örtüsüne geçişi sağlayan mimari elemanlar; tarihsel süreç içerisinde farklı uygarlıklarda, farklı yapı tiplerinde kullanılmıştır. Erken dönem mezar anıtları, kiliseler, medrese, cami, han, hamam ve mescit gibi yapılar, bu kullanımın örnekleri arasında yer almaktadır.

Mimarlık tarihinde önemli örneklerin yer aldığı Roma ve Bizans mimarisinde kullanılan geçiş elemanları dönemsel olarak değerlendirildiğinde, Roma mimarisinde karenin köşegenini çap kabul eden pandantif yaygın bir biçimde kullanılırken, Bizans mimarisinde karenin bir kenarı çap kabul eden pandantif kullanılmıştır. Türk mimarisinde kullanılan geçiş elemanları dönemsel olarak değerlendirildiğinde ise, Uygur Dönemi'nde üçgenli kuşağın ilk ve en basit denemeleri görülmektedir. Büyük Selçuklu Dönemi'nde tromp birinci derecede önem taşıyan mekanlarda uygulanırken, pandantif daha az önem taşıyan bölümlerde uygulanmıştır. Anadolu Selçuklu Dönemi'nde, Büyük Selçuklu yapılarına göre daha çok tercih edilen pandantif, özellikle mihrap önü kubbelerine geçişte karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu artan kullanıma rağmen Anadolu Selçuklu mescitlerinde tercih edilmeyen bir geçiş ögesidir. Anadolu Selçuklu Dönemi'nde pandantifin yanı sıra tromp, üçgenli kuşak ve düzlem üçgen geçiş öğelerinin kullanımlarına da yaygın bir şekilde rastlanmaktadır. Beylikler Dönemi'nde, Anadolu Selçuklu Dönemi'nden farklı olarak prizmatik üçgenli kuşağın ilk örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde ise prizmatik üçgenli kuşak, gelişimini zirveye taşımış ve kademeli geçişlerin söz konusu olduğu örneklerde yerini almıştır. Osmanlı'nın erken dönemlerinde özellikle camilerde pandantifin yaygın bir kullanımı görülmezken, XV. yüzyıl sonlarına doğru pandantif birinci derecede önem taşıyan mekanlarda kullanılmaya başlamıştır. Osmanlı döneminde tromp statik ve dekoratif açıdan geliştirilmiştir. Kubbeye geçiş elemanı yivler ve mukarnaslarla doldurulup, düşey etki estetik bir görünüme kavuşmuştur.

Geçiş elemanlarını dönemsel olarak özetlemek gerekirse, ilk dönemlerde daha basit şemalar söz konusuysen, daha sonra ki dönemlerde şemaların detaylı ve karmaşık bir hal almaya başladığı görülmektedir. Özellikle son dönemlere doğru mukarnas dolgulu, iki üç geçişin bir arada kullanıldığı, statik ve dekoratif açıdan daha gelişmiş örnekler karşımıza çıkmaktadır. Bu değişimin sebebi kubbenin anıtsal boyutlara ulaşmasıyla birlikte kubbe açıklığına bağlı olarak, kubbeye geçiş elemanlarının boyutunun ve statik yükünün artmasıdır.

Farklı tasarımlarıyla kendi içlerinde bir gelişmeyi içeren XIII. Yüzyıl Konya Mahalle Mescitlerinde kullanılan kubbeye geçiş elemanları incelendiğinde ise;

Abdülümün Mescidi ve Zevle Sultan Mescidi'nde pandantif,

Abdülaziz Mescidi, Erdemşah Mescidi, Şekerfuruş Mescidi ve Taş (Hacı Ferruh) Mescitte tekli tromp sistemi,

Başarabey Mescidi, Cemel Ali Dede Mescidi, Hoca Hasan Mescidi, İç Karaaslan Mescidi, Tercüman Mescidi, Zenburi Mescidi'nde üçlü tromp sistemi,

Aksinne Mescidi, Bulgur Dede Mescidi, Halka Beğüş Mescidi, Hoca Ahmet Fakih Mescidi (türbe bölümü), Karatay Mescidi, Sırçalı Mescitte ve Tahir ile Zühre Mescidi'nin harim bölümünde köşe grubu yapan üçgenli kuşak,

Sakahane Mescidi ve Tahir ile Zühre Mescidi'nin türbe bölümünde düzlem üçgenli kuşak,

Beyhekim Mescidinde ise eğik düzlemlı baklavalı kuşak kullanımı görülmektedir.

XIII. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemi Konya mahalle mescitlerinde kullanılan kubbeye geçişler pandantif, tromp, üçgenli kuşak ve eğik düzlemlı baklavalı kuşak olmak üzere dört farklı biçimdedir. En çok tercih edilen geçiş elemanı sıralaması tromp, üçgenli kuşak, pandantif ve eğik düzlemlı baklavalı kuşak şeklindedir.

Türk mimarisinin, kubbeli yapı sisteminin en zengin örneklerine sahip olması, örtüye bağlı geçişlerin gelişimini de beraberinde getirmiştir. Bu çalışma ile Türk Mimarlığında kullanılan kubbeye geçiş elemanları sistematik bir şekilde gruplandırılmıştır. XIII. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemi Konya mahalle mescitlerinde kullanılan geçiş elemanlarının biçimsel analizleri yapılarak, Türk mimarlığı içindeki yeri ve önemi tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Akdeniz, M. G., 2016, Tarih öncesi ve ilk çağ mimarlığı, *İdeal Kültür Yayıncılık*, İstanbul, 43.
- Aktaş Yasa, A., 2016, Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi Konya yapılarında malzeme kullanımı ve yapım teknikleri, *Vakıflar Dergisi*, 45, 143-176.
- Aktuğ Kolay, İ., 1999, Batı Anadolu 14. Yüzyıl Beylikler mimarisinde yapım teknikleri, *Dumat Ofset*, Ankara, 57-80.
- Altın, M., 2010, Pantheon'dan günümüze kubbelerin gelişimi, *Yalın Yayıncılık*, İstanbul, 15-45.
- Altun, A., 1978, Anadolu'da Artuklu devri Türk mimarisinin gelişmesi, *Kültür Bakanlığı Yayınları*, İstanbul.
- Anonim, 2013, İnşaat teknolojisi Taşın mimaride kullanımı, Ankara, 26-39.
- Aslanapa, O., 2017, Türk sanatı, *Remzi Kitapevi*, İstanbul.
- Ayverdi, E.H., 1966, Osmanlı mimarisinin ilk devri, *Baha Matbaası*, İstanbul.
- Bakırer, Ö., 1969, Hacı Ferruh mescidi, *Vakıflar Dergisi*, 8, 171-184.
- Baş, T., 2008, Anadolu Selçuklu dönemi Konya mahalle mescitlerinin restorasyon sorunları, Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Konya.
- Batur, A., 1980, Osmanlı camilerinde eğrisel örtüler ve geçiş öğeleri, Basılmamış doçentlik tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi*, İstanbul.
- Baykara, T., 1998, Türkiye Selçukluları devrinde Konya, *Arı Ofset Matbaacılık*, Konya, 71-72.
- Benian, E., 2011, Mimar Sinan ve Osmanlı cami mimarisinin gelişimindeki rolü, *Bilim ve Teknik*, 41-47.
- Çeşmeli, İ., 2005, Orta Asya camilerinde tipoloji (7-13. Yüzyıllar), Doktora Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Eyice, S., 1971, Karadağ (Bin bir kilise) ve Karaman çevresinde arkeolojik incelemeler, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları*, İstanbul, 68-101.
- Gönülal, Ö., 1997, Erken Osmanlı döneminde inşa edilen çok işlevli camilerde kubbeye geçiş elemanları, Doktora tezi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Gümüş. H., Koçak, F., 2010, Konya il merkezi taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları envanteri, *Basım Sanayi A.Ş.*, Konya.

- Hasol, D., 1998, Ansiklopedik mimarlık sözlüğü, *Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları*, İstanbul.
- Karpuz, H., 2001, Anadolu Selçuklu mimarisi, *S.Ü. Basımevi*, Konya, 46-49.
- Karpuz, H., 2009, Türk kültür varlıkları envanteri Konya, Cilt 1-2-3, *Sarıyıldız Ofset*, Ankara.
- Konyalı, İ. H., 1964, Konya tarihi, *Yeni Kitap Basımevi*, Konya, 279-568.
- Kuban, D., 1973, 100 soruda Türkiye sanat tarihi, *Gerçek Yayınevi*, İstanbul, 51-114.
- Kuban, D., 1998, Mimarlık kavramları, *Yem Yayın*, İstanbul, 45-48.
- Kuban, D., 2008, Selçuklu çağında Anadolu sanatı, *Metgraf Matbaacılık*, İstanbul, 295.
- Kuşüzümü, K. H., 2010, İstanbul minarelerinin genel yapım teknikleri ve günümüzdeki restorasyonu, Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Küçükdağ, Y., ve Arabacı, C., 1999, Selçuklular ve Konya, *Mikro Yayınları*, Konya.
- Okçuoğlu, T., 1995, Anadolu Selçuklu mescitlerinde kubbeye geçiş alanının değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Önder, M., 1971, Mevlâna şehri Konya, *Konya Turizm Derneği*, Konya, 89-147.
- Önkal, H., 2015, Anadolu Selçuklu türbeleri, *Atatürk Kültür Merkezi*, Ankara, 16-17.
- Özakın, R., 1998, Konya'da tek kubbeli Selçuklu mescitleri tarihsel gelişimi, mimari özellikleri, *VII. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri*, Konya, 269-287.
- Özcan, A., 2008, 14. 15. Yüzyıl Bursa cami ve mescitlerinde kubbeye geçiş elemanı, Yüksek Lisans Tezi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kayseri.
- Rosintal, J., 1928, Pendentifs trompes et stalactites, Paris.
- Roth, L. M., 2000, Mimarlığın öyküsü, Ergün Akça, *Kabalıcı Yayınevi*, İstanbul, 55-59.
- Rumpler, M., 1956, La coupole dans l'architecture Byzantine et musulmane, *Editions Le Tilleul*, Strasbourg.
- Sönmezer, Ş., 1996, 17.Yüzyıl İstanbul mescitleri, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul, 1.
- Sözen, M., ve ark., 1975, Türk mimarisinin gelişimi ve Mimar Sinan, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul, 27.

- Şaman, N., 1985, Anadolu Selçuklu dönemi yapılarında örtü sistemi, Yüksek lisans tezi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Şimşek, H., 2010, Erken Osmanlı mimarisinde kubbeye geçiş sistemlerinden üçgenler kuşağı, Yüksek Lisans Tezi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van.
- Tuncer, O.C., 1980, Anadolu Selçuklu yapılarında açıklıkların örtülmesi ve sorunları, *Bedrettin Cömert'e armağan Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Beşerî bilimler dergisi özel sayı*, 341-361.
- Tuncer, O.C., 1986, Anadolu kümbetleri Selçuklu Dönemi, *Güven Matbaası*, Ankara, 292-293.
- Turan, Ş., Yıldız, E., 2018, XIII. Yüzyıl Konya mahalle mescitlerinde kullanılan kubbeye geçiş elemanları, *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 13 (26), 163-187.
- Uluengin, F., Uluengin, B. ve Uluengin M. B., 2001, Osmanlı anıt mimarisinde klasik yapı detayları, *Yem Yayın*, İstanbul, 51.
- Ünsal, B., 1973, Mimari tarihi, *D.M.M.A. Yayınları*, İstanbul, 222.
- Yetkin, S. K., 1959, İslam mimarisi, *Doğuş Ltd. Şirketi Matbaası*, Ankara.

Web iletileri

Web iletisi 1:

<https://marmaralife.com/2015/08/24/pantheondan-ayasofyaya-kubbelerin-oykusu/>

Web iletisi 2:

<https://www.pinterest.de/pin/626633735622806137/>

Web iletisi 3:

https://archnet.org/media_contents/120260

Web iletisi 4:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/df/Sultan_Sanjar_mausoleum.jpg

Web iletisi 5:

<https://okuryazarim.com/sultan-sencer-turbesi/>

Web iletisi 6:

<http://ozgurluk40.blogcu.com/kirsehir-den-manzaralar/3599417>

Web iletisi 7:

<http://www.gateofturkey.com/section/tr/611/7/kultur-ve-sanat-mimari-selcuklu-donemi-mimarisi#prettyPhoto>

Web iletisi 8:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Emir_Saltuk_Tomb_-_Emir_Saltuk_T%C3%BCrbesi_02.jpg

Web iletisi 9:

<https://okuryazarim.com/konya-alaeddin-cami/>

Web iletisi 10:

https://archnet.org/media_contents/43059

Web iletisi 11:

<https://s3.amazonaws.com/classconnection/823/flashcards/11463823/jpg/stock-photo-106486229-1544E7CED2F7767CDBE.jpg>

Web iletisi 12:

https://chunlu.files.wordpress.com/2013/11/hagia_sophia__pendentive.jpg?w=479&h=360

Web iletisi 13:

<http://www.fotografurk.com/ayasofya-hdr-p233596>

Web iletisi 14:

https://archnet.org/collections/1278/media_contents/120239

Web iletisi 15:

http://www.mekan360.com/360fx_gariplercamii-anasayfa.html

Web iletisi 16:

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/erzurum/gezilecekyer/ulu-cami823578>

Web iletisi 17:

<https://okuryazarim.com/hunat-hatun-cami/>

Web iletisi 18:

http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=30595

Web iletisi 19:

<https://travelandroad.com/dogu-gezisi/dogu-gezisi-14-gun-kayseri-istanbul/>

Web iletisi 20:

<https://www.semerkanddanbosnaya.com/portfolio/tuzhisar-sultanhani/>

Web iletisi 21:

<http://indicium-levis.blogspot.com.tr/2013/09/turk-ucgeni.html>

Web iletisi 22:

<http://www.hakanalemdar.com/fotograf-galerisi/turkiye-resimleri-albumu/edirne-gezi-resimleri/edirne-eski-camii-resimleri/nggallery/thumbnails>

Web iletisi 23:

https://www.tripadvisor.com/LocationPhotoDirectLink-g652369-d2614279-i215667872-Eski_Cami-Edirne_Edirne_Province.html

Web iletisi 24:

http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=30347&mode=search

Web iletisi 25:

http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=30368

Web iletisi 26:

<https://tr.pinterest.com/pin/289497082275495184/>

Web iletisi 27:

<https://www.archives.saltresearch.org/R/YP5MYNN9KYMSFRHDXJCITUUVFUJ28VVX3Q5PPUG663TQV2ANNI-03973>

Web iletisi 28:

<http://picssr.com/tags/qairawan/page11>

Web iletisi 29:

<https://okuryazarim.com/ozkent-turbeleri/>

Web iletisi 30:

<https://www.pinterest.de/pin/626633735622806221/>

Web iletisi 31:

<https://www.pinterest.de/pin/626633735622806215/>

Web iletisi 32:

https://www.tripadvisor.com.tr/Tourism-g8146493-Tim_Samarqand_Province-Vacations.html

Web iletisi 33:

<https://www.pinterest.de/pin/626633735622806152/>

Web iletisi 34:

https://archnet.org/collections/1278/media_contents/120268

Web iletisi 35:

<http://www.diyarbakirkulturturizm.org/Yapit/Details/ILCELER/44/Silvan-Ulu-Cami/281>

Web iletisi 36:

<https://www.flickr.com/photos/sinandogan/15465243397/in/photostream/>

Web iletisi 37:

<https://www.emaze.com/@ACZOCCIL/MEDRESELER>

Web iletisi 38:

https://archnet.org/media_contents/43087

Web iletisi 39:

<http://www.3dmekanlar.com/tr/sultanhani.html>

Web iletisi 40:

<http://www.3dmekanlar.com/tr/sultanhani.html>

Web iletisi 41:

<https://www.flickr.com/photos/drencrome/6527824129>

Web iletisi 42:

https://archnet.org/sites/1895/media_contents/40470

Web iletisi 43:

<https://www.semerkanddanbosnaya.com/portfolio/davutpasa-camisi/>

Web iletisi 44:

http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=33181

Web iletisi 45:

http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=33992&sessionid=af2240b698fb47d7b106708c49a5b195

Web iletisi 46:

<http://www.istanbul.gov.tr/en/info-istanbul/news/sinans-istanbul-hadim-ibrahim-pasha-mosque>

Web iletisi 47:

<https://gezipgordum.com/yesil-camii-ve-kulliyesi/>

Web iletisi 48:

<https://www.flickr.com/photos/sinandogan/35842820906>

Web iletisi 49:

<http://www.erdemgurses.com/konya.html>

Web iletisi 50:

<http://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodokuman/813>

Web iletisi 51:

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/kulturenvanteri/demirtas-timurtas-cami>

Web iletisi 52:

<https://archnet.org/sites/4020>

Web iletisi 53:

<https://archnet.org/sites/4020>

Web iletisi 54:

https://archnet.org/collections/1278/media_contents/120359

Web iletisi 55:

https://archnet.org/sites/2057/media_contents/43084

Web iletisi 56:

https://archnet.org/sites/3630/media_contents/40733

Web iletisi 57:

<http://www.tourdelavida.net/turkiye/kutahya/kutahya-arkeoloji-muzesi/>

Web iletisi 58:

<http://www.islamveihsan.com/rum-mehmet-pasa-camii.html>

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Şefika Nur TURAN
Uyruğu : T.C
Doğum Yeri ve Tarihi : Konya/1991
Telefon : 0554 790 28 08
Faks :
e-mail : sefikanurbykdmr@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Adı, İlçe, İl	Bitirme Yılı
Lise	: Selçuklu Anadolu Lisesi, Selçuklu, Konya	2010
Üniversite	: Selçuk Üniversitesi Mim. Fak. Mimarlık Bölümü	2014
Yüksek Lisans	: Necmettin Erbakan Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı	2018
Doktora	:	

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2014-2017	2H Mimarlık	Mimar

YABANCI DİLLER

İngilizce

YAYINLAR

Turan, Ş., Yıldız, E., 2018, XIII. Yüzyıl Konya mahalle mescitlerinde kullanılan kubbeye geçiş elemanları, Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, 13 (26), 163-187. (Yüksek Lisans tezinden yapılmıştır)